

Farkas Ádám

**A MAGYAR-SZOVJET MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG
TÖRTÉNETE**

1945-1954

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
I. Bevezetés	3
II. A magyar-szovjet kapcsolatok 1945 és 1948 között	5
III. Már a párt árnyékában. 1945. június 9-1946. július	10
IV. Szovjet kultúra vagy szovjet propaganda? 1946. július-1947. augusztus	24
V. A „Művelődésitől” a „párt”szervezetig. 1947. szeptember-1948. december	34
VI. A magyar-szovjet kapcsolatok 1950 és 1954 között	40
VII. A Magyar-Szovjet Társaság első évei	43
VIII. A szovjet-magyar kultúrkapcsolatok: Barátság Hónapok és delegációk 1950 és 1954 között	52
IX. Nemzetközi kultúrkapcsolatok 1945 és 1954 között	63
X. Összegzés	69

I. Bevezetés

Pályázatom célja a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság történetének és munkásságának bemutatása az 1945 és 1954 közötti időszakban. Ismertetem a Társaság működését, a különféle megrendezett kiállításokat, előadásokat, hangversenyeket, felolvasásokat, filmbemutatókat, rendezvénysorozatokat. Kitérek ezek sikerességére, a Társaság belső problémáira, és arra, hogy a Társaság tevékenysége mennyiben segítette elő a magyar-szovjet kulturális kapcsolatok elmélyítését.

A II. világháború után Magyarország is a szovjet érdekszféra részévé vált. Az 1944 és 1989 közötti időszak első periódusa 1944-től 1949-ig tartott, ekkor működött a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság is. Megjelentek a kommunista törekvések a többpártrendszer felszámolására, a magántulajdon megszüntetésére és a tervgazdálkodás bevezetésére. A folyamat 1947-1948-ban gyorsult fel, mikor a szovjet politika úgy kívánta, és az eseményeket az amerikai-szovjet viszony is befolyásolta. Az átalakulás folyamata az 1949-es alkotmány elfogadásával fejeződött be, az úgynevezett népi demokrácia korszaka lezárult. Az 1949-re kiépült rendszernek vezetője Rákosi Mátyás volt, majd pedig Nagy Imre 1953 és 1955 között próbálta a rendszert élhetőbbé tenni.¹ A Szovjetunió II. világháborúban játszott szerepe elősegítette azt, hogy a lakosság nagyobb körében erősödött az ország iránti tisztelet, így a Szovjetunió népszerűsítésére és a különböző társaságok létrehozására irányuló törekvések nem egyszerűen a kommunista értelmiség részéről indultak meg. Maga Zilahy Lajos író fordult a magyarországi szovjet katonai parancsnoksághoz, hogy szervezzenek meg egy szovjet baráti társaságot. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság végül 1945. június 9-én alakult meg, tiszteletbeli elnöke Szent-Györgyi Albert, első elnöke pedig Zilahy Lajos lett. A Társaságnak kihelyezett részlegei voltak a városokban, megyékben, melyek 300.000 fős kollektív tagsággal rendelkeztek, a tagok között az értelmiségieken kívül ipari munkások és parasztok is sorakoztak. Legfontosabb feladata a szovjet kultúra népszerűsítése volt, újsága, a Jövendő ezt a feladatot látta el, illetve a Társaság különböző szekciói (zenei, színházi, film, irodalmi, stb.) rendezvényeket szerveztek és orosz nyelvtanfolyamokat indítottak.

Ennek ellenére Magyarország és a Szovjetunió kulturális kapcsolatai az 1940-es években mégsem alakultak túl kedvezően, a szovjet fél nehezményezte is, hogy a Társaságnak nem sikerült kapcsolatot teremtenie a magyar értelmiség széles rétegeivel, Rákosinak

1 *Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században.* Budapest, 2010. 273. (A továbbiakban: *Romsics,* 2010.)

felrótták, hogy eddig semmit se tettek a Szovjetunió népszerűsítése érdekében.² A Társaságban érvényesült a párt akarata is, 1949-ben tömegszervezetté nyilvánította magát, ekkor változott meg a neve is Magyar-Szovjet Társaságra. 1953-ban 1,3 millió taggal és 8000 helyi szervezettel rendelkezett. Folytatta az előadásokat, tanfolyamokat, kiállításokat. A Társaság rendelkezett kultúr csoportokkal és könyvtárakkal, kiadói munkát is végeztek, az évente megrendezett Barátság Hónapja volt a legnagyobb esemény a Társaság történetében.

Véleményem szerint a két ország kulturális kapcsolata sok pozitívummal járt, azonban ezt felülírta a politika. Az emlékezetben inkább a szovjet propaganda, a kötelező orosz tanulás, az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc, illetve az 1956-os forradalom leverésének emléke maradt meg. Témaválasztásom legfontosabb oka az, hogy a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság jogutódjának, a Magyar-Orosz Művelődési és Baráti Társaságnak ma is szerepe van a kulturális kapcsolatok előmozdításában, ami idén ünnepli 70. születésnapját.

Dolgozatom megírásakor kiemelkedő szerepet kapott a Politikatörténeti —és a Magyar Nemzeti Levéltár iratanyaga, ezek alapján rekonstruáltam a Társaság működését. Pályázatom főleg ezekre a forrásokra épül, de megtalálható benne az MTI hírarchívumának az anyaga is.

2 *Baráth Magdolna*: A magyarországi szovjet „imázsépítés” néhány aspektusa. In: Pártok, politika, történelem. Tanulmányok Vida István egyetemi tanár 70. születésnapjára. Budapest, 2010. (A továbbiakban: *Baráth*, 2010.) 53-58.

II. A magyar-szovjet kapcsolatok 1945 és 1948 között

A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság 1945 és 1948 között működött, így mindenképp fontos ennek a négy évnek az áttekintése, már csak azért is, mert ez a magyar belpolitikában is egy rövid, de annál fontosabb időszakot ölelt fel. Ez a kommunista hatalomátvétel korszaka volt, így a párt akarata a Társaságban is érvényesült, ezért a működése és egy kulturális intézetből tömegszervezetté válása is sokkal érthetőbb a korszak megvizsgálásával.

Magyarország történetét a II. világháború után 1989-ig az határozta meg, hogy a Szovjetunió érdekszférájába került, ez befolyásolta a magyar bel- és külpolitikai irányvonalat, a társadalom- és gazdaságfejlődést.³ Az ország politikai mozgásterét a Szovjetunió katonai-biztonsági érdekei és stratégiai szempontjai határozták meg.⁴ Magyarországnak nem volt kiemelt szerepe a Szovjetunió politikájában, ez a hidegháborús összefüggésben érthető is, a kapcsolatot geopolitikai megfontolások határozták meg.⁵

A háború utáni politikai és területi rendezést érintően eddig egyetlen koherens és globális terv került nyilvánosságra, a Majszkij-terv (1944. január). A dokumentum alapján Magyarországnak nem volt kitüntetett szerepe, földrajzi szempontból fontosabb volt Csehország, Lengyelország és Románia is. Magyarország legyőzött ország volt és a Szovjetunió nem fűződött érdeke egy erős ország létrehozásához.⁶ („A Szovjetunió nem érdekelt erős Magyarország létrehozásában. Ezen kívül Magyarországnak (...) értésére kell adni, hogy a szövetségesek nem felejtették el a jelenlegi háborúban elfoglalt pozícióját. Ezért a Szovjetunió politikájának Magyarországgal kapcsolatban arra kell korlátozódnia, hogy megőrizze a magyar államot, de lehetőség szerint szűkítse területét, a néprajzi elvet szigorúan követve. Azokban az esetekben, ha az adott elv alkalmazásában valamilyen kétség merül fel, a kérdést Magyarország ellenére kell megoldani. Magyarországot, legalábbis a háborút követő első években, nemzetközi elszigeteltségben kell tartani. Magyarországra ugyancsak jóvátételt

3 *Rainer M. János*: Bevezetés a Kádárizmusba. Budapest, 2011. 13. (A továbbiakban: *Rainer*, 2011).

4 *Baráth Magdolna*: A magyar-szovjet kapcsolatok 1944 és 1953 között. In: A magyar-orosz kapcsolatok tizenkét évszázada. Szerk.: Szvák Gyula. Budapest, 2005. 67. (A továbbiakban: *Baráth*, 2005.)

5 *Rainer*, 2011. 15.

6 *Rainer M. János*: A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944-1948. In: A fordulat évei 1947-1949. Szerk.: Ständeisky Éva- Kozák Gyula- Pataki Gábor- Rainer M. János. Budapest, 1998. 17-19. (A továbbiakban: *Rainer*, 1998.)

kell kiróni.”)⁷ Mivel azonban Magyarország és a Szovjetunió határos országok voltak (1945. június 29-e után), a szovjet vezetés érdeke az volt, hogy Magyarországon egy olyan kormányzat jöjjön létre, amelynek a tagjai elfogadhatóak a szovjet vezetés számára, és a kormány a Szovjetunió felé barátságos magatartást tanúsítson.⁸

A Horthy-féle kiugrási kísérlet kudarca miatt egy „tabula rasa” jött létre, így az Ideiglenes Kormány és a törvényhozás közvetlen szovjet beleszólás és ellenőrzés alatt állt.⁹ Az ismert dokumentumok – Majszkij-terv, Külföldi Bizottság 1944 őszi programmegbeszélései, Sztálin instrukciói a kommunistákhoz 1944 decemberéből (itt Sztálin a magyar kommunisták számára érzékeltette a függőséget, a korlátozott akciókat, de egyben a kereteken belüli önállóságot és továbblépést is) – alapján a szovjet vezetés nem készült az ország azonnali „szovjetizálására”. Az antifasiszta koalíció fenntartása érdeke volt a Szovjetunióknak, Magyarországon egy antifasiszta alapon nyugvó politikai blokk létrejöttét ösztönözte, amely a kommunistákat is magába foglalta. A szovjet politikai befolyást az 1945. január 20-i fegyverszüneti szerződés és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság biztosította, a gazdasági behatolásban a jóvátétel, az állomásozó csapatok ellátása, az 1945-ös kétoldalú kereskedelmi és gazdasági egyezmény is jelentős szerepet játszott. A SZEB aktívan részt vett a magyar belpolitikában, Vorosilov marsallnak, a Bizottság elnökének pedig személy szerint is fontos szerepe volt a politikai fordulatokban.¹⁰

A kezdeti erőviszonyokat 1945 nyarán még inkább a kommunisták javára formálta át az Ideiglenes Kormány. 1945. november 4-én Magyarországon valóságos választásra került sor, az addigi ideiglenes állapotokat egy legitim parlamenti erőviszonyokra alapozott koalíció váltotta fel.¹¹ Amint a választások lezajlottak, a Szovjetunió beleavatkozott a kormányalakítás menetébe, Molotov utasítást küldött Vorosilovnak: „...ragaszkodjunk ahhoz, hogy a kommunisták megkapják a belügyminisztériumot”.¹² Amikor kiderült, hogy a kisgazdapárt nem fogadja el a kommunisták követelését a belügyminiszteri posztra vonatkozóan, Tildy

7 *Baráth Magdolna* (közread.): Majszkij új világrendje 1944-ben. In: *Külpolitika*. 1996/3-4. sz.

8 *Baráth*, 2005. 67.

9 *Rainer*, 1998. 19.

10 *Baráth*, 2005. 68.

11 *Vida István*: Az Ideiglenes Nemzeti Kormány átalakítása 1945 júliusában és a szovjet diplomácia. In: *Vissza a történelemhez. Emlékkönyv Balogh Sándor 70. születésnapjára*. Szerk.: Izsák Lajos- Stemler Gyula. Budapest, 1996. 389-417.

12 *Vida István* (közread.): K. J. Vorosilov marsall jelentései a Tildy-kormány megalakulásáról. In: *Társadalmi Szemle*. 1996/2. sz.

Zoltánt és Nagy Ferencet titkos tárgyaláson győzték meg a kommunista követelés elfogadásának szükségességéről. A szovjet vezetés a zsarolástól sem riadt vissza.¹³

A szovjetek „magyarországi” politikáját jól mutatja a magyar kommunista párthoz való viszonyuk is. Lengyelország, Csehszlovákia, Románia kommunista vezetői közvetlenül egyeztettek Sztálinnal, a magyarokkal a szovjetek nem siettek közölni terveiket. 1944 és 1948 között Sztálin dolgozószobájában lezajlott találkozókról készült feljegyzésekben a cseh, lengyel, román, bolgár vezetők neve gyakran előfordul, Rákosié viszont csak négy alkalommal.¹⁴ A két ország kapcsolatrendszerében a párt továbbra is jelentős szerepet játszott, de 1947-ig inkább információforrásként kezelték, a SZEK és a szovjet diplomácia magyarországi képviselői rendszeres kapcsolatot tartottak fenn a koalíció pártjaival. A Szovjetunió jelenléte történelmi realitás volt, a kommunisták ellenfelei is tudták, az ország nemzetközi helyzetének javítására jól jöttek a kommunista párt személyes kapcsolatai.¹⁵ Ilyenek voltak például a magyar kormánydelegáció 1946. áprilisi moszkvai tárgyalásai, a Sztálinnal és Molotovval folytatott megbeszélések, a párizsi békeszerződést megelőző legfontosabb magyar külpolitikai kezdeményezések. A cél az volt, hogy a kormány megszerezze a szovjet támogatást a békeszerződéshez, hiszen ekkorra már egyértelmű volt, hogy a térségben a Szovjetunió a döntő szó.¹⁶

A szovjet vezetés egyrészt ugyan igyekezett visszafogni a túlságosan siető kommunistákat, ám 1946-1947-ben az SZK(b)P KB apparátusában több feljegyzés is született, miszerint elégedetlenek voltak a hatalom átvételével Magyarországon. A nemzetközi politikában új tendenciák kezdtek érvényesülni, a békés rendezés korszaka lezárult, a Szovjetunió kelet-európai politikájában az 1947-1948-as év tekinthető választóvonalnak. A békeszerződéseket megkötötték a hitleri Németország egykori csatlósállamaival, ugyanakkor nyilvánvaló vált a nagyhatalmak közti ellentét, a világ két részre való szakadása.¹⁷ A Tájékoztató Iroda megalakulása után már nem volt elfogadható a szovjet modelltől eltérő társadalmi berendezkedés, ennek következtében 1947-től Magyarország is a szovjet „külső birodalom” részévé vált, a szovjet típusú politikai rendszer átalakítása megkezdődött. Ebből

13 *Baráth*, 2005. 68.

14 *Rainer*, 1998. 21.

15 *Baráth*, 2005. 69.

16 *Békés Csaba*: Dokumentumok a magyar kormánydelegáció 1946. áprilisi moszkvai tárgyalásairól. In: *Regio*. 1992/3. 161.

17 *G. P. Murasko- A. F. Noszkova*: A szovjet tényező Kelet-Európa országainak háború utáni fejlődésében, 1946-1948. In: *Múltunk*. 1996/2. 68-69.

következett az is, hogy az államközi kapcsolatokat a kommunista pártok közti kapcsolatok jelentették. Sztálin haláláig a magyar-szovjet kapcsolatok Rákosi kezében voltak. A nem túl gyakori találkozások ellenére a levelezésük rendszeres volt.¹⁸

1947-ben a köztársaság-ellenes összeesküvés nagy lehetőséget jelentett a kommunisták számára, hogy a lassú előrehaladás helyett felgyorsítsák az eseményeket. Az első számú személyi célpont Kovács Béla, a kisgazdapárt főtitkára volt, akit 1947. február 25-én tartóztatták le a Szövetséges Ellenőrző Bizottság égisze alatt, így az ügynek nemzetközi visszhangja is támadt. Truman amerikai elnök 1947. március 12-én megtartott beszédében – Truman doktrína – hangsúlyozta is, hogy „a világ néhány országának népeire legutóbb akarattuk ellenére totalitárius rendszereket kényszerítettek rá (...) Lengyelországban, Romániában és Bulgáriában, ami megsérti a jaltai egyezményt. Meg kell állapítanom, hogy több más országban is hasonló fejleményekre került sor”.¹⁹ Ez óvatosságra intette a szovjeteket, 1947. április 29-én Molotov fogadta Rákosit és megjegyzései megfontoltságról árulkodtak Nagy Ferenc letartóztatásának ügyében: „De ezek mind apró részletkérdések. Önök természetesen felhasználhatják Kovács vallomását, de ez csak rövid időre szólóan kelt hatást. Ráadásul nem lehet tudni, mit fog mondani a magyar bíróság előtt”.²⁰ Egy hónappal később mégis megtörtént Nagy Ferenc lemondatása, május 4-én a francia, május 13-án az olasz kormányból kerültek ki kommunista miniszterek. Nem volt többé szükség a látszat fenntartására a szovjet érdekszféra nyugati határán a demokrácia fenntartására, így Magyarországon sem.

De a kommunistáknak az 1947-es választásokon sem sikerült a szovjet vezetés tetszését elnyerni. A kommunista párt a mindig is ellenségnek tekintett Szociáldemokrata Párt szétverését és a maradékkal való egyesülést tervezte. A választást követő nehézségek és a választási csalások miatti tiltakozások csak mélyítették ezt az érzést. Molotov azonban még 1948 februárjában, a magyar-szovjet barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírásakor közölte, hogy Sztálin óv a gyors egyesüléstől.²¹ (Végül 1948. június 12-én egyesültek Magyar Dolgozók Pártja néven).²²

A többpártrendszer felszámolása és a kommunista hatalomátvétel 1949 nyarára

18 Baráth, 2005. 70.

19 Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945-1982. Budapest, 1985. 119-123.

20 Izsák Lajos – Kun Miklós (szerk.): Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944-1948. Budapest, 1994. 203. (A továbbiakban: Izsák-Kun, 1994.)

21 Rainer, 1998. 32-37.

22 Romsics, 2010. 615.

fejeződött be. 1949 májusában lezajlottak az országgyűlési („egypárti választások”), 1949. augusztus 18-án alkotmányt fogadtak el, amihez az 1936-os szovjet alkotmány szolgáltatta a mintát.²³ A Magyarország és a Szovjetunió közötti alárendelt viszony állandósult, a keleti blokk vezetőinek feltétlen hűséget kellett tanúsítaniuk Sztálin iránt, hogy hatalmukat megtarthassák. A szovjet állami-gazdasági érdekek kielégítése mellett politikai, ideológiai, katonai elvárások is megfogalmazódtak. A szovjet vezetés és ellenőrzés így az élet minden területére kiterjedt.²⁴

23 *Romsics*, 2005. 296.

24 *Baráth*, 2005. 71.

III. Már a párt árnyékában

1945. június 9. – 1946. július

Magyarországon 1945 nyarára a törvényhozó testület társadalmi és politikai összetételének megváltozásával, a földreformmal, a népbíróági ítéletekkel egy új társadalmi és politikai helyzet alakult ki. Ezekhez a változásokhoz, valamint a hatalmi szervek elismeréséhez az amerikai és brit kormány is demokratikus választások megrendezését kérte, az Ideiglenes Nemzeti Kormányt 1945 őszéig el sem ismerték. A választásokat 1945. november 4-én tartották meg. Rákosi biztos volt az elsöprő sikerben, de a kommunisták végül csak 17% szavazatot kaptak. A Kisgazdapárt egyedül is kormányt alakíthatott volna az 57%-os győzelemmel, de szovjet nyomásra nagykoalícióra kényszerült. A kommunisták és szociáldemokraták így végül három-három tárcát szereztek a kormányban.

1946. február 1-jén Tildy Zoltán lett a köztársasági elnök. A konfliktusokat kerülte, kompromisszumra hajlamos ember volt. Érzékelte, hogy a szovjetbarátság elengedhetetlen, de célja volt az ország önállóságának helyreállítása. Az új miniszterelnök Nagy Ferenc lett, akinek céljai megegyeztek Tildyével. A Kisgazdapárt elszigetelésének érdekében a kommunisták 1946. március 5-én a Baloldali Blokk létrehozását kezdeményezték, követelték a Kisgazdapártnak a „reakciós” elemektől való megtisztítását. A koalíción belüli harc vesztese a Kisgazdapárt lett, 1946. március 12-én 20 nemzetgyűlési képviselőjét zártak ki a pártból. Ugyanezen a napon fogadták el a köztársaság büntetőjogi védelmével foglalkozó törvénycikket, ami nemcsak a köztársaság-ellenes politikai szervezkedést és propagandát büntette, hanem azokat is, akik tudtak erről, de azt nem jelentették. Mindezek alatt folyt a B-listázás is, a közigazgatást „tisztították a reakciós elemektől”. A SZEB által támogatott kommunisták politikája és a Kisgazdapárt gyengeségei sokakat aggodalommal töltöttek el. Már 1945 végén megjelentek olyan gondolatok, hogy a magyar demokrácia válságban van, aminek alapvető oka a kommunista politika.²⁵

A Társaság első időszaka alatt végbemenő belpolitikai változások gyakran meglátszottak annak működésében is. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság azért jött létre, hogy a magyar és szovjet nép közötti kulturális kapcsolatokat és a szellemi együttműködést fellendítse, megerősítse. Alapvető feladata volt, hogy az irodalmi, művészeti, tudományos és általános kulturális kapcsolatokat előmozdítsa, a két népet tájékoztassa egymás kultúrájáról. Ezért előadásokat, hangversenyeket, kiállításokat, filmbemutatókat, orosz tanfolyamokat,

²⁵ *Romsics*, 2010. 285-290.

rádióműsorokat indítottak.²⁶

Az első alakuló közgyűlés (1945. február) Zilahyt bízta meg a feladattal, hogy kezdeményezzen előkészítő tárgyalásokat a szovjetekkel és a magyar kormánnyal. Az ügyben jelentős lépés volt, hogy Szent-Györgyi Albert csatlakozott Zilahyhoz. A kidolgozott alapszabály és munkaterv birtokában a Társaság május 28-án tartotta meg alakuló közgyűlését.²⁷ Az előkészítő bizottság vezetői Zilahy Lajos és dr. Beznák Aladár voltak, több előkészítő alakuló ülés után, 1945.június 9-én szombaton délután négy órakor tartotta végleges alakuló ülését a Társaság az egyetem élettani tanszék előadótermében.²⁸

26 PIL 1. f. 6/173. ő. e.

27 MTI hírchívum 1945-1949. Zilahy Lajos rádióelőadása a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság munkásságáról. 1945. július 20. 1-6.oldal

A Társaság rádióelőadást is indított, 1945.július 20-án Zilahy Lajos beszélt az M. Sz. M. T. megalakulásának körülményeiről. Részletesebben:

<http://archiv1945-1949.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>

Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 04. 14:32 (A továbbiakban: MTI hírchívum 1945-1949).

28 „A magyar Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium részéről dr. Paikert Géza miniszteri tanácsos, a külföldi kulturális kapcsolatok ügyeit intéző VIII. ügyosztály főnöke és dr. Márkus István tanügyi titkár vettek részt az ülésen. Jelent voltak többek között: Zilahy Lajos és dr. Beznák Aladár, az előkészítő bizottság vezetői; Gyöngyösi János magyar külügyminiszter, Barulin és Grigorjev követségi tanácsosok és Aniszimov követségi sajtóattasé kíséretükkel, Molnár Erik népjóléti miniszter, Alföldi András, Navratil Ákos, Szekfü Gyula és Zelovich László egyetemi nyilvános rendes tanárok, Tildy Zoltán, Szakasits Árpád és Kovács Imre pártvezérek, Ortutay Gyula az MTI és a Rádió vezetője, Major Tamás, a Nemzeti Színház igazgatója, Zathureczky Ede, a Zeneművészeti főiskola igazgatója, Kodály Zoltán, Pátzay Pál, Vedres Márk, Palló Imre, Sergio Failoni, Jemnitz Sándor, Háty Gyula, Gábor Andor, Cs. Szabó László, Dessewffy Gyula, gróf Károlyi István, gróf Széchenyi Zsigmond, Szalai Sándor, a „Népszava” külpolitikai szerkesztője, Cserépfalvi Imre, a Szikra irodalmi, nyomdai és kiadóvállalat vezetője, Csécsy Imre, Lányi Viktor, Bárdos Artúr, Baán Kálmán, Palágyi Róbert, Büki József, a Magyar Nemzeti Bank igazgatója, Farkas Ferenc nemzetgyűlési képviselő és még sokan mások, akiknek a nevét hirtelenében már nem volt idő mind feljegyezni”.

Verő Gábor (szerk.): Dokumentumok Magyarország nemzetközi kulturális kapcsolatainak történetéből 1945-1948. Budapest, 1988. 186. (A továbbiakban: *Verő*, 1988.)

Az alakuló közgyűlés üdvözlő táviratot küldött Kemenovnak, a VOKSZ elnökének. A távirat hangsúlyozta a Társaság célját, a magyar-szovjet művelődési kapcsolatok fejlesztését és a két nép közötti barátság erősítését. A válasz a következő volt: „Zilahy Lajos úrnak, a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság elnökének, Háty Gyula úrnak, a Társaság főtítkárának. A szovjet tudósok, írók, művészek nagy örömmel értesültek a Magyar Szovjet Művelődési Társaság megalakításáról és üdvözlétüket küldik az újjászülető demokratikus Magyarország kultúrtényezőinek. Készek vagyunk tőlünk telhető segítséget nyújtani magyar kollégáinknak a Szovjetunió kultúrájának és művészetének megismerésében. Sikert kívánunk a Társaság munkájához”. Az aláírók: Komarov (VOKSZ tudományos szakosztályának elnöke), Burgyenko (orvosi szakosztály elnöke),

A Társaság székhelyét (VIII. Szentkirályi utca 32/a. szám alatti palotát) gróf Károlyi István ajánlotta fel. Ezt az épületet Ybl Miklós tervezte reneszánsz stílusban, 150-200 személy befogadására alkalmas előadóteremmel, klubhelyiségekkel, könyvtárral, olvasóteremmel, 300 személyes menzával és kerthelyiséggel rendelkezett.²⁹

A Társaság legfőbb szerve a közgyűlés volt. A közgyűlés választotta meg a tisztikart (díszelnök, elnök, társelnök, főtitkár, főtitkárhelyettes, pénztárnok, ügyész, ellenőr, könyvtáros). A tisztikar tagjai voltak a Társaság Elnöki Tanácsának. Az Elnöki Tanács irányító, tanácsadó és ellenőrző szerv volt, amely a Társaság ügyeit intézte két közgyűlés között. Rendes közgyűlést évente kétszer tartottak.³⁰

Az első elnöke Zilahy Lajos, alelnöke Ligeti Lajos, főtitkára Háy Gyula, díszelnöke pedig Szent-György Albert volt.³¹ Zilahy és Háy ellentétes gondolatai már az első időszakban

Majakovszkij (zenei szakosztály elnöke), Sziminov (irodalmi szakosztály elnöke) és Kemenov.

MTI hírachívum 1945-1949. A szovjet tudósok, írók, művészek készek minden támogatást megadni magyar kollégáinknak. 1945. július 21. 16. oldal Az utolsó elérés időpontja: 2014. 04. 04. 14:35

29 *Verő*, 1988. 186-187.

A Szentkirályi utcai palota gróf 1897-ben épült gróf Károlyi Gyuláné részére. Később ez lett a Károlyiak kedvenc lakhelye. A második világháború alatt gróf Károlyi Józsefné itt bújtatta Zilahy Lajost és Szent-Györgyi Albertet is. Ma a Színház- és Filmművészeti Egyetem egyik székhelye. Színház- és Filmművészeti Egyetem. Épületek. A Film- és Televízió főtanszak oktatási épülete. <http://www.szfe.hu/hu/egyetem/epuletek> Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 07. 12:58

30 PIL 1. f. 6/173. ő. e.

Az 1945. június 9-én megválasztott Elnöki Tanács tagjai a II. számú mellékletben található.

31 Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (A továbbiakban PIL) 283. f. 12/159. ő. e.

Zilahy Lajos (1891- 1974) Nagyszalontán született. A két világháború közötti magyar irodalmi élet egyik jelentékeny alakja volt, az 1931-es *A szökevény* című regénye a Horthy-korszak olyan műve, amely nemcsak megértéssel szólt a forradalmakról, de vádirat volt az ellenforradalom ellen. A korszakban egy ilyen baloldalinak számító könyv megjelentetéséhez, jó jobboldali kapcsolatokkal kellett rendelkezni. Ez a kettősség élete végéig jellemezte, Amerikában kommunistának tartották, Magyarországon reakciónak. Igyekezett a társadalmi ellentéteket kibékíteni, az egész nemzetet akarta mozgósítani a fasizmus ellen- vagyis szélmalomharcot vívott. A fasiszták felismerték, hogy a mindenkire alkalmazkodó Zilahy az ellenségük, műveit betiltották. Magyarország menekülési lehetőségét Németország bukásában és a Szovjetunió győzelmében látta, a felszabaduláskor lelkesen állt az újraszervezendő irodalmi élet élére, illetve a Társaság megalakításának kezdeményezője volt. Párton kívüli maradt, de együttműködött a kommunista párttal. 1948-ban Amerikába távozott. 1974-ben halt meg Kamancon, Budapesten temették el. *Hegedüs Géza: A magyar irodalom arcképcsarnoka*. Budapest, 1992.652-655. (A továbbiakban: *Hegedüs*, 1992.)

Háy Gyula (1900-1975) Abonyban született. A Tanácsköztársaság idején a Közoktatásügyi Népbizottságon előadó. 1919-1923 között Berlinben élt emigrációban, ezután hazajött, de 1929-ben ismét Németországba emigrált. 1932-ben lépett be a német kommunista pártba. Élt Ausztriában és Svájcban is, 1935-ben a

is meghatározták a Társaság életét. Zilahy pártonkívüli volt és Magyarországon reakciónak számított, míg Háy Gyula a kommunista párt tagja, majd 1955-ben csatlakozott a Nagy Imre-csoporthoz.³²

A Társaságban már az induláskor elindult a hatalmi harc és a kommunisták próbálkozásai, hogy azt a párt szolgálatába állítsák. Az 1945. június 9-én elfogadott alapszabályzatban szerepel, hogy a Társaság tagja lehet minden magyar állampolgár, aki az M. Sz. M. T. céljait kívánja elősegíteni.³³ De egy 1945. június 8-án keletkezett – vagyis a megalakulás előtt egy nappal –, Rákosi Mátyásnak szóló szigorúan bizalmas irat azt mutatja, hogy már ebbe beleszóllhatott a párt. Háy Gyula főtitkár Rácz Kálmán³⁴ tagságáról érdeklődött, hogy milyen álláspont szülessen, ha esetleg Ráczot a Társaság rendes tagjául választják meg, és hogy milyen információt adjon Grigorij Szeliversztvovics Barulinnak.³⁵

Szovjetunióban telepedett le és 1945-ben jött vissza Magyarországra. Rákosi rendszere után az 1956-os forradalomban részt vett, ezért 1957-ben ellenforradalmi tevékenység miatt el is ítélték. 1960-ban amnesztiával szabadult, pár évvel később Asconában telepedett le, 1975-ben halt meg.

Szabolcsi Miklós (szerk.): *A magyar irodalom története 1919-től napjainkig*. Budapest, 1966. 848-849. és *Hegedüs*, 1992. 736-737.

32 Maga Zilahy Lajos az elnöki bemutató beszédét azzal kezdte, hogy a Társaság egyik legfontosabb feladata a magyar köztudat átalakítása. De „nem kell mereven Kelet felé fordulni és nem kell megtagadni azokat a szálakat, amelyek a Nyugati kultúra valódi értékeihez fűznek bennünket”. Beszédében azt is hangsúlyozta, hogy baráti közeledésre van szükség és nem politikai opportunistákra.

Verő, 1988. 189.

33 PIL 1. f. 6/173. ö. e.

34 Rácz Kálmán (a dokumentumban Rácz Kálmán) egyedi életutatót járt be. 1888-ban született Komáromban. Az első világháborúban orosz fogságba esett, 1918 első felében másodjára szökött meg a fogságból és még a világháború alatt visszatért Magyarországra. Részt vett az ellenforradalmi mozgalmakban, egyik alapítója és szervezője volt a Magyar Országos Véderő Egyesületnek (MOVE). Az 1920-as években tevékenyen részt vett az irredenta mozgalmakban, majd az 1930-as években már baloldali kapcsolatai is voltak (pl. József Attilával). Ennek ellenére 1935-ben parlamenti képviselő lett a Gömbös Gyula által vezetett Nemzeti Egység Pártjában. Itt se volt maradása, 1939-ben a Nyilaskeresztes Párt színeiben jutott be a parlamentbe, de 1941-ben szembekerült Szálasi Ferencsel és kilépett a pártból. A második világháború során fokozatosan németellenes irányba fordult, így 1944-ben, a német megszállás idején letartóztatták és Mauthausenbe hurcolták. Kiszabadulása után visszatért az országba, de 1948-ban emigrálni kényszerült. 1951-ben halt meg Svájcban.

Seres Attila- Renfer Ágnes: Egy nyilas képviselő hihetetlen kalandjai a Szovjetunióban.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/egy_nyilas_kepviselo_hihetetlen_kalandjai_a_szovjetunioban.html

Az utolsó elérés időpontja: 2014. 03. 23. 17:11

35 PIL 274. f. 17/6 ö. e.

(Barulin 1945 és 1947 között a budapesti nagykövetség szovjet tanácsosa volt).³⁶ Az iraton jól kivehető a kézzel írt mondat: „Rácz közeledését elutasítani.”³⁷

Az 1945. szeptember 22-én keletkezett memorandumban (amely szintén Rákosi Mátyásnak szól személyesen, és amelyet szintén Háy Gyula jelentett, aki általában havonta élt is ezzel a lehetőséggel) a Társaság első három hónapjáról kapunk képet. Az M. Sz. M. T. előkészítő bizottság Háy Gyula részvéte nélkül, „teljesen Zilahy és Szent-Györgyi szellemében működött”. Vidéken még csak ekkor kezdődött a szervezetek megalakulása, de volt néhány kommunista, akik „nem értették meg a Társaság pártközi jellegét és kisajátították az összes pozíciókat”.³⁸ Figyelemreméltó, hogy fontosnak tartják azt, hogy a helyi kommunisták úgy dolgozzanak, hogy túlzottan kommunista karaktert ne adjanak a csoportoknak. Ez az első korszak egyik legnagyobb jellemzője, vagyis a nem (teljesen) nyílt propaganda, a látszat fenntartása az együttműködésre.³⁹ (Például még 1945. július 31-én a főtitkárság külpolitikai és nemzetiségügyi osztállyal való levelezése során kiderült, hogy az alakuló szervezőbizottságba egy szociáldemokratapárt tagot kértek, akinek a feladata a Szovjetunióval való kulturális kapcsolatok elmélyítése és a szociáldemokrata tömegek megnyerése volt. A megválasztott tag végül Szalai Sándor lett).⁴⁰

A szakosztályokat elindították, a zenei szakosztály élén például Kodály állt, akiről azt írták, hogy nála „erős reakciós tendenciákkal kell megküzdeni, aminek veszélyes voltát egyes kommunista zenészek szektáns hajlandósága is fokozza.”⁴¹ Emellett komoly társadalmi munka nem nagyon folyt, a szakosztály inkább reprezentált és az apparátus végezte el a

36 *Seres Attila*: Orosz levéltári források a magyar-szovjet diplomáciai kapcsolatok történetéhez (1939). In:

Lymbus Magyarságtudományi Forrásközlemények. Budapest, 2005. 229.

37 PIL 274. f. 17/7. ő. e.

38 PIL 274. f. 17/7. ő. e.

39 PIL 274. f. 17/7. ő. e.

40 PIL 283. f. 12/159. ő. e.

Szalai Sándor (a dokumentumokban néha Szalai Sándor, néha Szalay Sándor néven szerepel) 1912-1983 között élt. Szociológus, egyetemi tanár, az MTA tagja. Tanult Lipcsében, Frankfurt am Mainban és Zürichben is, itt 1934-ben bölcsészdoktori levelet szerzett. 1945-től 1948-ig a Szociáldemokrata Párt külügyi titkárságának a vezetője, 1945-1947-ben a Külügyi Akadémia vezetője, 1946-tól a budapesti tudományegyetem szociológiai intézetének a vezetője. Bárdossy László népbírósági perében a vád képviselője. 1950-ben szabadságvesztésre ítélték, 1956-ban szabadult és egy év múlva rehabilitálták. Ezután főleg tanított, 1966 és 1972 között az ENSZ Kutatási és Oktatási Intézete kutatási igazgató helyettese.

Szalai Sándor. In: Új magyar életrajzi lexikon VI. Sz-Zs. Szerk.: *Markó László*. Budapest, 2007. 112-114. (A továbbiakban: *Markó*, 2007).

41 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

munkát.

Az érintkezés a Szovjetunióval amúgy lassan folyt, több panasz is érkezett erre általában, hogy a Társaság nem tesz semmit a szovjet propaganda terjesztésének érdekében. Pedig a kommunisták már az előadásokba igyekeztek észrevétlenül belecsempészni a Szovjetunió propagálását („elővigyázatosan bekapcsolódunk a választási propagandába is, amennyiben a választási kampány alatt mintegy véletlenül a szovjet alkotmánnyal, a szovjetpolgárok jogaival, demokráciával stb. összefüggő témákat választunk”).⁴²

A könyvkiadásnál értékesítették a szovjetektől kapott papírt, és az ebből származó pénzt pedig a deficitese vállalkozásokra fordították (tömegpropaganda, előadás- vagyis már az első három hónapban sem voltak sikeresek ezek az előadások). Az először megjelent könyveknél is látszik, hogy a propaganda mellett volt azért igazi szépirodalom is, például Puskin: *A kapitány lánya* és Csehov: *Elbeszélések*. De ezek mellett megjelentek *A szovjet alkotmány*, Pflaumer: *Egy szovjet család története*, ezeket ismeretterjesztő könyvekként közvetítették. Az egyik főfeladat volt a szovjet szerzői jogok képviselése, hiszen ezzel befolyásolni lehetett a többi kiadó működését és egy központból irányítani a propagálást. Így még a tankönyvek és a kötelező olvasmányok kiadása is befolyásolhatóvá vált volna, de ehhez a „politikai jelentőségű feladathoz” nem volt megfelelő ember. Háy Gyula Sík Endrét ajánlotta,⁴³ és kérte Rákosi Mátyást, hogy ossza be a Társaságba, mivel nem csak olyan emberre volt szükségük, aki oroszul és magyarul is tudott, hanem, aki „politikailag megbízható”.⁴⁴ (Ezt a módszert többször is használták, például 1946. március 12-én Erdélyi Kálmánt ajánlották a Társaság szervezési osztálya élére, mert „munkakörében a párt érdekeit és szempontjait megfelelően képviselni fogja”).⁴⁵

Ezen kívül több probléma is volt, a filmekre például sok panasz érkezett, rossz

42 PIL 274. f. 17/6. ö. e.

43 Sík Endre (1891-1978) diplomata, külügyminiszter, jogász, író, történész. Az I. világháború idején, 1915-ben orosz hadifogságba esett. Irkutszkban 1920-ban belépett az OK(b)P magyar csoportjába, melynek titkára lett. Szibériai településeken, majd Moszkvában pártmegbízatásokat látott el. Elvégezte a Professzorképző Intézet filozófiai szakát (1923–26), ezt követően a Keleti Dolgozók Kommunista Egyetemének tanára az Afrika-tanszéken (1926–37). Megírta az afrikai népek történetét több kötetben. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának történelmi és néprajzi intézetének munkatársa és a moszkvai egyetem oktatója (1938–1945). A II. világháború idején a moszkvai Kossuth Rádió egyik szerkesztője. 1945-ben tért haza. Különböző külügyi munkákat látott el ezután. Sík Endre. In: Új magyar életrajzi lexikon V. P-S. Szerk.: Markó László. Budapest, 2004. 1131-1132. (A továbbiakban: *Markó*, 2004).

44 PIL 274. f. 17/6. ö. e.

45 PIL 283. f. 12/159. ö. e.

minőségű filmek érkeztek az országba, és a Szovjetunióból érkező cikkek is gyengék voltak, de a sajtó kiszolgálása is problémás volt. Tervbe volt véve egy ifjúsági folyóirat is – ezt Háry Gyula elsőrendű politikai feladatnak tekintette és maga akarta irányítani. Az orosz nyelvtanfolyamok ugyan már elindultak ekkor, azonban ezek működését a tanárok és tankönyvek hiánya akadályozta.⁴⁶

Az orosz nyelv nemcsak a Társaságnak okozott gondot. Magyarországi helyzetének alakulása sok hasonlóságot mutat a Társaság munkájának nehézségeivel. A kötelező orosz nyelvoktatás a magyar lakosság nagyobb részének egyet jelentett a fennálló politikai-társadalmi renddel, s az orosz nyelv tanulást az országban állomásozó szovjet csapatok döntésének tartották. A magyar vezetés által hozott tisztán (elhibázott) politikai döntésnek köszönhetően az orosz nyelv és kultúra a magyar közgondolkodásban az elnyomó hatalom szimbóluma lett.⁴⁷

Az 1945-ös fordulat után szüksége volt az országnak orosz tudású emberekre, de ez igen nehéz helyzet elé állította a lakosságot. Az első dokumentum, amely ténylegesen tartalmazza az orosz nyelv kötelezővé tételének tervét, 1945. június 8-án keletkezett. Miklós Béla utasításában szerepelt a következő mondat: „Kérem a középiskolák bizonyos osztályaiban az orosz nyelv kötelező tantárgyként való tanítására a szükséges előkészületeket megtenni szíveskedjék.” A miniszterelnöki utasításnak köszönhetően az oktatási minisztérium június 25-én utasította a budapesti tudományegyetemet egy orosz tanszék, a szegedi egyetemet egy orosz lektorátus megszervezésére.

A fent említett dokumentumokon kívül 1948-1949-ben, vagyis az általam vizsgált korszakban – Kecskeméti Gábor nyomán – nem található a kötelező orosz nyelvoktatással foglalkozó érdemi irat. Az orosz nyelv fakultatívvá tételének első lépése az volt, hogy 1945-ben választható érettségi tantárgy lett. Az orosz nyelv oktatása ténylegesen 1946-ban jelent meg, mikor Magyarországon létrehozták a mai napig működő nyolcosztályos általános

46 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

47 Kecskeméti Gábor szerint az orosz nyelvoktatás bevezetésének szempontjából három fontos meghatározó dolog történt az országban. Az első Ortutay Gyula vallás- és közoktatási miniszteri kinevezése (1947-1950). A második a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülése, a harmadik pedig az 1948. február 18-án létrejött barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény Magyarország és a Szovjetunió között. Kecskeméti szerint ez a három mozzanat a legfőbb oka annak, hogy már 1949-ben bevezették az orosz nyelvet, mint kötelező tantárgyat az iskolákban.

Kecskeméti Gábor: A kötelező orosz nyelvoktatás bevezetése Magyarországon. In: KÚT. 2010/2. sz. 133-134. (A továbbiakban: Kecskeméti, 2010).

iskolát. 1946. július 14-én a vallás -és közoktatásügyi miniszter új rendelete szerint a felső tagozaton megjelentek a „választható tárgyak és gyakorlatok”. Ebben benne volt az élő idegen nyelv is: az angol, francia, német, olasz és orosz nyelvek közül lehetett választani. Ám Magyarországon ekkor még nem volt hagyománya az orosz nyelvoktatásnak, kevés jó tanár volt és még kevesebb orosz tankönyv. A tanárhiány megoldására már 1946 tavaszán elindultak a tanárképző tanfolyamok, ahol latin, francia, német és angol nyelvtanárokat próbáltak átképezni orosz nyelvtanárrá néhány hónap alatt. Az első tanításra és tanulásra is alkalmas nyelvkönyvek pedig csak 1949-1950-ben jelentek meg.

A kötelező nyelvoktatást nem akarták a társadalom széles rétege előtt propagálni, hanem úgy próbálták eladni, mint nagy lehetőséget és az iskolák és oktatáspolitikusok által kezdeményezett változást. Az orosz nyelvtanulás propagálásának szinte állandó szófordulata lett a „Szovjetunió megismerése és megszeretése”. A kötelező orosz nyelvoktatást végül csak 1949 őszén vezették be az általános iskolák felső tagozatán, a középiskolákban és a felsőoktatásban, fakultatív tárgyból önálló tantárgy lett. A negyven évig tartó kötelező orosz tanulás csak mélyítette a Szovjetunió felé táplált ellentéteket a magyar társadalomban.⁴⁸ Drucker Tibor szerint is az orosz nyelv kötelezővé tétele egy nagy hiba volt, inkább az orosz nyelvet vonzóvá kellett volna tenni.⁴⁹

Visszatérve a Társaság korai időszakához, itt is regisztrálható, hogy például a Jövendő c. folyóirat ekkor már ötödik hete futott, ám eladása egyre inkább csökkent, ez állandó feszültséget jelentett a lapnál. A Jövendő terjesztésére pedig több ötlet is született, a Szaktanácsot próbálták rávenni, hogy utasítsa a szakszervezeteket az előfizetésre, például az

48 *Kecskeméti*, 2010. 131-147.

49 Drucker Tibor személyes interjúja, 2014. 04. 05. Budapest. Az interjút készítette: Farkas Ádám (A továbbiakban: Drucker-interjú, 2014.)

Drucker Tibor (szül. 1928) népművelő, tanár, történész. 1944-ben Bácsstoplyán a Gestapo foglya. 1948-1949-ben került fel Budapestre, 1949-ben bevonult katonának. 1952 és 1957 között végezte el a történettudományi szakot az ELTE BTK-n. Dolgozott a Hadtörténeti Intézetnél, Csepel Műveknél, Népművelési Intézetnél. 1970-ben UNESCO ösztöndíjban részesült, skandináv országok iskolán kívüli népművelését tanulmányozta. Tagja a Magyar Auschwitz tagja volt, ma is tagja a Magyar-Orosz Művelődési és Baráti Társaságnak, a Nácizmus Üldözötteinek Bizottságának, a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége Nemzeti Tanácsának, a Közművelődési és Közgűjteményi Dolgozók Szakszervezetének, a Baross Öregdiákok Egyesületének és a Szegediek Baráti Körének. A Magyar-Szovjet Művelődési Társasághoz 1945 végén csatlakozott, de a tényleges munkába csak az 1950-es évektől vett részt.

Drucker Tibor személyes interjúja, 2007. január-február. Budapest. Készítette: Czingel Szilvia.

<http://www.centropa.org/hu/biography/drucker-tibor> Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 02. 10:32

Orvos Szakszervezetet utasítsák, hogy minden orvos rendelje meg a Jövendőt a várószobába, a Pedagógus Szakszervezet pedig lehetősége szerint foglalkozzon a terjesztéssel az iskolákban. A pincérek és fodrászok érik el ugyanezt a fodrászatban és étteremben, az üzemi bizottságok pedig méretükkel arányosan fizessenek elő. Ezek ellenére a lap nem volt sikeres, Háty szerint „az M. Sz. M. T. szervezési osztálya részéről eleinte teljes idegenkedés mutatkozott a Jövendő ügyeivel való foglalkozás ellen”.⁵⁰

Ez a jelentés azért is érdekes, mert az első oldalán a kézzel írt szöveg jól kivehető: „Az utolsó 2 oldal kéréseit s javaslatait meg kell fontolni s teljesíteni”! Itt a legfontosabb kijelentés az, hogy a „Társaságban minden lényeges kérdésben észrevétlenül a Párt akarata érvényesüljön, minden alapja megvan annak, hogy a Társaság a Pártnak komoly kül- és belpolitikai jelentőségű szolgáltatásokat tegyen, természetesen elsősorban kulturális téren”. De ezt ekkor még akadályozta a pénzsűke, a művészeti anyag hiánya, az emberhiány („szívós neveléssel, tehetséges káderek „vidvigálásával máris majdnem sikerült kiküszöbölni. Csak a központi szerkesztő kérdését nem tudjuk megoldani a Párt segítsége nélkül”) vagy a pártsajtó közömbössége („nagyobb megnyilvánulásainkhoz rendezett, komoly sajtópropaganda kellene (...) akadnak elvtársak, akik a Társaságot mint idegen valamit kezelik”).⁵¹

Már az első három hónapban elkezdődött a tényleges munka, eredménye azonban nem sok volt, ilyen rövid idő alatt nem is lehetett – emellett nem is a szovjet és orosz kultúrát terjesztette, hanem a szovjet propagandát, erre pedig a magyar lakosság nem volt vevő. A Társaság nem csak a Szovjetunió propagandáját szolgálta, az 1945-ös választási kampányban is használni próbálták, belpolitikai célok elérésére. Ez a kapcsolat viszont sajnos egyoldalú volt, nem is lehetett másfolyé, hiszen a magyar-szovjet gazdasági és politikai kapcsolat sem a kölcsönösségen alapult, a 'magyar kultúra megismertetése a Szovjetunióban' bekezdés alatt csak annyi áll, hogy „e téren még csak előkészítő lépésekről lehet beszélni”.⁵²

Ezek az 1945-ös dokumentumok általában a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság belső és külső politikai helyzetére utalnak, a Társaság munkájának, munkaköreinek irányáról, ideológiai vonalvezetéséről szólnak. Már 1945-ben felmerültek politikai kérdések és nehézségek, ezért november 13-án a párt segítségét kérték olyan kérdésekben, amelyekben a dolgozó aktív tagok sem egyeztek meg minden tekintetben. Általánosabb igény is volt – amelyet Rajk László helyezett kilátásba –, hogy a Társaságot sorolják a párt által őrzött

50 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

51 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

52 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

szervek közé, hogy a kapcsolatot a párt és a Társaság között szorosabbra fűzhessék.⁵³

Ez a kapcsolat annál is fontosabb volt, mert korábban is láthattuk, a tagok már a Társaság megalakulásánál több problémát okoztak, erre volt jó példa Rácz Kálmán esete. Ezek a személyi jelentések folytatódtak később is, 1945. november 23-án Háy Gyula (akinek Rákosi megengedte az időről időre való jelentést) magáról a Társaság elnökéről, Zilahy Lajosról ekként jelentett: A politikai helyzet „javult” (utalás a választásokra és a létrejött nagykoalícióra), a „nagy jobbrafordulás, amelyre Zilahy és köre várt, nem következett be, úgy, hogy Z. ellenséges állásfoglalása velem és az általam felépített apparátussal szemben határozottan enyhült. (...) Az apparátus szétzüllesztése, amelyet Z. eleinte el akart érni, most elkezd neki kellemetlenné válni. Kísérlete, hogy saját képére formált apparátust építsen fel, kudarccal járt. (...) Z. megpróbált nélkülem audienciára menni Vorosilov marsallhoz”.⁵⁴

Mindazonáltal Háy Gyula kérte a felmentését a főtitkári állásból (különféle rágalmakra és az írói munka hiányára hivatkozott). Főtitkárhelyettesként Berey Géza érkezett⁵⁵, Háy Gyula később róla sem feledkezett meg jelenteni Rákosi Mátyásnak 1946. február 27-én. Az egyik legnagyobb „gond” vele az volt, hogy Berey egyáltalán nem ügyelt a látszatra, hogy a pártonkívüliség minden külső formáját betartsa, állandóan a pártra hivatkozott, ami neki minden cselekedetét előírta. Háy jelentése szerint Berey meg is fenyegetett tagokat, hogy a párt elé viszi őket, ezzel a párt álcázott szerepét a Társaság vezetésében folyamatosan felfedte. Másik nagy „bűne” Háy szerint az volt, hogy Zilahyval önhatalmú tárgyalásokat folytatott a Társaság átszervezésére vonatkozóan. Emellett Berey elutasító módon bánt a szovjetekkel: ha azok nem adnak pénzt, akkor ne is várjanak a Társaságtól propagandát.⁵⁶ Míg Zilahyt jobbrafordulással vádolta Háy, addig Bereyt azzal, hogy túlságosan is nyíltan hirdette a párt beszivárgását, ennek ellenére a két személy mégis együtt tárgyalt. Ez is jól mutatja azt, hogy Zilahy nem számított elég baloldalinak, Berey meg túl nyílt volt és Háy maga inkább, mint egy tökéletes középút jelent meg saját jelentéseiben.

1946.január 10-én tartották a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság Elnöki Tanácsának

53 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

54 PIL 274. f. 17/7. ő. e.

55 Berey Géza (1908-1982) erdélyi magyar író, újságíró. 1938-ban költözött Magyarországra, 1944-ben a német megszállás után a dachau koncentrációs táborba hurcolták. A háború után hazakerült és újságírással foglalkozott.

Berey Géza. In: Romániai magyar irodalmi lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés I. A-F. Szerk.: *Balogh Edgár*. Bukarest, 1981. 214-215.

56 PIL 274. f. 17/7. ő. e.

ülését. Az ülést azért szervezték meg, hogy a tagokat tájékoztassák a Társaság munkájáról, amit eddig elvégeztek és a nehézségekről, amikkel küzdenek, és a lehetőségekről, amik az M. Sz. M. T. előtt álltak.⁵⁷ Főleg pénzügyi gondokkal küszködött a Társaság, a maguk erejére voltak utalva, de ez „így is van jól”, mert nem ez a célja Magyarországnak és a Szovjetuniónak, hogy a Szovjetunió „mutassa meg, hogy mi őt hogy szeretjük, és milyen kulturális kapcsolatokat akarunk létesíteni vele”. A másik nehézség az a magyar belpolitikai viszonyokkal állt összefüggésben, de Zilahy hangsúlyozta, hogy ez őket nem érdekli, mert a Társaság semmilyen kapcsolatban nem áll a magyar belpolitikával, a tagsági összetétel is az mutatja, hogy semmiféle párthoz nem tartoznak.⁵⁸ A belpolitikai nehézség, amire az elnök gondolt, az a társadalmi „elhidegülés”, amit a Társaság is érzett a munkásságával kapcsolatban. Zilahy után Háy szólalt fel, aki a kulturális eredményekről számolt be – pl. Mecsnyikov százéves születési évfordulója alkalmával tartott ünnepély – és egy Mecsnyikovot ábrázoló érmet ajándékoztak a „moszkvai testvértársagnak, a VOKSZ-nak”. Háy ekkor már tömegszervezetként említette a Társaságot.⁵⁹

Háy indítványozta az Elnöki Tanács kibővítését, mert olyan embereket lehetne bevonnai a munkába, akiknek lelkesedésüktől és érdeklődésüktől fogva sok remény várható. A következő embereket ajánlotta: Keresztury Dezső, Vas Zoltánné, Rákosi Mátyásné, Tildy Zoltánné, Szalai Sándor, Szirmai István, Fogarasi Béla, Markovics Jenő, Bölöni György, Kovács Béla, Kossa István, Tombor Jenő. A tagokat egyöntetűen elfogadták.

A hozzászólásokból kiderült, hogy anyagok folyamatosan érkeznek a Társasághoz, de

57 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (A továbbiakban: MNL OL) P 2148 f. XXVIII-J-3 1.doboz, 1.tétel

Jelen voltak: Zilahy Lajos elnök, Háy Gyula főtitkár, Komáromy Pál, Lajtha László, dr. Barta József, dr. Lócsy Lajos, dr. Weil Emil, Rusznyák István, Hornáth Zoltán, Zelovich László, dr. Feri Sándor, Gergely Sándor, Kmetty János, dr. Kolonits Barna, dr. Palágyi Róbert, dr. Csécsy Imre, Hont Ferenc, Fischer József. Az ülés nem volt teljes, ahogy a dokumentum is jelzi, „többen kimentették távolmaradásukat, többen külföldön vannak, ezen kívül pedig a budai hidak elzárása folytán többen nem tudtak megjelenni”. Szemerényi Oszvaldot ekkor fogadták el a Társaság jegyzőjének.

MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tétel

58 „Mi tisztán és kizárólag azzal a céllal alakultunk meg és az a feladatunk és munkakörünk, munkaprogramunk, hogy felismerve annak a sorsdöntő kornak a jelentőségét, amelybe az 1945. évvel léptünk, minden lehetőséget megragadunk arra, hogy a Szovjetunió és Magyarország között nemcsak a két nép közötti barátságot mélyítsük el, hanem a két nép kultúráját összhangba hozva mind a két nép érdekeit szolgáljuk”.

MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tétel

59 MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tétel

azok nem elegendőek. Felmerült egy szovjet-magyar társaság lehetősége is a Szovjetunióban, de Zilahy (ahogy Háy is) közölte, hogy ez a partnertársaság már rég megalakult, ez volt a VOKSZ.⁶⁰

1946. április 24-én szintén tartott egy értekezletet a Társaság Elnöki Tanácsa. Ismét előkerültek a pénzügyi problémák, de Tildy Zoltán megnyugtatta a hangulatot, „fontos politikai érdekeink fűződnek a magyar-szovjet barátság kérdéséhez, hogy a Társaság fennállását a kormány mindenképpen biztosítani akarja”, fogalmazta meg tisztán beszédében. Az új főtitkárhelyettes Vozári Dezső lett.⁶¹ Berey Gézárt váltotta valószínűleg, tehát Háy Gyula jelentései megtették hatásukat.

Háy Gyula mellett azért az M. Sz. M. T. elnöke, Zilahy Lajos is kapott szót, Révai Józsefnek 1946. július 2-án írt levelében állást foglal Szent-Györgyi Albert és Ligeti Lajos mellett, a szellemi elit sérelmei miatt. Másik motívum a pártok sérelme volt, elsősorban a szociáldemokrata párt nehezményezte, hogy a Társaság belső ügyeinek intézéséből ki van zárva, a beküldött emberüket „kifutófiúnak” használták. Mellőzve érezte magát a parasztpárt és a kisgazdapárt is. Egy 1946. július és szeptember közötti jelentés szerint: „Mindent összegezve: a Szociáldemokrata pártnak ebből a munkából részt vállalni s abban közreműködni nem lehet cél, azonfelül megalázó is. Mi sehol sem lehetünk – hitem szerint – második szereposztás, kivéve ahol átmenetileg taktikusnak ígérkezik”.⁶²

1946. június 16-án aztán a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság vezetésével kapcsolatos megbeszélést tartottak. A részt vevők: Zilahy Lajos, Ligeti Lajos, Háy Gyula és Vozári Dezső, vagyis a Társaság vezető tagjai.⁶³ Itt elfogadták, hogy Zilahy kívánsága szerint

60 Lajtha László a szovjet-magyar társaság ötletét onnan vette, hogy már az alapításnál felmerült ez a kérdés.

Zilahy azt felelte, hogy 1945. februárban, mikor a Társaság alakulásának a terve felmerült, semmit se tudtak a Szovjetunióról, „mert hiszen még azok a magyar írók sem voltak még Budapesten, akik Moszkvában éltek. Később kiderült, hogy ez a „partnertársaság” már nagyon régen megalakult és működik Moszkvában, a neve VOKSZ”.

MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tétel

61 MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tétel

62 A jelentést Szolnoki András írta.

PIL 283. f. 12/159. ő. e.

63 Ligeti Lajos (1902-1987) a Társaság első alelnöke volt. Orientalista, a MTA tagja, a Körösi Csoma Társaság elnöke. 1926-ban a budapesti egyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett, 1925-1928 között a Sorbonne egyetemen és a Collège de France-on tanult orientalistikát. Járt Belső-Mongóliában, Afganisztánban, Japánban. Fő kutatási területe az altáji nyelvek és e nyelveket beszélő népek története.

Ligeti Lajos. In: Új magyar életrajzi lexikon IV. L-Ö. Szerk.: *Markó László*. Budapest, 2002. 234.

betölthesse elnöki címét, de anélkül hogy a napi ügyvezetésbe rendszeresen belefolyna vagy a Társaság székházában tartózkodna. Ezentúl az elnök kapcsolata nem volt szorosabb, mint a díszelnöké vagy az alelnöké a Társasággal, vagyis az elnöki pozíció formálissá vált. Háy Gyula munkájának nagy részét, a belső apparátusának a vezetését pedig a helyettes vette át, amely ezentúl szintén választott tisztség lett⁶⁴ (1946.júliusában végül Háyt és Zilahyt is lemondatták. Háy Gyula maradt a Társaságnál, a Jövendő folyóirat munkáit látta el főszerkesztőként).⁶⁵ Itt határoztak abban is, hogy a szakosztályok élére egy-egy tekintélynek örvendő személyiséget választanak meg – ez a későbbi jelentések alapján meg is valósult.⁶⁶

Az első időszakot tehát a vezetőség leváltása zárja le, mivel Zilahy politikailag nem volt megfelelő ahhoz, hogy a Társaság elnöke legyen. A második korszakból látszik majd, hogy az ellenállásokról, panaszokról szóló iratok száma lecsökkent és a rendezvényeken lesz a hangsúly. Ez az eltolódás már 1946.júniusában elkezdődött, ekkor érkezett Magyarországra a VOKSZ delegációja, a fogadtatásnál a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság képviselőiben Zilahy, Háy és Ligeti voltak jelen.

A VOKSZ felé több kérés is elhangzott, a kultúra terjesztésében való részvételt várta el a magyar fél. Olyan kérések fogalmazódtak meg, amik a későbbiekben is állandó problémák voltak. Ilyen volt például az orosz nyelv tanítása („ha a VOKSZ a magyar kormány rendelkezésére bocsájtaná azokat a tankönyveket és olvasókönyveket, melyek segítségével az orosz nyelv tanítása a Szovjetunióban folyik, a kérdés hatalmas lépésekkel haladna a megoldás felé. Mennél többen bírják Magyarországon az orosz nyelvet, annál több olyan embert tudunk nevelni, aki fogékony a hatalmas Szovjetunió kultúrája iránt”), a külföldi kutatómunka („elzártság megszüntetésének egyik legalkalmasabb eszköze az, ha magyar kutató tudósok minél nagyobb számban kereshetik fel a Szovjetunió tudományos intézményeit”), az irodalom („a Szovjetunióban megjelent tudományos és szépirodalmi könyvek csak kis számban jutottak el hozzánk a múltban”), a művészcsere („a Magyar

Vozári Dezső (1904-1972) a Társaság igazgatója, költő, újságíró, műfordító. 1922-ben Kassán érettségizett, ezután a prágai egyetemen orvostudományi és bölcsészettudományi karán tanult, de tanulmányait nem fejezte be. A csehszlovákiai Magyar Demokrata Írókör alapítója (1937), Csehország német megszállása után Lvovba menekült. A Szovjetunióban tanárként dolgozott, majd a moszkvai rádió magyar szerkesztőségének munkatársa. 1945-ben Budapestre költözik, 1959-től a Népszava külpolitikai rovatvezetője, a lap szerkesztője.

Markó, 2007. 1280.

64 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

65 PIL 283. f. 12/159. ő. e.

66 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

Művészeti Tanács (...) szívesen mutatja be azokat a művészeket, akiket érdemesnek tart arra, hogy a Szovjetunió közönsége előtt bemutatkozassanak. A magyar kormány szívesen látná, ha a Szovjetunió egyetemi tanárai előadások tartása céljából felkeresnék Magyarországot”). Ezek voltak a „magyar-szovjet kulturális kapcsolatok kérdés-komplexumának legégetőbb” problémái.⁶⁷

A VOKSZ részt vett az M. Sz. M. T. első kongresszusán is, amit 1946.július 4-én tartottak meg Budapesten. Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszter úgy fogalmazott itt, hogy „a Szovjet-Magyar Művelődési Társaság e kongresszusa ország-világ színe előtt bizonyítja, hogy szilárd elhatározással és fáradhatatlan buzgalommal képviseli ez a társaság a magyar-szovjet barátság ügyét, fontos feladatot tölt be, nemzeti hivatást teljesít”.⁶⁸ Vagyis a belső élet rendezése után a rendezvények megszervezése vette át a főszerepet.

67 Verő, 1988. 205-207.

68 Verő, 1988. 212-215.

„Szentgyörgyi Albert díszelnök nyitotta meg. Tildy Zoltán köztársasági elnök az ünnepség jelentőségét méltatja. A társaság munkáját és a különböző problémákat Zilahy Lajos elnök, Vaszolij Parin professzor, a szovjet delegáció vezetője, Nagy Ferenc miniszterelnök és Barulin követségi tanácsos ismertették. A Kommunista Párt nevében Rákosi Mátyás, a Szociáldemokrata Párt részéről Szakasits Árpád, a Nemzeti Parasztpárt képviselőjében pedig Darvas József mondtak beszédet. A felszólalások során Gyöngyösi János külügyminiszter, Keresztury Dezső kultuszminiszter, Katona József alpolgármester, Kossa István, a Szakszervezeti Tanács főtitkára és Háy Gyula, a Magyar-Szovjet Társaság főtitkára üdvözlötték a kongresszus résztvevőit”.

MAFIRT Krónika 31. 1946.július. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság első országos kongresszusa. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6187> Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 04. 12:43

A beszédekben – nem meglepő módon – a két nép kapcsolata volt a lényeg. Ezekből néhány példa: Nagy Ferenc: „A Magyar-Szovjet Művelődési Társaságnak tehát nemcsak az lehet a fontos és jelentős feladata, hogy a magyar nép és az orosz nép közötti kultúrkapcsolatokat elmélyíti, (...) hanem feladata lehet az is Magyarország földrajzi és politikai képességeinél fogva, hogy Kelet és Nyugat kultúráját közvetítse”. Tildy Zoltán: „Nagy értékű az a szolgálat, amelyet a Szovjet-Magyar Művelődési Társaság a magyar nép felé tehet a szovjet kultúra kincseinek megmutatásával és felismerésével”. Barulin: „A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság, amelynek hivatása, hogy megszilárdítsa a magyar-szovjet művelődési kapcsolatokat, komoly külpolitikai szerepet is játszik Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatának elmélyítésében”. Köszöntőáviratot kapott Sztálin, Vorosilov marsall, Kemenov, a VOKSZ elnöke és Molotov külügyminiszter. A Sztálinnak küldött üzenetben is már tömegszervezetként említik a társaságot.

MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tétel

IV. Szovjet kultúra vagy szovjet propaganda

1946. július – 1947. augusztus

1947 elején a belpolitika új fordulatot vett. 1947. február 25-én Kovács Bélát, a Kisgazdapárt főtitkárát letartóztatták, Pfeiffer Zoltán és mintegy 50 képviselő kilépett a Kisgazdapártból, illetve a Magyar Testvéri Közösség vezetőinek halálra ítéltése áprilisban többeket ráébresztett a szovjetizálás valóságára. 1947. május 30-án pedig Nagy Ferenc mondott le, miután őt is megvádolták köztársaság-ellenes összeesküvésben való részvétellel. Ezután felgyorsultak az események, a kommunisták új választásokat akartak. Ezúttal semmit nem bíztak a véletlenre, és a felülről szervezett választási csalásoktól sem riadtak vissza. Ennek ellenére a „kék cédulás” választásokon csak 22%-ot kaptak. Az 1947-es választási kampányban hirdette meg először a Kommunista Párt a végső célját, a szocializmust. Ismét a kisgazdák alakíthattak kormányt, de az új miniszterelnök Dinnyés Lajos lett, aki elődjeihez képest nagyobb elképzelésekkel nem rendelkezett és a kommunistákkal való együttműködésre is hajlamosabb volt.⁶⁹

A Társaság új elnökének dr. Rusznyák Istvánt választották, aki annak tömegszervezetté válása utánig, 1950-ig állt az élén.⁷⁰ Az új főtitkár, Szemerényi Oszvald (1913-1996) lett.⁷¹

A második korszakban az előadásokon és rendezvényeken volt a hangsúly, a kultúra és annak propagandája került előtérbe. Itt fogható meg igazán a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság igazi munkája, hogy mennyit és mit tett a szovjet és orosz kultúra terjesztésének érdekében, és hogy milyen mértékű volt a propaganda és annak hatása. Ezeket 1947 augusztusában állították le, hogy a választási kampányra tudjanak koncentrálni.

1946.augusztus 16-án meg is tartották a Társaság ülését. A cél egyrészt az új vezetőség

69 Romsics, 2010. 291-292.

70 Rusznyák István (Budapest, 1889 – Budapest, 1974) orvos, egyetemi tanár és a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. A nyirokkeringés élettani és kórtani jelentőségét helyezte új megvilágításba, főleg a szív, a máj, a tüdő és a vese betegségei, valamint az ödéma kórok tanában. Egyik felfedezője volt a flavon vegyületek szerepének (flavonidok terápiás alkalmazhatósága, vitamin-szerepük és az erekre vonatkozó permeabilitás hatásuk). Számos bel- és külföldi elismerésben részesült, például Lomonoszov-aranyérmét kapott 1968-ban. *Markó*, 2004. 879-880.

71 1936-ban szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1944-től a budapesti egyetemen az indoeurópai tárgykör tanára, 1946-1948-ban Révai József személyi titkára, 1948-ban római tanulmányútra ment, ahonnan nem tért haza. Az indoeurópai nyelvek szókészletének történetével, az ige -és névszóragozás kérdéseivel foglalkozott. *Markó*, 2007. 306-307.

ismertetése volt, a másik pedig az anyagi problémák megbeszélése, mert az állami támogatás lassan kezdett megszűnni.⁷² Farkas Ferenc és Zilahy Lajos vitája rajzolódik ki itt, Farkas szerint az anyagi támogatás nagyobb részét az államnak kell állnia, a többit pedig a társadalomtól előteremteni.⁷³ Zilahy jól látta, hogy ez lehetetlen, mert „észlelhető, hogy egy úgynevezett szovjetellenes hangulat van hazánkban”.⁷⁴ Szerinte az állam feladata a Társaság fenntartása, mert az „M. Sz. M. T. egy propagandaszervezet – ez annál is inkább, mert a világ kultúrájának csak kimondottan egy darabját szolgálja – mely rendkívül fontos politikai szempontokkal van átszűrve s minthogy propagandaszervezet, természetesen nem állhat meg a saját lábán, mert végső fokon fontos állami célokat szolgál”.⁷⁵

A Társaság munkáját úgy foglalták össze, hogy „tevékenysége jelentékeny részben a Szovjetuniót ismertető előadásokra irányult”. Az előadásokat rendszerint filmekkel vagy műsorokkal kapcsolták össze. A szovjet filmeket általában egy rövid bemutatás előzte meg. Az előadások a következő témákat ölelték fel: a szovjet polgár élete, a nő helyzete a Szovjetunióban, a család, a vallás, az ifjúság helyzete, a szovjet film, a szovjet demokrácia, vitadélután a Szovjetunióról, nemzeti kérdés a Szovjetunióban, a szovjet mesefilm, a szovjet ipar, a szovjet sajtó, szovjet zene és tánc, szovjet pedagógia, az 1905-ös forradalom, a szovjet irodalom, magántulajdon a Szovjetunióban, a szovjet tanoncok helyzete, az üzemi szervezetek a Szovjetunióban, a szovjet ifjúság szerepe a Honvédő háborúban, stb.⁷⁶

A Társaságnak, ahogy fogalmazták, az „igazi lelke” azonban a kulturális osztály volt.

72 Jelen voltak: dr. Rusznyák István, a MSZMT elnöke, Szemerényi Oszvald főtitkár, Háy Gyula társelnök, Zilahy Lajos társelnök, Szolnoki András főtitkárhelyettes, dr. Büky József, Komáromy Pál, dr. Egerváry Jenő, Vedres Márk, dr. Barta József, Bárdos Artúr, Káldor György, Jusztus Pál, Fischer József, Markovics Jenő, Ortutay Gyula, Dr. Weil Emil, Kovács István, Haraszti Sándor, Marosán György, Basilides Mária, Lajtha László, Tolnai Gábor.

MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tételD1.T.

73 Farkas Ferenc (1903-1966) 1921-től a budapesti műegyetemen tanult, de 1925-ben otthagyta. 1937-ben részt vett a Márciusi Front megalapításában, 1938-ban a Szabad Szó c. lapot megvette két másik társával és 1944-ig annak kiadója és szerkesztője volt. A Nemzeti Parasztpár alapító tagja, a nyilas rémuralom alatt bujkálnia kellett. 1945-1947-ben nemzetgyűlési, 1947-1949-ben országgyűlési képviselő. Támogatta a parasztpárt önállóságát, de külső és belső nyomásra elfogadta a belső kommunistaszimpatizáns vezetők szerepét. 1948-tól fokozatosan vonult vissza a politikai élettől. 1950-ben sikertelen öngyilkosságot követett el, 1958-ban véglegesen felhagyott a politikai pályával.

Farkas Ferenc. In: *Markó László* (szerk.): Új magyar életrajzi lexikon II. D-Gy. Budapest, 2001. 511-512.

74 MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tétel

75 MNL OL P 2148.f. XVIII-J-3 1. doboz, 1. tétel

76 PIL 274. f. 17/6. ó. e.

Ennek fő feladataként a Szovjetunióra vonatkozó és a Szovjetunióból érkező anyagok feldolgozását és felhasználását tartották számon. Tehát a kulturális osztály volt az, ami a pesti és vidéki szervezeteket, illetve a kerületi, üzemi csoportokat anyagokkal látta el. Ez a hatalmas munka mindössze ennek az egy osztálynak a kezében volt, amit még nehezített a gyenge apparátus is.⁷⁷

Kulturális anyaggal látták el a BSZKRT-t, a Weiss Manfréd gyárat, színészeknek verseket, regényeket küldtek el tanulásra és terjesztésre (pl. Bulla Elma, Ráday Imre, Egri István, Orsolya Erzsébet). Kultúrdélutánok műsorait állították össze, a legnagyobb orosz és szovjet írókat mutatták be, köztük Puskind, Lermontovot, Gorkijt, Jeszenyint (akinek Sztálin alatt legtöbb művét ki se adhatták a Szovjetunióban), Majakovszkijt, Tyihonovot, Szimonovot. A Szovjetunióban szintén tiltott olvasmánynak számított Anna Ahmatova vagy Oszip Mandelstam, de verseiket itthon közreadták.⁷⁸

Maga a Társaság is elismeri, hogy a legjobb propagandamódszer nem mindig az, ha a Társaságon keresztül jut el a kultúra a közönséghez, így nemcsak szovjet alkotásokat mutattak be, hanem számos előadóművészt szovjet művekkel láttak el, akik később önállóan megtartott rendezvényeiken ezeket a darabokat elő is adták. Ez az elv érvényesült 1946. december 10-én is, mikor az Új Operabarátokkal szervezett a Társaság egy szovjet dalestet a Zeneművészeti Főiskolán.

Az alapszabályzatban is szerepel, hogy a szovjet kultúra terjesztésének érdekében különböző szakosztályokat állítsanak fel.⁷⁹ Az 1946-os beszámolóban tizenöt szakosztály szerepel, feladatuk az értelmiség aktívabb bekapcsolása a „nagy szomszéd kulturális vérkeringésébe”, az értelmiségi körök megismertetése a szovjet kultúra területeivel, akár személyes érintkezés útján is.

77 PIL 274. f. 17/6. ö. e.

78 Anna Ahmatova (1889-1966) az akmeista irányzathoz tartozott, Oroszország egyik legnagyobb költőnője volt. A forradalmat nem fogadta el, de Oroszországban maradt, és már az 1920-as évek elejétől egy „belső emigránst” láttak benne. 1922-től 1958-ig alig jelenhetett meg tőle bármi. Legfőbb művei a Rekviem és a Hős nélküli poéma.

Mandelstam (1891-1938) szintén az akmeista irányzathoz tartozott. Tárgyi részletei kultúrtörténeti megvilágításba kerültek, a különböző korszakokat egyesítő emlékezet hordozója a kultúra. Az emlékezetet őrző szerepében az író nem volt a szovjet vezetés kedvére, 1934-ben háromévi száműzésre ítélték. 1938-ban szintén letartóztatták, ez évben halt meg a Vlagyivosztok környéki lágerben tisztázatlan körülmények között. *Zöldhelyi Zsuzsa* (szerk.): Az orosz irodalom története a kezdetektől 1940-ig. Budapest, 1997. 227-231.

79 PIL 274. f. 17/6. 6. ö. e.

A legjelentősebb és legtevékenyebb szakosztályok közé tartozott a színházi, jogi, orvosi, zenei, pedagógiai. Az 1946. júliusi dokumentumra (amelyben Zilahy és Háy munkakörét is tárgyalják), már utaltam, hogy célkitűzés volt a szakterületnek megfelelő tekintélyes emberek megnyerése. A színházi szakosztály titkára Péchy Blanka lett, az előadók között pedig ott volt Kárpáti Aurél, Heltai Jenő, Bajor Gizi, Pátzay Pál is.⁸⁰ A pedagógiai szakosztályon dolgozott a 20. századi magyar neveléstudomány két jeles képviselője, dr. Faragó László neveléstudós és dr. Tettamanti Béla.⁸¹

A fent említett szakosztályok olyan előadásokat tartottak, mint: „Mit láttam Moszkvában”, „A szovjet-orosz színház belső életéről”, „A Vörös Hadsereg színházairól”, „Az októberi forradalom és az új típusú állam”, „Az 1936. évi szovjet alkotmány jelentősége”, „A szovjet új ötéves terv egészségügyi vonatkozásairól”. A szakosztályok munkája nem csak az előadásokra korlátozódott, alakultak különböző orvoscsoportok, a szovjet orvosi cikkek lefordítására még szerkesztőbizottság is, de a nyugati cikkek mennyiségéhez így se tudtak felzárkózni. A bizottságban részt vett Rusznyák István, Gortvay György, Merényi Gusztáv és a nemzetközi hírű orvos, Baló József is.

Hátráltató ok volt mindezek ellenére a szakemberek hiánya, a többi szakosztály ekkor még csak el sem tudta kezdeni a munkáját, pedig a Társaság több, mint egy éve létezett. Az értelmiség megnyerése mellett – ahogyan fogalmazták – a Társaság másik fontos feladata a nagyközönség elérése volt. Nem az volt tehát a lényeg, hogy az emberek módot és lehetőséget kapjanak a szovjet kultúra megismerésére, saját maguk kapcsolódjanak be a kulturális életbe, hanem az, hogy maga az M. Sz. M. T. népszerűsítse a Szovjetuniót az emberek felé. Viszont ez a közönség nem volt egységes, a Társaság is jól tudta ezt, és ezért a munkásság-parasztság-polgárság hármas szintjére tagolta. Míg Budapesten a szervezési munka inkább az üzemekben törekedett megvalósítani terveit, addig a kerületi csoportok a polgárságot célozták meg, itt az V., VI., VII. és VIII. kerületekben érték el a legnagyobb taglétszámot (átlag 1500), közepesnek mondható a XIII. és XIV. kerület (kb. 850), a legkevesebb taggal (39) az I. kerület rendelkezett. Ezek az adatok is mutatják, hogy a Társaság hol „ütközött majdnem áthághatatlan ellenállásba”, vagyis hol nem alakult ki még az egyoldalú kapcsolat sem a Társaság és a lakosok között.⁸²

80 PIL 27.4. f. 17/6. ö. e.

81 Faragó László. In: Pedagógiai lexikon. Első kötet A-F. Szerk.: Nagy Sándor. Budapest, 1976. 414. és

Tettamanti Béla. In: Pedagógiai lexikon. Negyedik kötet R-Z. Szerk.: Nagy Sándor. Budapest, 1988. 339.

82 A vidéki szervezés annyiban különbözött a budapestitől, hogy itt a munkákat sokkal jobban össze kellett vonni. 127 helyi csoport dolgozott, ebből 16 alakult 1946 második felében. A Társaság itt fontosabbnak

A filmszakosztály 1947. május 9-én alakult meg, elnöke Balázs Béla volt, titkára Kertész Pál. A filmeket használták is, mint a legnépszerűbb propagandaeszközt, még a vidéki szervezetek is játszottak szovjet filmeket, nehézségként a „rideg üzleti szempontot” említik a filmkölcsönzésnél. Az első szovjet filmek már 1944-ben megjelentek Magyarországon (1944. Debrecen: „Harc Ukrajnáért”). Budapesten pedig 1945 februárjában „Az oreli csata” és a „Tovaris P.” szovjet filmeket mutatták be. Ezek megtöltötték a nézőteret, ám 1945 júniusától megjelentek a mozikban a nyugati filmek is, a közönségnek pedig elege lett a propagandafilmekből, így a szovjet filmek nézettsége megcsappant. A filmforgalmazók a repertoár egyensúlyát úgy képzelték el, hogy a propagandafilmek után egy nyugati vagy magyar filmet, utána orosz művészfilmet, majd megint nyugati filmet vetítettek volna, és csak ezután jött volna újra az orosz propagandafilm. Egyik érvük az volt, hogy maguk az orosz katonák is az amerikai filmeket kérték. A mozik igazgatói pedig jobb műsorbeosztást és jobb orosz filmeket szerettek volna, nem pedig kevesebbet. Erre panaszkodott maga Balázs Béla is, olyan kiváló művészek, mint például Eisenstein helyett sokkal gyengébb filmek kerültek az országba, amelyek népszerűségükben alul is múlták az amerikai filmeket.⁸³

Olyan filmek kerültek bemutatásra, mint Halló Moszkva, Fiúk a gáton, Népek ítélőszéke, Méhek élete, Csárdáskirálynő, Visszatérés, Három kívánság, Cirkusz, 217-es deportált, A sárkány rabjai, Volt egyszer egy kislány, Az ezred fia, Égi szekér, Szerelmem, Operától a jazzig, Kővirág, Csak a papa meg ne tudja, Eskü, Az első nyomdász, A pásztor csókja.⁸⁴ Az orosz filmek vetítésének konfliktusairól a MAFIRT és a Szovexportfilm között

tartotta magát a működést, tehát a tényleges munkát, mint a csoportok létszámának növelését és azok nem működését. Vidéken értelemszerűen voltak nagyobb gócpontok (Szeged, Debrecen, Pécs, Győr), ahol vidéki kongresszusokat rendeztek, ezzel is megpróbálva bekapcsolni a kisebb városokat és falvakat a munkába. A módszerek itt is ugyanazok voltak, mint a fővárosban, vagyis filmeket vetítettek, előadásokat tartottak, kiemelkedőbb rendezvény volt a Szegeden december közepén megrendezett „Magyar-Szovjet Hét”, ahol főleg a Szovjetunió neveléséről és egészségügyéről szóló előadásokat tartottak. A vidéki csoportoknál is alakultak szakosztályok, ezek működése gyengébb volt, mint a pestieké, 11 helyen tartottak rendszeres heti előadásokat. A vidéki szervezők munkájáról fennmaradt másik jelentés az 1947 májusától augusztusáig tartó időszakot öleli fel. Ebben 114 vidéki csoport szerepel, de sajnos nem mindegyikhez van feltüntetve a taglétszám. A rendelkezésünkre álló adatok szerint (ebbe beleszámítva az egyéni és kollektív tagokat is) a vidéki csoportok összlétszáma 34.545, és ehhez még hozzájönnek a hiányzó 20 város tagjai. A rövid jellemzések alapján több, mint a városok fele nem, nem jól működik vagy gyenge a vezetőség. A megdicsért városokban filmelőadások, orosz tanfolyamok, előadások folytak. A Társaság a közönség részéről jórészt ellenállásba ütközött, ami szintén a durva propagandának volt köszönhető. PIL 274. f. 17/6. ő. e.

83 Baráth, 2010. 56-57.

84 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

váltott levelekből kapunk információkat. Körülbelül 30 moziban játszották a Csárdáskirálynőt, a Nagy Pétert, a Két utat, de ezek „nem politikai és nem nagy jelentőségű filmek”. Panasz érkezett a MAFIRT-ra, hogy az inkább kereskedelmi tevékenységet folytat, mert a szovjet filmek közül azok a legsikeresebbek, amelyeknek nincs köze a propagandához.⁸⁵

Szintén májusban alakult meg a sport és sakkosztály – és a jelentések szerint igen aktív tevékenységet folytatott ez utóbbi. Augusztus 29-én pedig két világhírű sakkozó, Kotov és Szmiszlov is Budapesten járt. A női szakosztály 1947. július 31-én alakult meg azzal a céllal, hogy a Szovjetuniót népszerűsítse a magyarországi nőszervezetekben.

A nagyobb rendezvények közül az 1947. augusztus 5-én megtartott 800 éves Moszkva című kiállítás emelkedik ki.⁸⁶ Augusztus havában egy szovjet művészcsoporthoz is érkezett

85 *Murányi Gábor*: „A legrosszabb orosz film is jobb, mint egy amerikai.” Dokumentumok a szovjet film magyarországi hegemóniájának megteremtéséről (1945-1948). In: *Múltunk* 2005/3. sz. 39-92.

86 A 800 éves Moszkva és a Szovjetunió 30. évfordulójának ünneplése mellett természetesen több rendezvény is meg lett szervezve. A teljesség igénye nélkül néhány rendezvény: 1947. január 26-án az Operaházban rendeztek Lenin-ünnepélyt, február 23-án a Szovjet Hadsereg megalapításának 29. évfordulóját ünnepelték. Az irodalmi szakosztály emlékünnepélyt rendezett, a Nemzeti Színházban Gorkij: Jegor Bulicsov és a többiek című, a Vígszínházban Csehov: Három nővér című darabját adták elő. A vidéki csoportok 104 „kimagasló kulturális előadást rendeztek. (...) Meg sem említjük külön a vidéki csoportok helyiségeiben megrendezett (...) előadást”. Vidéken ugyanaz a propaganda folyt, mint Pesten, az előadások témái is ugyanazok voltak, itt is egyedül a Lenin-ünnepet és a szovjet hadsereg 29. évfordulóját említik meg külön 1947 első feléből. PIL 274. f. 17/6. ő. e.

Ezek mellett tartottak még Nyekraszov-émlékestet (1947 márciusa) Gábor Andor, Lányi Sarolta, Györi Juhász Jenő fordította le a verseket, Kőműves Sándor és Palotai Erzsébet pedig előadta. MTI hírarchívum 1945-1949. Nyekraszov-émlékest a Magyar-Szovjet Művelődési Társaságban. 1947. március 13. 21. oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 05. 17:48

1947. május 1-jén a Társaság szabadtéri színpadán (Műcsarnok mögött) az Operaház tagjai és más művészek léptek fel, többek között: Relle Gabriella, Fodor János, Fehér Pál, Toronyi Gyula, Tóth Lajos, Mindszenti Ödön, Hont Erzsébet, Sallai Margit, Kerényi György, Ordassy Sári, Kőműves Sándor, Mádi Szabó Gábor, Szakáts Miklós, Gyulányi Éva, Jákó Pál, Gyarmathy Anikó, Konkoly Miklós, Kovács Éva, Keleti Lili, Dobronyi kamarakórus, Szentpál táncsoport. Operaáriákat, orosz, ukrán, karéliei, csuvas és más dalokat adtak elő. MTI hírarchívum 1945-1949. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság május elsejei szabadtéri színpada. 1947. április 26. 11. oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 05. 14:54

1948. február 23-án a Szovjet Hadsereg megalapításának 30. évfordulóját ünnepelték. Veres Péter honvédelmi miniszter mondott ünnepi beszédet, Kenedy Katalin Zelk Zoltán: Egy vörös katona sírjánál művét adta elő, Birkas Lilian pedig Prokofjev: Alekszandr Nyevszkij kantátáját. Bárdos Lajos feldolgozásában előadták: Kossuth-toborzó, Most szép lenni katonának. Ezeken kívül még előadták Muszorgszkij: Varlaam dala (Borisz Godunov opera), Erkel Ferenc: Bortal (Bánk bán), Hacsaturján: Gajane balettből táncrészlet, Rákóczi-

Magyarországra. Nemcsak a „zeneértő közönség” előtt mutatták be tehetségüket, hanem ellátogattak munkásvidékekre is (Újpest, Diósgyőr, Csepel), ahol „tömegeknek mutatták be a magas fokú szocialista szovjet művészetet”. Augusztus 21-én a Nemzeti Színházban léptek fel, a közönség soraiban megjelent Tildy Zoltán, Szviridov, Puskin követ, Zamercev (Budapest városparancsnoka), Hewlett Johnson, a Canterbury érsek helytartója, aki épp az országban tartózkodott (Hewlett Johnson beceneve a Red Dean of Canterbury volt, vagyis a vörös Canterbury érsek, amiért a Szovjetuniót és szövetségeseit támogatta. 1939-ben jelent meg egyik leghíresebb műve, *The Socialist Sixth of the World*).⁸⁷ Ez az előadás 22-én és 23-án is megismétlődött, 25-én pedig a Zeneakadémián Barszova és Liszician tartott ária -és dalestet. Másnap Gilelsz adott hangversenyt. Lepesinszkaja a csepeli munkásgyár előtt lépett fel, Guszev pedig a Vígyszínházban mutatkozott be. Augusztus 28-án Viktor Merzsanov szólóhangversenyt tartott a Zeneakadémián. A művészcsoporthoz számára fogadást adott Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos és Ortutay Gyula vallás és közoktatásügyi miniszter is, aki valamennyi művésznek átadta a 'pro arte' emlékérmét. Ez volt az első olyan szovjet művészcsoporthoz, amellyel a magyar közönség megismerkedhetett közelebbről is, ami azért is fontos, mert ezek a művészek tényleg az egyetemes kultúra kiemelkedő képviselői voltak.

A másik nagy rendezvény a Szovjetunió 30. évfordulójának megünneplése volt.⁸⁸ A

induló. MTI hírarchívum 1945-1949. A harmincéves szovjethadsereg ünneplése. 1948. február 18. 14. oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 05. 13:31

1948 szeptemberében Lev Nyikolajevics Tolsztoj születésének 120. évfordulója alkalmából tartottak emlékkiállítás, ahol bemutatták az író életét és a halála után összegyűjtött emléktárgyakat. A szovjet filmről is beszéltek, a végén bemutatták 'Moszkva, a Szovjetunió fővárosa' című filmet is. MTI hírarchívum 1945-1949. Tolsztoj emlékkiállítás. 1948.szeptember 24. 22.oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 05. 18:13

1949 februárjában, a Szovjet Kultúra Hónapja alkalmából Vlaszov Magyarországon tartózkodott, mint a szovjet kultúrküldöttség tagja. A fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban adott hangversenyt a Társaság rendezésében. Bach-, Mozart-, Schubert-, Glínka-, Prokofjev-, Rahmanyinov-darabokat adott elő. MTI hírarchívum 1945-1949. Vlaszov gordonka estje a Szabó Ervin Könyvtárban. 1947. február 27. 4. oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 05. 16:14

87 *Charles Moore*: The priest who thought Stalin was a saint.

<http://www.telegraph.co.uk/comment/columnists/charlesmoore/8660471/The-priest-who-thought-Stalin-was-a-saint.html> Az utolsó elérés ideje: 2014. 02. 28. 12:45

88 Mudrikov alezredestől az előző évi, 29. évfordulóról szóló jelentést lásd *Izsák-Kun*, 1994. 145-146.

A 29. évforduló megemlékezésének alkalmából Sztálin a következő táviratot küldte a Társaságnak: „Kérem átadni a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság tagjainak köszönetemet a nagy októberi szocialista forradalom 29. évfordulója alkalmából küldött üdvözlétért”. MTI hírarchívum 1945-1949. Sztálin távirata a Magyar-Szovjet Művelődési Társasághoz. 1946.november 19. 44. oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 04. 23:50

második korszakot ugyan 1947 augusztusánál zártam le, mert ekkor a rendezvények helyett a választási kampány került előtérbe, a levéltári iratok tartalma is mást mutat augusztus után, de maga az ünneplés eltartott november elejéig. Mivel az előkészületek már hamarabb elkezdődtek és rendezvények sorozatáról beszélünk, aminek a vég -és csúcspontja november 7-én volt, ezért ez is a második korszakhoz sorolható.

A könyvkiadásnál a forradalom harmincéves évfordulójára körülbelül 80 könyv kiadását vállalták a magyar könyvkiadók a Társaság útján. Megállapodás született az olyan könyvek kiadásáról, mint: Gajdar: *Két csésze; Csuk és Gek; Ifjú dobos*. (Arkagyij Gajdar (1904-1941) a korszak legnépszerűbb ifjúsági írója volt. Főszereplői igazi gyerekek és nem szovjet hősök, szereplőinek nevei sem orosz hangzásúak). Kiadták még Makszim Gorkij (1868-1936) *Artamanovok* című regényét is, amely az orosz kisváros témáját öleli fel. Gorkijt a szovjet irodalom atyjának kiáltották ki, miközben művei nagy részét a cenzúra megcsönkította vagy betiltotta.⁸⁹ A listán szerepel még Csehov (*Három év*), Majakovszkij (*Válogatott gyűjteményei*), Alekszej Tolsztoj (*Orosz jellem*), Vera Figner (*Vihar Oroszország felett*), Aléhem (*Tevje, a tejesember*), Gorbatov (*A sarkkörzet mindennapjai*). Ezek mellett még olyan műveket adtak ki, „amelyek a Szovjetunió történetének legfontosabb mozzanatait világítják meg irodalmi eszközökkel”: Szergej Allilujev: *Emlékeim*, Fagyjev: *Az utolsó udege*, Vera Inber: *Leningrádi napló*.⁹⁰

Az előkészületek már nyáron, júniusban elkezdődtek. Egy száztagú bizottság jött létre, a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság helyi csoportjai országszerte gyűléseket, ünnepi rendezvényeket szerveztek „X város, üzem, egyesület ünnepli a 30 éves Szovjetuniót” jelmonddal november 7-ig bezárólag. Elindult egy ajándékgyűjtési mozgalom is a „Szovjetunió vezetői iránti tisztelet jeléül” (ennek a határideje október 11. volt) és az egymillió alírást a Sztálinhoz intézett üdvözlő távirathoz (szeptember 15-ig).

A Károlyi palotában 'A Szovjetunió 30 éve' című kiállítás nyílt, fényképanyagokkal, grafikonokkal, rajzokkal mutatták be a „Szovjetunió fejlődését kulturális és gazdasági téren”. Ennek a kiállításnak a témája nem sokban különbözött a korábbi előadások témáitól: öt éves tervek eredményei, sport, nevelés, színház, film, a nagy honvédő háború, októberi forradalom. Ez a propaganda folytatódott szeptember, október és november hónapban is, a Társaság szakosztályai egy előadássorozat keretén belül rendezték meg a „Szovjetunió fejlődését ismertető előadásokat”.⁹¹

89 Hetényi Zsuzsa (szerk.): Az orosz irodalom története 1941-től napjainkig. Budapest, 1997. 261-283.

90 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

91 7 szakosztály a következő előadásokat tartotta- Színházi szakosztály: „Szovjet színház” (előadó: Hont

A Jövendő augusztustól jubileumi közleményeket hozott a „Szovjetunió vívmányait” ismertetve, november 6-án pedig egy háromszoros terjedelmű díszkiadás jelent meg a jubileumnak szentelve.⁹² A Sajtószolgálatot szintén az ünnepség szolgálatába állították.⁹³ Október 19-én A szovjet állam alapítói: Lenin és Sztálin című műsoros estet tartottak. Három hangverseny keretében a Szovjetunió zeneművészetének 30 évét mutatták be, három est keretében pedig a szovjet irodalmat Gorkijtől Szimonovig.⁹⁴ November 4. és 7. között tartotta meg a Társaság a második országos kongresszusát.⁹⁵

Ferenc), „Mit láttam a Szovjetunióban” (Gobbi Hilda), „Mit tanultunk a szovjet színháztól” (Bárdos Artur), „Szovjet színművek magyarországi előadásai” (Major Tamás), „A szovjet színészet nagyalakjai” (Péchy Blanka), „A szovjet rendezők” (Fogarasi Béláné). Közgazdasági szakosztály: „Moszkvai tapasztalataim”, „A Szovjetunió közigazdaságának 30 éve” (Háy László), „A Szovjetunió öt éves tervei” (Markos György), „Takarékbetétek a Szovjetunióban” (Zelovits László), „A magyar tervgazdaság és a Szovjetunió” (Gerő Ernő). Jogtudományi szakosztály: „A szovjet alkotmány” (Ries István). Pedagógiai szakosztály: „A demokratikus nevelés kérdései” (Ortutay Gyula), „Nevelés a Szovjetunióban” (Fogarasi Béla), „A nevelésügy szervezete a Szovjetunióban” (Faragó László). Orvosi szakosztály: „A szociálpolitika és az egészségügy” (Molnár Erik), „A Szovjetunió egészségügye” (dr. Rusznyák István), „Mit tanultunk a Szovjetuniótól a közegészségügy terén” (dr. Gortvay György). Szellemtudományi szakosztály: „Rokon népeink néprajza” (Ortutay Gyula), „Rokon a Szovjetunióban” (dr. Zsiray Miklós), „Üzbegisztán fejlődése” (Boros István), „Az orosz és szovjet irodalom Magyarországon” (dr. Honti Rezső), „A szovjet irodalom 30 éve” (Lukács György). Irodalmi szakosztály: „A szocialista realizmus” (Lukács György), „30 év szovjetirodalom” (Illés Béla), „Gorkij” (Révász Béla), „A magyar író és az orosz irodalom” (Zilahy Lajos). PIL 274. f 17/6. ő. e.

92 PIL 274. f 17/6 ő. e.

93 A Sajtószolgálat a Társaság kiadásában jelent meg hetente és a szovjet sajtó anyagát közölte a magyar olvasók felé. Az 1947. október 31- november 6. dupla szám a következő témákat tartalmazta: Az októberi szocialista forradalom történelmi jelentősége, A Szovjetunió történelmi érdeme, A szocialista forradalom és világirodalom, A szovjet-orosz költészet 30 éve, A szovjet közoktatás 30 éve, A harmincéves szovjet mezőgazdaság, A Szovjetunió iparának harminc éve.

PIL 274. f. 17/6. ő. e.

94 Az előkészítő munkában 6 est szerepel eredetileg. 1. Lukács György: Gorkij, Blok, Jeszenyin. 2. Gergely Sándor: Ehrenburg, Majakovszkij, Demjan Bednij. 3. Schöpflin Gyula: Solohov, Iszakovszkij, Paszternak. 4. Kolozsvári Grandpierre Emil: A. Tolsztoj, Tvardovszkij. 5. Szabó Zoltán: Gorbátov, Vera Inber, Marsak. 6. Lányi Sarolta: Gladkov, Szurkov, Szimonov. Az, hogy végül melyik 3 est lett megtartva, a tervezetből nem derül ki. A hangversenyen előadó volt Szabó Ferenc, Kodály Zoltán, Molnár Antal és Szabolcsi Bence.

PIL 274. f. 17/6. ő. e.

95 A dokumentumok szerint a kongresszus műsora a következő volt: első nap fogadást rendeztek a küldöttség résztvevőinek tiszteletére. A második nap díszgyűlés volt a Zeneakadémián. A szónokok között volt Tildy Zoltán, Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Veres Péter, Ortutay Gyula, szovjet szónokok, főtítkári beszámoló, vidéki szónokok, üzemi felszólalók, üdvözlő sürgönyök. Nagy Ferenc és Gyöngyösi József neve mellett egy

Ezekon kívül a Társaság más egyesületekkel is rendezett ünnepeket, a Nemzetgyűlés üdvözetét küldte Sztálinnak és a Legfelső Tanácsnak, Budapest díszpolgárává választották Sztálint, az Operaház és a Nemzeti Színház is szovjet ciklust tartott október közepétől november 7-ig, a MAFIRT szovjet filmhetet rendezett, a Magyar Tudományos Akadémia és az egyetemek szovjet tudósokat választottak díszdoktorrá.⁹⁶

Ez volt az utolsó nagy rendezvény, amelyről a jelentések is írnak, mert az 1947-es választások után ismét a belső élet rendezése került előtérbe.⁹⁷ Ezek az előadások keveredtek a propagandával, ami igen egysíkú volt – egy 1946 második feléből tartott előadás nem sokban különbözött például az évforduló előadásának témájától. A propagandáról már az 1945.szeptember 22-én keletkezett jelentésben azt írták, hogy deficites, céljukat nem érték el, a magyar lakosság körében nem sikerült népszerűvé tenni a Szovjetuniót – ezt persze, mindent egybevetve, valóban igen nehéz feladat volt.

kérdőjel van, vagyis az irat még 1947.május 30. előtt keletkezhetett (Nagy Ferenc lemondatása). A harmadik nap kongresszusi munkaülést tartottak és a küldötteknek előadást szerveztek „Magyarország és a 30 éves Szovjetunió” címmel. Az utolsó napon, november 7-én az októberi forradalom emlékünnepélyét tartották meg az Operaházban. PIL 274. f. 17/6. ő. e.

A filmhíradó így emlékszik meg az ünnepegről:

„A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság második kongresszusa fényes ünnepséget rendezett Budapesten a Szovjetunió fennállásának harmincéves fordulója alkalmából. A Zeneakadémia zsúfolásig megtelt nagytermébe bevonulnak a kormány tagjai. Tildy Zoltán köztársasági elnök elfoglalja helyét az emelvényen. Rusznyák István, a Társaság elnökének megnyitója után Tildy Zoltán köztársasági elnök mondott beszédet. Megemlékezett arról a hatalmas munkáról, amelyet a szovjet birodalomban a győzelem megszilárdítása és az eszmények megvalósítása érdekében végeztek. Dinnyés Lajos miniszterelnök beszédében hangoztatta, hogy függetlenségünk megvédésében segítőtársunk a Szovjetunió, amellyel együttműködésünk megingathatatlan, őszinte és baráti alapokon nyugszik. Ortutay Gyula közoktatásügyi miniszter hangsúlyozta, hogy boldog lehet az a nemzet, amelynek a szovjet birodalom barátságát kínálta. Majd Puskin, a Szovjetunió budapesti követe melegen üdvözölte a kongresszus résztvevőit és méltatta az 1917-es nagy októberi forradalom jelentőségét.” MAFIRT Krónika 94. 1947.november. A Szovjetunió 30 éves fennállásának megünneplése. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6559> Az utolsó elérés ideje: 2014. 03. 14. 15:31

A 30. évforduló alkalmából a Társaság a következő táviratot kapta: „Kérem fogadják Molotov Vjacseszlav Mihajlovicsnak, a Szovjetunió minisztertanács helyettes elnökének és külügyminiszterének köszönetét a nagy októberi szocialista forradalom 30. évfordulója alkalmából küldött üdvözetükért. A Szovjetunió magyarországi követe: G. Puskin”. MTI hírchívum 1945-1949. Puskin szovjet követ levele a Magyar-Szovjet Művelődési Társasághoz. 1947.december 4. 6.oldal. Az utolsó elérés ideje: 2010. 04. 04. 19:17

96 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

97 A Politikátörténeti Levéltár iratanyaga.

V. A „Művelődésitől” a „párt”szervezetig

1947. szeptember – 1948. december

1947-ben a szovjet külpolitika módosult, emögött a szovjet-amerikai viszony változása állt. Amerika és a Szovjetunió már nem voltak szövetségesek, a Marshall-terv elfogadását Sztálin megtiltotta az ellenőrzése alatt álló országoknak, így Magyarországnak is. 1947 szeptemberében új nemzetközi kommunista szervezetet hoztak létre, ez volt a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (Kominform). Itt értesültek a térség kommunista vezetői arról, hogy a fokozatos kommunista hatalomátvétel helyett a szovjetizálás felgyorsítása a cél. A felgyorsítás egyik legfontosabb eleme a két munkáspárt egyesülése volt. 1948. június 12-én, létrejött a Magyar Dolgozók Pártja. A (hatalom nélküli) elnök Szakasits Árpád lett, a főtitkár Rákosi Mátyás, helyettesei Farkas Mihály, Kádár János és Marosán György. Az új párt leszögezte, hogy az ideológiai alapja a marxizmus-leninizmus és célja a szocializmus felépítése. Ennek érdekében folytatták a „reakciós elemek” eltávolítását.

1949. február 1-jén alakult meg a Magyar Függetlenségi Népfront, március 15-én elfogadták az MDP vezető szerepét, és vállalták a szocializmus felépítését. Május 15-én megtartották az országgyűlési „egypárti” választásokat, ahol nem pártok, hanem a Népfront jelöltjei indultak (őket pedig a kommunisták nevezték meg). A jelöltekre 96% szavazott. 1949. június 11-én megalakult az új kormány, elnöke az irányítható Dobi István. A kommunista hatalomátvétel 1949 nyarára befejeződött, augusztus 18-án fogadták el az új alkotmányt.⁹⁸ Magyar Köztársaságból Magyar Népköztársaság lett és a kétpólusú világban a keleti blokkban foglalta el a helyét.

A Társaság elnöke továbbra is dr. Ruzsnyák István maradt, a főtitkár pedig november óta Szántó Rezső volt.⁹⁹ Szántót a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság III. rendes évi közgyűlésén választották meg (1947.november 8.). Ekkor fogadták el újra az 1945-ös alapszabályzatot is.¹⁰⁰

A rendezvények és különböző programok helyett ismét a Társaság belső életére

98 *Romsics*, 2010. 293-296.

99 Szántó Rezső(1892-1970) jogász, újságíró. 1912-től vett részt a munkásmozgalmakban a KMP egyik alapító tagjaként. A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadsereg III. hadtestének politikai osztályvezetője volt, tevékenységéért 1920-ban 15 évre ítélték el, 1922-ben fogolycserével került a Szovjetunióba. 1947-ben tért vissza Magyarországra. *Markó*, 2007. 159.

100 *Vető*, 1988. 235-238.

Az Elnöki Tanács tagjait lásd VI. számú mellékletben.

tevődött át a hangsúly, valamint az együttműködésre a párttal és tervezetekre a Társaság átszervezésére. Már 1947. szeptember 6-án a Magyar Kommunista Párt Tömegszervezetek osztálya a Politikai Bizottság segítségét kérte, ugyanis az M. Sz. M. T. vezetőit és a szovjet követséget illetően több vita is keletkezett, mivel a szovjetek követelése nem illett össze a pártok politikájával – például a kolhoz rendszer népszerűsítésével. Kérték, hogy a szovjet vezetőkkel beszéljék át a Társaság szerepét, a követendő politikai vonalvezetést, és tisztázzák, hogy a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság a magyarok szovjetbarát társasága, így a magyar helyzetnek megfelelően kell elvégezni a népszerűsítő munkát. Továbbá közölték azt is, hogy képtelenek tovább a Jövendő folyóiratot finanszírozni (megjegyzés mellette: „be kell szüntetni”). A fő hibákat abban látták, hogy a lapnak nincs határozott iránya, olvasóközönsége, a sokszor unalmas szöveg háttérbe szorul a képek miatt, a szovjet anyagok gyakran ismeret nélkül készülnek el, a lapnak rossz a híre és a jó nevű írók nem akartak írni bele. 1947 közepén 8.300 példányban jelent meg hetente, de ebből csak 4.600 darab fogyott el, a többi eladatlan maradt vagy tiszteletpéldányként került forgalomba. A folyóiratra körülbelül 50.000 forintot fizetett rá a Társaság havonta. A lap végül 1947. október 31-én szűnt meg.¹⁰¹

A két ország kulturális kapcsolatának alakulásától a szovjet vezetés amúgy sem volt lenyűgözve. Az a benyomás alakult ki, hogy a Társaságnak nem sikerült megtalálnia a kapcsolatot a magyar értelmiség széles rétegeivel, a magyar írók nem tartottak kapcsolatot a szovjet írószövetséggel, a magyar folyóiratokban nem szerepeltek szovjet költők és írók. Az elégedetlenséget Szviridov tolmácsolta Rákosinak 1947 szeptemberében, felrótták neki, hogy a kommunisták semmit sem tettek a Szovjetunió népszerűsítése érdekében, a Társaság munkáját pedig fel kell élénkíteni.¹⁰²

Az átszervezésre több ötlet is született, 1947. október 8-án feltűnik már a tömegszervezetté alakítás lehetősége: „Ha a Magyar-Szovjet Művelődési Társaságot valóban tömegszervezetté akarjuk átalakítani, akkor szükséges, hogy akár elnökség, akár titkárság formájában legyen egy kollektív vezetőszerve, amelynek tagjai ténylegesen részt vesznek a Társaság vezetésében”. Ugyanis a vezetés közéleti személyiségekből tevődött össze, akiket nehezen lehetett összehozni, illetve az 1946 júniusában keletkezett dokumentumban is közölték, hogy ezentúl az elnöki pozíció nem szorosabb a díszelnöki vagy alelnöki pozíciónál, vagyis a Társaságnak nem volt igazi vezetősége. Ezért szerették volna, ha nem csak az

101 PIL 274.f. 17/6. ö. e.

102 Baráth, 2010. 57-58.

értelmiség prominens képviselőiből állna a Társaság vezetőszerve, hanem a magyar társadalom valamennyi rétegét felölelné, ezzel is kifejezve a tömegszervezeti jellegét.

Az 1946-ban még a „Társaság lelkének” nevezett kulturális osztály ekkor már nem jól végezte a munkáját, „mert a hangversenyek, irodalmi műsoros fellépések, zenei előadások, kiállítások rendezésén kívül egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben foglalkozott a Szovjetunió kultúrájának, történetének, stb. ismertetésével a népesség különböző rétegei között. Tervszerű propagandával, az egyes kérdések feldolgozásával, előadás tervezetek kidolgozásával, rendszeres anyaggyűjtéssel nagyon gyengén és hiányosan tudott csak foglalkozni”.¹⁰³ Ezért kérvényezték a szervezési és kulturális osztály és központi szerkesztőség átszervezését és egy külön propaganda osztály létrehozását, és ez foglalkozott volna a Szovjetunió ismertetését szolgáló feladatokkal.

A szovjet vezetés sürgetése és az átszervezési ötletek ellenére a propaganda nem ment könnyen, még 1947 decemberében is volt olyan utasítás, hogy „a pártaktívákon és egyéb más összejöveteleken hívják fel a figyelmet a magyar-szovjet barátság rendszeres propagandájának politikai fontosságára”. Zuglóban például a kerületi pártszervezet nem segítette a Társaság munkáját, a VI. kerületben az üzemi szervező kiutasította a Társaság instruktorát, Kispesten a „kommunista elvtársaink azonban közömbösen állnak a Társaság feladatával szemben”. Ehhez hasonló jelentések vidékről is érkeztek, Miskolcon például senki nem vállalta el az M. Sz. M. T. elnöki tisztségét, mert „úgy sem azt csinálja a helyi csoport, amit a párt szeretne”.¹⁰⁴

Az is igaz, hogy a kommunisták nehéz helyzetben voltak. Nehéz volt a Szovjetunió jóindulatáról írni, főleg az országhatárral vagy a csehszlovákiai magyarok üldözésével kapcsolatos szovjet álláspont ismeretében. Korotkevic¹⁰⁵ 1947 decemberében szintén a nem kielégítő propagandára panaszkodott, szerinte sokszor olyan anyagok jelentek meg, amik komoly alapot adtak az ellenséges propaganda számára.¹⁰⁶ A szovjet vezetés így vélekedett a pártról decemberben: „A kommunista párt vezetői szeretnék megmutatni, hogy az MKP

103 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

104 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

105 G. Ja. Korotkevic (1916-1992) 1939-ben lépett be az SZKP-ba. 1944 és 1950 között az SZKP Külföldi Tájékoztatási Osztályán dolgozott, mint a magyar referatúra vezetője. 1950-től a budapesti szovjet nagykövetség első titkára. Hazatérte után különböző műveket fordított magyarról oroszra. *Vida István* (szerk.): *Iratok a magyar-szovjet kapcsolatok történetéhez 1944.október-1948.június*. Dokumentumok. Budapest, 2005. 352.

106 *Baráth*, 2010. 58.

nemzeti párt, ezért esetenként eltűrik a Szovjetunió érdekeit sértő tényeket. A Magyar Kommunista Párt vezetői mindmáig nem tudták rászáni magukat a Szovjetunió propagálására a reakciósok azon vádjaitól való hamis félelmükben, miszerint a kommunisták nem mások, mint „orosz ügynökök”. A kommunista párt újságjaiban kevés anyag jelenik meg a Szovjetunióról, (...) nem támogatják kellőképpen a Magyar-Szovjet Kulturális Kapcsolatok Társaságát”.¹⁰⁷ A moszkvai magyar követ, Szekfü Gyula is úgy látta, hogy a kulturális kapcsolatok építése lassan folyik. De kritizálta a VOKSZ munkáját is, mert az 1947-ben lelassult, alig hívtak meg magyar művészeket. Szántó Rezső is arról panaszkodott, hogy ha a VOKSZ több figyelmet szentelne a munkájuknak, akkor azokat a lehetőségeket ki lehetne használni, ami rendelkezésükre áll. A szovjet propaganda nem tudta felvenni a versenyt az amerikai, angol és francia propagandával, a szakirodalomnak is nagy jelentősége volt ebben, mert a szovjet szakirodalom nem volt olyan bőséges, mint az angol vagy amerikai.¹⁰⁸

Az M. Sz. M. T. ezen időszak legjelentősebb propagandáját a szovjet sajtónapba próbálta belefűzni. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság egy külön sajtószolgálatot adott ki, amely három részre oszlott: 1. Lenin és Sztálin a sajtóról, 2. A Pravda indulása és a mai szovjet sajtó, 3. Az imperialista sajtó leleplezése. A sajtónappal egy olyan sajtókampányt is terveztek, hogy a lapoknak cikkeket és képeket küldjenek el a szovjet sajtóról, bemutatandó annak harcát az imperialista erők ellen. Már áprilisban eltervezték, hogy a májusban a genfi nemzetközi sajtókonferenciáról visszatérő magyar delegáció kiáltványt küld „a szovjet sajtónak és a demokratikus országok haladó sajtójának. Ebben a kiáltványban a magyar sajtó hitet tenne az imperializmus és a háborús uszítók ellen küzdő demokratikus sajtó mellett”.¹⁰⁹

A Társaság sajtójában szintén történt változás. Az elbukott Jövendő folyóirat után 1948.május 14-én jelent meg az M. Sz. M. T. új politikai és társadalmi hetilapjának, az Új Világnak az első száma. Az új hetilapnak fontos szerepet szántak a magyar-szovjet barátság elmélyítésében, a szovjet társadalmi életnek, kultúrának, a kormány politikájának ismertetésében, így pártszempontból is fontos volt, hogy minél szélesebb réteg olvassa. A széleskörű terjesztés sikerességének érdekében kérték a párt segítségét, hogy támogassák azt a pártszervezeteknél, térjenek rá ki külön a pártnapokon. Az Új Világ ennek ellenére nem talált visszhangra, ugyanis nem sokban különbözött elődjétől: „Indulunk – Sztálinnak a magyar-szovjet barátságról mondott beszéde szellemében. Sztálin mondotta: igenis „lehetséges igazi

107 *Izsák-Kun*, 1994. 264.

108 *Baráth*, 2010. 59.

109 PIL 274. f. 17/6. ő. e.

barátság olyan nagyhatalom, mint a Szovjetunió és olyan kis állam, mint Magyarország között”.¹¹⁰ Ezek voltak az Új Világ kezdőmondatai. A lap nem volt sikeres, ennek okát abban látták, hogy „a széles olvasó közönség részére kevésbé érdekes lap képét nyújtotta”.¹¹¹ De ez nem is meglepő, a Jövendő és az Új Világ célja és módszerei nem különböztek, a propagandát nem sikerült eladni új köntösben.

A sok sikertelenség után a Társaság átszervezésére 1948 októberében az az ötlet született, hogy az üzemekben csoportokat szerveznek a jobb és fokozatosabb „kulturális munka” érdekében. A vállalatok kollektív tagsága helyett az egyéni tagok számának növelését tűzték ki célul, mert az „az igazi célt, a dolgozók kulturális továbbképzését a háttérbe szorította”. A célt Szakasits Árpád köztársasági elnök csepeli beszédében mondta ki: „egymillió M. Sz. M. T. tagot”. Mivel „csak így ismerheti meg a dolgozók széles rétege a Szovjetuniót és így lehet kiterjeszteni, ápolni a magyar-szovjet barátságot”.¹¹²

1948. október 16-án tartották meg a Társaság „nagybudapesti” értekezletét. Szántó Rezső beszédében elmondta, hogy a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság feladata a magyar nép tájékoztatása a Szovjetunióban fennálló viszonyokról- vagyis „ezzel a munkával felgyorsítják a fejlődést, így sokkal hamarabb érkeznek majd el a szocializmushoz”. Szántó Rezső beszédében arra is rámutatott, hogy a Társaság munkája nem lehet politikamentes. Minden kor kultúrája a politikai élet függvénye. Az egészséges fejlődés pedig egészséges kultúrát követel, „ez az egészséges kultúra pedig a szocialista kultúra, amelynek fő képviselője a szovjet népi kultúra”. Ezen kívül az értekezleten olyan beszédek hangzottak el, amik a Társaság tömegszervezetté átalakítására irányultak (Budapest összes kerületében kerületi csoportokat létrehozása, ebbe tartoznak az üzemi csoportok is. A honvédség és rendőrség bevonása a mozgalmakba, megyei központok felállítása, a társadalmi szervezetekkel kapcsolat kiépítése. Csoportvezetők kulturális továbbképzésre küldése, a szakosztályok munkájának átalakítása).¹¹³ Október 24-én, a Társaság III. országos titkári értekezletén ugyanezek a kívánságok fogalmazódtak meg („Szántó Rezső (...) kijelentette, hogy a Magyar-Szovjet Művelődési Társaságnak milliós tömegszervvé kell átalakulnia”. December 31-ig 100.000 új tag beszervezését tűzték ki célul).¹¹⁴

110 *Kassai Géza*: Indulunk. In: Új Világ, 1. (1948) 1.sz. 1.p.

111 PIL 274. f. 17/6. ö. e.

112 PIL 274. f. 17/6. ö. e.

113 MTI hírachívum 1945-1949. Átszervezik az M. Sz. M. T.-t. A M. Sz. M. T. nagybudapesti értekezlete. 1948. október 16. 20-22. oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 08. 15:20

114 MTI hírachívum 1945-1949. Az M. Sz. M. T. magyarországi szervezési programjáról tárgyalt az

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének Titkársága végül 1948. december 22-én tűzte napirendre a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság működésének munkájának megtárgyalását. Arra jutottak, hogy ugyan javulás mutatkozott, de nem lett a Szovjetunió népszerűsítőjének hatalmas tömegszervezete.¹¹⁵

Hivatalosan tömegszervezetté 1949-ben e döntés eredményeként vált.¹¹⁶ Működése a továbbiakban központi ünnepek rendezésében merült ki, a propagandát is elhanyagolták, a rendezett előadásokat nem készítették elő megfelelően, a szakosztályok csak papíron léteztek, működésük teljesen megszűnt.¹¹⁷ Ez azonban már a Magyar-Szovjet Társaság története.

országos titkári értekezlet. 1948.október 24. 5-6.oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 05. 14:59

A későbbiekben is elhangzottak még hasonló beszédek, például 1949.február 25-én, hogy a Társaság legfontosabb feladata a Szovjetunió tapasztalatainak átadása a magyar dolgozóknak.

MTI hírchívum 1945-1949. Marosán György nyitotta meg a Sztahanov-kiállítást. 1949.február 25. 31-32.oldal. Az utolsó elérés ideje: 2014. 04. 06. 11:11

115 *Baráth*, 2010. 62-63.

116 1949-ben áprilisában még Szántó Rezső jelentette be a Társaság csatlakozását a „párizsi világtalálkozashoz.(...) A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság helyi szervezetei és tagjai fokozni fogják eddig Végzett munkájukat, a magyar-szovjet barátság megerősítése érdekében. Tudatosítjuk minden magyar dolgozóval, hogy békés munkánk, nemzeti önállóságunk és függetlenségünk legfőbb biztosítéka a magyar nép és a nagy szovjet nép közötti elszakíthatatlan barátság. Felsorakozunk a Magyar Dolgozók Pártja és a dolgozó nép vezére, Rákosi Mátyás vezette Függetlenségi Népfront mögé, hogy mi is hozzá járuljunk annak a hatalmas békefrontnak megerősítéséhez, melynek élén a Szovjetunió és annak nagy vezére, a magyar nép nagy barátja, Sztálin áll”. MTI hírchívum 1945-1949. Kötelességünk minden erőnkkel meghiúsítani a háborús uszítók galád terveit. 1949.április 2. 3. oldal. Az utolsó elérés ideje: 10:00

117 *Baráth*, 2010. 63.

VI. A magyar-szovjet kapcsolatok 1950 és 1954 között

Az 1948-1949 és Sztálin halála közötti időszakot többféleképpen értékelik. Egyik vélemény szerint Magyarország a Szovjetunió gyarmata volt, mások szerint a Szovjetunió „leninista kliens állama volt”, de olyan meghatározás is megjelent, miszerint a Szovjetunió és a kelet-európai országok között egy politikai hűbéres viszony jött létre. A keleti blokk vezetői és Sztálin között egy alárendeltségi viszony volt, a vezetők feltétlen hűséget tanúsítottak Sztálin felé, hogy hatalmukat megtarthassák. A szovjet állami-gazdasági érdekek érvényesítése mellett a Szovjetunió külpolitikája kiegészült politikai, ideológiai, katonai és titkosszolgálati eseményekkel, vagyis az élet minden területére kiterjedt a szovjet ellenőrzés. A magyar vezetés követte a szovjet mintát, de a részletekben volt mozgástere. Az államközi kapcsolatok ekkor a kommunista pártok közötti kapcsolatokat jelentette. Rákosi lényegében monopolizálta a szovjet-magyar kapcsolatokat Sztálin haláláig, a moszkvai magyar nagykövetek, a külügyminisztérium szovjet részlege politikai munkát alig végeztek.¹¹⁸

A szovjet mintára kiépült gazdaságpolitika az 1950-ben induló első ötéves tervvel indult meg, a magyar gazdaság a szovjet háborús előkészületek szolgálatába állt. Igaz, hogy ez mindössze csak néhány évig érvényesült, már 1953-1954-ben korrekcióra került sor, hatékony volt, a következményei a nyolcvanas évekig elnyúltak egy bányászati-kohászati-nehézipari komplexum formájában. Magyarország legfontosabb külkereskedelmi kapcsolat a Szovjetunió lett, de ugyanúgy kapcsolatban maradt a világgazdasággal is. A mezőgazdaság pedig nem a szovjet hatás miatt, hanem az 1945-ös földreform miatt alakult át. Ám a változás alig érvényesülhetett, mert néhány évvel később az iparosítás, a mezőgazdaság szovjet mintájú kollektivizálása új pályára állította a gazdaságot.¹¹⁹

Az Országgyűlés nem ülésezett rendszeresen, évente kétszer-háromszor ült össze, a törvényalkotó munkáját az Elnöki Tanács által kibocsájtott jogszabályok helyettesítették. Az Elnöki Tanács elnöki posztját 1950 májusáig Szakasits Árpád töltötte be, majd Rónai Sándor, 1952 augusztusától pedig Dobi István (egészen 1967-ig). Az államigazgatás legfőbb szerve a kormány volt, ezt ekkor Minisztertanácsnak nevezték. Elnöke 1948 és 1952 között Dobi István volt, eztán pedig 1953-ig Rákosi Mátyás, aki eddig minden kormányban miniszterelnök-helyettesi posztot töltött be. Az állampárt legfőbb szerve formailag a

118 *Baráth* 2005., 95-97.

119 *Rainer M. János*: Magyarország a Szovjetunió árnyékában.

http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/tanulmanyok/kadarrendszer/rmj_debrecen2000 Az utolsó elérés ideje: 2015. 03. 24. 17:24 (A továbbiakban: *Rainer*, 2002).

kongresszus volt, amit háromévente hívtak össze. De ennél fontosabb volt a kongresszus által megválasztott Központi Vezetőség, ami havonta ülésezett 71 taggal (a kongresszuson közel 1000 küldött volt). A Központi Vezetőség a nagy létszáma és ritka ülései miatt nem igazán tudta ellátni irányító funkciókat, így a legfontosabb szerv a Politikai Bizottság volt, ami hetente ülésezett. 1951-ben 17, 1953-ban 9 tagból állt. Ebben benne volt Kádár János, Rajk László, Szakasits Árpád, Marosán György, Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Révai József, Farkas Mihály, Vas Zoltán és Nagy Imre. Rákosi, Gerő és Farkas alkották a „trojkát”. Ők rendelkeztek a legtöbb információval a szovjet vezetés irányvonaláról.¹²⁰

A kultúra erőszakos átalakítása néhány évig, az ötvenes évek elején volt jellemző, de ez nem változtatott az elit- és tömegkultúrán, elég csak a kötelező orosz nyelvtanításra (és eredményeire) gondolni. Kétségtelen, hogy a szovjet ellenőrzésben a szabadság foka kisebb volt, elmaradt még a két világháború közötti időszaktól is, a keleti blokkba való tartozás meghatározta az ember mindennapjait. De a totalitarizmus soha se vált teljessé, a társadalom ugyan elsajátította az ideológia nyelvezetét, de magát az ideológiát nem. A korai szovjet rendszerben természetesen jelen volt a bizalmatlanság és félelem, a társadalom félt az újabb csapásoktól, a kommunista vezetés pedig a társadalmi ellenállástól és a szovjet vezetés haragjától.

Paradox módon pont Sztálin halála után vált még intenzívebbé a szovjet beavatkozás.¹²¹ Míg a Szovjetunióban viszonylagos passzivitással fogadták a változásokat, Magyarországon megfigyelhető egy társadalmi aktivitás.¹²² A kétoldalú politikai kapcsolat nagy része most is a párt kezében maradt, 1953 márciusa után a szovjet vezetés törekedett egy szabályozottabb kapcsolat kialakítására, a kapcsolatok hivatalos alapokra helyezésére. A moszkvai magyar nagykövetnek nem volt igazi politikai súlya, 1954 augusztusáig a tisztséget Szkladán Ágoston töltötte be, akit még az 1953. júniusi moszkvai pártkonzultációra se hívtak meg. A szovjet politikai vezetés fő csatornája a budapesti szovjet nagykövetség maradt, a szovjet nagykövet nem csak az országot képviselte, hanem az SZKP-t is. A szovjet vonalhoz való igazodás megmaradt, de a keleti országokban a társadalmi elégedetlenség érzékelhető méreteket öltött, a robbanás elkerülése érdekében azonnali beavatkozásra volt szükség. Így a sztálini módszereket folytatva újra az intenzív beavatkozáshoz nyúltak, de ez Magyarországon mégis kedvező volt és célja az volt, hogy stabilizálja a szövetséget. Magyarország kitüntetett

120 Romsics, 2010. 336-340.

121 Rainer, 2002. Az utolsó elérés ideje: 2015. 03. 24. 17:54

122 Rainer M. János: Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatainak történetéhez (1953-1956). In: A magyar-orosz kapcsolatok története. Szerk. Szvák Gyula. Budapest, 2005. 102.

szerepet is kapott, mivel Ausztriával és Jugoszláviával is szomszédos volt, azzal a két országgal, amivel a Szovjetunió javítani szeretne volna kapcsolatait.¹²³ 1953. június 13-16. között a magyar politikai vezetés olyat tapasztalt Moszkvában, amit eddig még nem. Fejükre olvasták a túlzott iparosítást, az életszínvonal csökkenését, a koncepciók pereket, a felrött hibákat amúgy épp szovjet utasításra végezték el.¹²⁴

1953 júniusa után a budapesti szovjet nagykövetség szerepe még jobban felértékelődött, a nagykövetségen keresztül jutottak el az információk továbbra is Moszkvába, ám szűk körből merítette az információkat. Az 1953. júniusi moszkvai találkozó után a szovjet nagykövet leggyakoribb beszélgetőpartnere Nagy Imre volt, akinek szüksége is volt szovjet támogatásra. Rákosi természetesen szemben állt Naggyal, a reformpolitika iránti érdeklődés nagy mértékben köszönhető Kiszeljovnak is, aki maga is rokonszenvezett vele.¹²⁵ Sokan nem tudták, hogy kit kövessenek: a miniszterelnökké kinevezett Nagy Imrét vagy Rákosit. Nagy Imre 1953. július 4. és 1955. március 28. között állt a kormány élén, ez idő alatt számos korrekcióra került sor.¹²⁶ Rákosi és Nagy Imre ellentéte a szovjet vezetés előtt sem volt titok, 1954 tavaszán megfigyelhető, hogy nem maradtak hatás nélkül azok a feljegyzések, amik a gazdasági helyzetről, parasztság túlzott életszínvonalának emeléséről szólt. Emellett 1954 nyarán a szovjet politikai belharc során fordulat érlelődött. 1954 májusától Gerő vette át a gazdaságpolitika irányítását és Andropov nagykövet előtt nyíltan bírálta az új reformpolitikát. 1954 őszén nem segítette Nagy Imrét az se, hogy a szovjet vezetésen belüli harc végkimenetele nem volt kedvező számára (Malenkov leváltása 1955 elején), az se, hogy Moszkvában tartózkodó Rákosi is befolyásolta a szovjet vezetést és ehhez még hozzájárultak Andropov jelentései is. 1955 januárjában a Moszkvába rendelt magyar vezetők ismét bírálatban részesültek, ez egyben Nagy Imre és az új szakasz veresége is volt.

Az 1953. júniusi beavatkozás kedvezőnek tekinthető Magyarországra szemponjtjából. Nagy Imrét egészen addig támogatták, míg a szovjet vezetés szerint nem ment túl messzire. Így elmondható, hogy Hruscsov sem tudott megszabadulni a sztálinizmustól teljesen és ha érdekei úgy kívánták, akkor az erőszakos nyomásgyakorlás mellett tette le voksát.¹²⁷ A korrekció részleges visszavétele és a vele járó következmények politikai válságot okoztak, ami végül az 1956-os eseményekhez vezetett.¹²⁸

123 *Baráth Magdolna: A Kreml árnyékában. Tanulmányok Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatainak történetéhez, 1944-1990. Budapest, 2014. 135- 140. (A továbbiakban: Baráth, 2014.)*

124 *Romsics, 2010. 375.*

125 *Baráth, 2014. 142-143.*

126 *Romsics, 2010. 376-377.*

127 *Baráth, 2014. 154-160.*

128 *Rainer, 2002. Az utolsó elérés ideje: 2015. 03. 24. 18:01*

VII. A Magyar-Szovjet Társaság első évei

1949. május 17-én a Magyar-Szovjet Társaság céljai és feladatai a következők voltak: „(...) valamint az ezzel párhuzamosan végbement mélyreható kulturális átalakulás gyökeres változást hozott Magyarország gazdasági, politikai és társadalmi életében. (...) Az elmúlt évek sikeres építő munkája népünknek egyre szélesebb rétegeiben tudatosította, hogy a magyar-szovjet barátság elmélyítése, s az ennek megvalósítására hivatott „Magyar-Szovjet Művelődési Társaság” munkájának tevékeny támogatása egyik fontos záloga országunk további felemelkedésének. (...) Eddig elért eredményeinknél azonban nem állhatunk meg. A Magyarországon történt gyökeres társadalmi átalakulás szükségessé tette Társaságunk átszervezését, munkájának szélesebb alapokra helyezését, céljainak és feladatainak kibővítését, hogy még az eddiginél is nagyobb lendülettel vehessük ki részünket a szocializmus építésének munkájából és a magyar-szovjet barátság szilárd alapjain a dolgozó magyar nép legszélesebb rétegeit tehessük a Szovjetunió vezette hatalmas erejű béketábor sikeres küzdelmeinek cselekvő támogatójává. Feladataink túlnőttek a „művelődési” társaság keretein. Ez jut kifejezésre a Társaság nevének megváltoztatásában, a Magyar-Szovjet Társaság elnevezésében is”. A következő mondat megjelölve szerepelt: „Társaságunk a jövőben nem csupán „művelődési” feladatokat tűz maga elé, hanem fontos politikai tömegszervezetnek tekinti magát, mely a magyar-szovjet barátság harcosszervezete kíván lenni”. És ez a mondat végül erre lett átírva: „Társaságunk a jövőben elsősorban politikai feladatok megvalósítását tűzi maga elé. Hogy feladatunkat megvalósíthassuk, Társaságunkat a dolgozó nép széles tömegeit magába foglaló politikai tömegszervezetté építjük ki”.¹²⁹

A szép szavakat októberben már a következő kritika követte: „Pártunk rámutatott, hogy nemcsak a vékony réteget érintő Művelődési Társaságból minden réteget magába foglaló politikai tömegszervezetté kell válnunk. (...) A Társaság előbbi vezetőségének tevékenysége kirakatpolitika volt, mely csak reprezentatív előadásokban merült ki és elhanyagolta a munkások és dolgozók széles tömegeit. (...) Szervezeteink magukra hagyva működtek. Szociális összetételük kedvezőtlen. Társaságunk minden tekintélyét elvesztette. Ez a tűrhetetlen állapot Pártunkat arra készítette, hogy radikálisan nyúljon az MSZT munkájába. A vezetőség egy részét leváltotta. Az új vezetőség már rendszeresen megtárgyalja a problémákat Pártszervezetünkkel. (...) Az MSZT azért létesült, azért áll fenn, hogy megismertesse a Szovjetunió eredményeit és elmélyítse a szeretetet és ragaszkodást a

129 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

Szovjetunió iránt. (...) Az MSZT lényegében a dolgozók minden rétegét átfogó laza tömegszervezet, mely széleskörű propagandatevékenységet folytat”.¹³⁰ A Társaság szervezett előadásokat, de azok nem érték el céljukat a megfelelő szervezés és előadók hiányában, a szakosztályok is már csak papíron léteztek. A fent idézett célok érdekében a propagandaszervezet három fő politikai szempontja a következők voltak: „1. A Szovjetunió népszerűsítése és jelentőségének tudatosítása az imperializmus ellen, a békéért, függetlenségért, szocializmusért folyó harcban. 2. A Szovjetunió gazdasági és társadalmi rendszerének ismertetése és népszerűsítése, megfelelően összekapcsolva a szocializmus építésének napirenden lévő kérdéseivel hazánkban. 3. A Szovjetunió élenjáró szocialista kultúrájának ismertetése és népszerűsítése, összekapcsolva a burzsoá ideológia elleni harcunkkal”.¹³¹

1951. december 2-án volt az MSZT kibővített Országos Vezetőségi ülése, első ízben ült össze a megválasztása, a Társaság 1950. december 20-21-én megtartott Kongresszusa óta. Itt természetesen az előző évi munkát értékelték ki és a következő feladatokat határozták meg. A Társaság kezdetben csak „a magyar értelmiség szűk körét egyesítette soraiban, a fordulat akkor következett be, mikor leleplezték a nép ellenségeit”. Úgy definiálták a Társaságot, mint a „Magyar Népköztársaság egyik legnagyobb tömegszervezete, amely rendkívül népszerű a magyar nép körében”, a tagszám pedig már meghaladta az egymilliót az 1949-es novemberi 193.688 taggal szemben. A munkája egyben a „magyar nép szocialista nevelésének jelentős eszköze”, a sikerebb munka érdekében pedig újra felvetődött a különböző szakosztályok létrehozása „az értelmiség legjobb erőinek bevonásával”. 1951 tavaszán, a Magyar-Szovjet Barátság Hónap folyamán a Szovjetunió Állami Népi Táncegyüttese lépett fel Igor Mojszejev vezetésével. A Gorkij filmszínház is megnyílt, ahol orosz nyelvű filmeket mutattak be. A Barátság Hónap alatt itt járt: Dubjága, Panyin, Tyihonov író, Makszim Tank költő, Zamoskin művészettörténész, Novikov zeneszerző, Baranov, Nyikityin, Bargyin akadémikus, Szergej Obrazcov, az Állami Központi Bábszínház vezetője együttesével, a Pjatnyickij állami orosz népi együttes, Igor Mojszejev vezetésével, Ivanov, Sumilova énekes, Dugyinszkaja és Szergejev balett-táncos, a Szovjetunió válogatott birkózó csapata „és mások”. Az 1950-es évet így jellemezte Dezső József, a Nagybudapesti Szervezet Titkára: „Az 1950-es év a szűk Művelődési Társaság helyén növekvő Magyar-Szovjet Társaságot talál, amely megtette az első lépéseket afelé, hogy dolgozó népünk minden rétegét magában foglaló politikai

130 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

131 Baráth 2014, 69.

tömegszervezetté válják”.¹³²

Általában a Barátság Hónapjára esett a Lenin-nap, Vörös Hadsereg évfordulójának ünneplése, ekkor volt Gogol halálának 100-ik évfordulója (1952. március 4.), a rendezvényeket pedig a felszabadulás napja zárta április 4-én. Ekkor még úgy fogalmaztak, hogy nem engedik a „Magyar-Szovjet Barátság Hónapját egyszerűen ünnepségek sorozatává válni, amelyek a későbbiek folyamán szép emlékké halványulnak csupán”. Mint később látni fogjuk, ezt az ígéretet nem sikerült teljesen betartani. Az egész hónapot végigkísérte a szovjet film ünnepe, több színes játékfilmet és több dokumentumfilmet mutattak be, mint például A nagy koncertet, Az aranycsillag lovagjait, Moszkvai cirkuszt, Fény kordibant, a Szovjetunió tagköztársaságairól készült egyenként egy-egy órás színes dokumentumfilmeket. Az Országos Vezetőség összességében megállapította, hogy az I. Kongresszus óta eltelt időben az ott kitűzött célokat elérték. Ezek a következők voltak: „1. A Társaság politikai és nevelőmunkájával tevékenyen hozzájárult a Szovjetunió iránti szeretet és hála elmélyítéséhez dolgozó népünk legszélesebb rétegeiben. 2. Működésével sokoldalúan mutatta meg a Szovjetunió kormányának és népének békeharcolását. Az Országos Vezetőség leszögezi, hogy a Társaság munkáját ezen a téren gyorsabbá, harcosabbá kell tenni. 3. Eredményes munkát folytatott az MSZT a kommunizmus építőinek, a Szovjetunió konkrét tapasztalatainak ismertetésével. A jövőben el kell érni, hogy a szovjet emberek konkrét tapasztalatait a Párt és Kormány által népünk elé tűzött feladatok elősegítésére hasznosítsuk. Állandó feladat a kommunizmus nagy építkezésének ismertetése. 4. Az MSZT az 1951-es évben működési területét kiszélesítette, szervezeteit kiépítette az egész országban, tagságát megnövelte, milliós tömegszervezett lett”.¹³³ Befejezésül a következő hangzatos szavak fogalmazódtak meg: „„A

132 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

133 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

A fejlődés érdekében a következőket javasolták: 1. „A Társaság életében ki kell fejleszteni a demokráciát, ki kell építeni összes szervezeteinkben a társadalmi vezetőségeket. El kell érni, hogy a Magyar-Szovjet Társaság aktivistáinak, a „hősi példa hirdetőinek” száma több tízezer legyen. 2. Tovább kell növelni a Magyar-Szovjet Társaság tagjainak számát (...). 3. A kezdeti lépéseket továbbfejlesztve fordulatot kell elérni az értelmiségi munkában. A Szovjetunió tudományos, kulturális eredményeit ismertetni kell az értelmiségiek között és őket minél több előadás megtartására, viták megrendezésére kell bevonni. 4. Tevékenységünket a testvéri tömegszervezetekkel együtt kell folytatnunk. Az orosz nyelvoktatás, kulturális rendezvények, évfordulók megünneplése, ismeretterjesztő előadások, kiállítások el fognak jutni a magyar dolgozók millióihoz, ha a tömegszervezetekkel a jól kiépített együttműködést megteremtjük. Az 1952-es Barátság Hónapjának sikere is jórészt a tömegszervezetekkel folytatott elvtársias kapcsolat kialakításától függött”.

MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

Magyar-Szovjet Társaság segítse pártunkat, államunkat, szocialista építésünkben, népünk szocialista nevelésében. Elsőrendű kötelességünknek tartjuk, hogy a szovjet ember példájának bemutatásával segítséget nyújtsunk az állami, népi és munkafegyelem megteremtéséhez, amely elsőrendű feltétele annak, hogy a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának és a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozatát a jegyrendszer megszüntetéséről, az ár – és bérrendezésről és a mezőgazdasági termékek forgalmának felszabadításáról érvényre jusson és annak egész népünk boldogulását célzó intézkedései az életbe át legyenek ültetve. A Szovjetunió tapasztalatait, a szovjet kultúra nagy eredményeit tegye milliós tömegek közkincsévé”. Természetesen kritikák is megfogalmazódtak: lehetőségek kihasználatlansága, előadások száma csökkent, kevés a minőségi előadó gárda, Új Világgal mostohán bánnak, fejlődés akadály a széles aktívhalózat hiánya, be kell vonni szakembereket a munkába, tömegszervezetekkel együtt kell működni, az Országos Vezetőség munkáját meg kell javítani. Ezek a problémák nem új keletűek voltak, már szeptember 19-én is elmarasztalták az MSZT-t. Itt valós problémákra is rámutattak, de az is igaz, hogy a politikai okok miatt az elvárások sokszor túlzóak voltak.¹³⁴

A Társaság életében 1952 év végén egy érdekes eset esett meg. A Társaság Országos Vezetőség elnökségének 1952. november 27-i ülésén kemény önkritikákat fogalmaztak meg, ami később csak 1954-ben fog újra feltűnni. Ezekből néhány részlet: „A társaság munkájában komoly hibaként követtünk el, részben az általános viszonyok következtében, részben a társaság szervezeti és munkamódszerbeli, iránybeli hibái folytán, hogy a Szovjetunió megismertetését, a Szovjetunió népszerűsítését, a szovjet emberekhez való viszony kifejezését, megismerését, stb. túlságosan szorosan hozzákapcsoltuk a mi kampányainkhoz, termelési feladatainkhoz, mintegy olyan helyzetet teremtettünk, hogy valaki csak tegye be a lábát egy MSZT-alkalomra, akkor rögtön üstökön ragadtuk, hogy teljesítetted-e a tervet, vagy ha egy szovjet munkamódszert ismertettünk, akkor rögtön hozzátettük, hogy jó lesz vigyázni és most már teljesítse túl a tervet és így tovább. Világos, hogy ez nem helyes. (...) De nekünk nem azzal kell segítenünk a tervek teljesítését, hogy közvetlenül szorítjuk a tagságunkat, azokat akik az MSZT különböző rendezvényeire vagy alkalmaira eljönnek, hogy egy ilyen állandó tervteljesítési és kampányhoz kapcsolt szorítás alatt tartjuk, mert ezzel végeredményben rossz érzést keltsünk az emberben, azt, hogy a Szovjetunió megismerése, a szovjet emberek közelebbi megismerése, a szovjet emberek szeretetét, a Szovjetunió iránti ragaszkodásunk, hálánk és szeretetünk mind bele legyen közvetlenül préselve a terv

134 Baráth 2014, 70.

teljesítésébe, a legkülönbözőbb kampányoknak a szolgálatába. Ez nyilván nem felel meg annak az őszinte, nagyon széles szabadon megnyilvánuló és áradó szeretetnek, ami a Szovjetunió iránt van. Tehát a mi munkánkat arra kell irányítanunk, hogy tényleg a szovjet emberek, a Szovjetunió és a szovjet vívmányok megismertetése és megszerettetése legyen és ezen keresztül szinte spontán, világos, hogy előre halad a termelés, kultúréletünk fejlődése, stb.»¹³⁵

Gazda Géza így fogalmazott az ülésen: „Ha valaki ír egy novellát, abban örökké a versenyről van szó, holott az emberek szórakozni kívánnak. Ezekon a szovjet írókon keresztül jobban megismerik a szovjet emberek gondolkodásmódját. (...) Többet kellene jó szovjet novellisták munkáiból közölni”. Németh Imre meg így: „Amikor szovjetunióbeli dolgokat, akár kulturális, akár termelési eredményeket ismertettünk, ezek általában mindig visszatérő, sablonos formában jelentkeznek. Nem viszünk bele új szint, olyan új valamit, ami megfogja azokat az embereket, akik azt olvassák. Mindig csak a nevek, a városok, vagy az ipari központok cserélődnek és mindig ugyanazt mondjuk el. Az olvasó már előre tudja, hogy ugyanazt fogja olvasni mondjuk egy erőműről, egy sztahanovistáról, egy sportolóról vagy egy kiváló operaénekesről. Ezt megunják az emberek és nem lesz érdekes számukra”. Kelen Béla véleménye szerint pedig „munkánkban nagyon sokszor a kampányokhoz kötöttük magunkat. Itt van a beszolgáltatás, a Szovjetunióban is beszolgáltatnak, egy rossz arcfintort ne csinálj, hanem szolgáltatass be. Mire, a mi propagandánk, agitációnk, nevelőmunkánk leért az egyszerű emberhez, addigra ez így nézett ki. Vagy az üzemben megfeszített tervek, a Szovjetunióban is megfeszített a terv, feszüljetez neki, mit számít az, hogy régen a kapitalisták teljesen rablógazdálkodást folytattak a borsodi bányákban, mi nem vettük ezt tudomásul és beszéltünk a Szovjetuniónak arról az antracibányájáról, amely a szó-szoros értelmében gépesítve van, most is láttuk, s nem lehet összehasonlítani”. „A Szovjetuniót kicsit olyan elérhetetlennek, csodának mutattuk meg, hogy főleg arról beszéltünk, hogy milyen nagy építkezések vannak ott. Holott a kommunizmus építését nemcsak ezek az építkezések jelentik, hanem azt is, hogy a Szovjetunióban a kollektív szerződés törvény az üzemben, törvényesség van (...). A mi módszereink sem mindig a leghelyesebbek és a Magyar-Szovjet Társaság nagyon sokszor keresztezi vagy ismételi más szervezetek munkáját, például a párt munkáját. Egy kisebb körzetben vagy üzemben legtöbbször a pártmunkát utánozzák, vagy esetleg a szakszervezet feladatát vállalják, vagy más tömegszervezet profiljába vágó munkát vesznek át szervezeteink. (...) „Ne az apparátus, a függetlenített funkcionáriusok, hanem az elnökség, az

135 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

országos vezetőség döntsön a fontos kérdésekben”. „Ahogyan Erdei elvtárs mondta: a vízzel együtt kiöntöttük a gyereket is. Hiba volt, hogy mi magunk akartuk az évi tervet befejezni, – mi nem fogunk az évi terv befejezéséért harcolni, mi a szovjet kultúrát ismertetjük és megemlíjtjük, hogy a Szovjetunióban például a bányákban ilyen és ilyen módszer vált be, ha akarjátok, használjátok fel”. A pedagógusoknak sem azt mondjuk, hogyan kell tanítani, mert ehhez ők jobban értenek, mindenesetre azonban Makarenko tanításait népszerűsítjük, továbbá az orvosok körében a pavlovi tanításokat népszerűsítjük”.¹³⁶

Ez persze nem fogható fel olyan éles határvonalnak, mint az MSZMT történetében 1946 nyara. Itt nem történt vezető – vagy irányváltás. Nagyobb változás amúgy nem történt, az 1953-as II. kongresszus retorikája is ezt mutatta, majd az 1954-es Országos Vezetőülésem fogalmaznak meg hasonló dolgokat, mint 2 évvel ezelőtt: „Nagyjelentőségű párt – és kormányhatározatok születtek és mindent összevéve, nem kisebb változás történt országunk életében, minthogy népi demokratikus fejlődésünknek új szakasza kezdődött meg. (...) Az új szakasz politikája mindenekelőtt azt követeli meg a Magyar-Szovjet Társaság munkájában is, hogy változtassunk a vezetés eddigi módszerein és gondoskodjunk arról, hogy a Társaság választott vezető szerve, az Országos Vezetőség ténylegesen vezesse és irányítsa a Társaság munkáját”.¹³⁷

„Az egyik legalapvetőbb és egyben legsúlyosabb hiba, amit elkövettünk, az, hogy a szovjet kultúra megismertetését és a szovjet élet bemutatását sok esetben közvetlenül termelési agitációnk fogtuk fel, a Szovjetuniót és a szovjet termelési kultúra megismertetését és népszerűsítését helytelenül nagy mértékben a túlfeszített termelési és beadási tervek

136 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

137 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

Az MSZT II. kongresszusa 1953. február 18-19-én volt, az első óta 2 év és 2 hónap telt el. A határozati javaslat megállapította, hogy a lehetőségeket még mindig nem használta ki, de az I. kongresszus óta eltelt politikai és szerveződési megerősödés lehetővé teszi azt, hogy alkalmas legyen arra, hogy „a jövőben még nagyobb részt vállaljon a szocializmus építéséből, hogy még több jobb munkával szolgálja a dolgozó magyar népet”. Emellett a Szovjetunió KP XIX. kongresszusa után a „tennivalók” is világosabbá váltak. „Az MSZT akkor szolgálja jól a magyar népet, ha érzékelhető közelségbe hozza a szovjet emberek életét, ha segít dolgozóink problémáinak megoldásánál. Olyan munkát kell végeznie a Magyar-Szovjet Társaságnak, hogy a szocializmus építésének szovjet tapasztalatai általánosan ismertek legyenek és dolgozó népünk közkincsévé, új életünk emelőivé váljanak. Olyan munkát kell végeznie az MSZT-nek, hogy a szovjet példa ismertetésén túl, tömegekben keltsen vágyat e példa követésére, alkalmazására, hogy a szovjet tapasztalatok alkalmazása hazánkban építő munkánk minden területét gazdagon termékenyítse meg”.

MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

teljesítésének szolgálatába állítottuk és a szovjet példával akartuk igazolni azt a célt, hogy a mi dolgozóink is mindezeknek a feladatoknak a teljesítése terén a szovjet példát kövessék. Nem egy esetben tettünk olyan kijelentéseket, hogy aki nem teljesíti a tervet, nem teljesíti a beadást, az nem barátja a Szovjetuniónak. Tetéztük ezt azzal, hogy az MSZT szervezetei sok esetben a Szovjetunió és a szovjet kultúra ismertetésétől függetlenül más tömegszervezetekkel közösen egy-egy termelési kampány népszerűsítői tevékenységét látták el, természetesen nem kis kárára a szovjet kultúra megismertetésének és a magyar-szovjet barátság egész mozgalmának. Ez a helytelen irány lényegében kétféle hibát is rejt magába. Egyrészt oly közvetlen belső célok szolgálatába állítja a magyar-szovjet barátságot és népünknek a Szovjetunió iránti szeretetét, amelyeken keresztül nem segíti elő, hogy népünk helyesen ismerje meg a szovjet embert és a szovjet kultúrát, másrészt az ilyen tevékenységgel nagyon sokszor elriasztották mind az üzemi, mind a falusi dolgozókat a Szovjetunió iránti érdeklődéstől, illetve a magyar-szovjet barátság mozgalmában való lelkes részvételtől. A Szovjetunióról szóló felvilágosító munkánk másik komoly hibája, hogy ez a felvilágosító, ismeretterjesztő tevékenység igen sokszor sematikus, sablonos volt és e miatt nem is volt meg a kellő meggyőző ereje. A szovjet embert és a szovjet valóságot, valami elvont tökéletesség formájában igyekeztünk bemutatni, és ezzel olyan élettelen sablonokat, sémákat honosítottunk meg a szovjet kultúrával s a szovjet emberekkel kapcsolatban, amelyek hamis képet adtak és az kölcsönösen csökkentette az ismertetés meggyőző erejét. (...) A szovjet életet nem a történelmi fejlődésben igyekeztünk megismertetni, hanem mint egy időtlen történelem felett álló képet akartuk bemutatni a magyar népnek. Ez a veszedelmesen hibás felfogás természetesen nem ritkán veszélyeztette ismertetéseink meggyőző erejét és olyan kétségeket támasztott mind a falusi, mind az üzemi dolgozóknál, és az értelmiségi szakemberekben, amelyeket a történelmi fejlődést követő hű ismertetés minden esetre kiküszöbölt volna”. (...) Ma már világosan látjuk, hogy az apparátus felduzzasztása, a funkcionáriusok számának növelése nem erősítette a Társaságot, nem növelte a Szovjetunió megismertetésének és megszerettetésének kiszélesítését, hanem ellenkezőleg, sok esetben gátolta azt, szinte elszigetelte a Társaságot a magyar nép nagy tömegeiben élő érdeklődéstől és barátságtól, amely a Szovjetunió felé megnyilvánul. (...) Az MSZT vezetése helytelen politikai irányt követett. (...) Ez különösen súlyos hiba, annál is inkább, mert ez a vezetési módszer szinte kirekesztette a Társaság munkájából legalábbis annak irányításából a pártonkívüli dolgozókat, különösen az értelmiségieket. (...) Azt a célt kell kitűznünk az MSZT elé, hogy elsősorban kulturális és ismeretterjesztő munkával elégítse ki azt az érdeklődést(...)”. Amit pozitívnak ítélték meg, azok az irodalmi felolvasóestek, ankétok, viták, agitáció (fényképkiallítások,

tanfolyamok), de a minőséget hangsúlyozták a mennyiség helyett. Kiemelték még, hogy az MSZT jobban felhasználta a VOKSZ-tól kapott anyagokat, illetve több figyelmet fordítottak arra, hogy a Szovjetunió megismertetése nyújtson szórakozási lehetőséget. Sajnos a Magyar Országos Levéltárban az anyagok csak 1954-ig követik az eseményeket, az 1955-1956-os évek még felderítésre várnak.¹³⁸

Elismerte a Társaság, hogy a szovjet valóságot nem fejlődésében, hanem idealizáltan mutatta be, a munka főleg a (népszerűtlen) szovjet módszereket ismertető termelési agitáció határozta meg és nem törekedett a szovjet kultúra egészének ismertetésére. Emellett hiába léptettek be a Társaságba egész kollektívákat, hiába érte el a taglétszám az 1.300.000-et, a tagságnak nem volt súlya a szervezeteknél. Ez persze nem jelenti azt, hogy a Társaságnak ne lett volna kulturális és ismeretterjesztő munkája, ez főleg majd a Barátság Hónapokban bontakozott ki.¹³⁹

1955-ben ünnepelte 10 éves évfordulóját a Magyar-Szovjet Társaság, ezt június 9-én ünnepelték a Vas- és Fémipari Dolgozók Székházában, ekkor már Kelen Béla helyett Kende István volt az MSZT főtitkára.¹⁴⁰ Az ez év szeptemberében megjelent jelentés az 1954. januári határozat óta eltelt időszakot elemezte. Eszerint a Társaság munkája „színesebb, tarkább” lett, de azt is elismerte, hogy a „Szovjetuniót ismertető munkája ebben az időszakban formái változatossága szempontjából javult, de tömeghatása, tömegbefolyása szempontjából aligha”. Nehezményezték, hogy általánossá vált az MSZT lebecsülése és mellőzése a helytelen értelmezés következtében, de a dokumentum nagyobb részében az MSZT feladataival foglalkozik, általában a régebben elhangzott mondatok jelentek meg, a Szovjetunióval való együttműködés, a társadalmi bázis kiszélesítése, a különböző tömegszervezetekkel való együttműködés – ez azért is volt fontos, mert úgy gondolták, hogy a „szovjet-magyar barátság ápolása ugyan lényegében az MSZT kizárólagos feladata, de nem kizárólag az MSZT feladata”. Ez azonban azzal is járt volna, hogy a többi népi demokratikus országhoz hasonlóan több milliós tagsággal rendelkező szervezetté válik a Társaság, vagyis állásfoglalást jelentett volna a szovjet-magyar barátság mellett, de nem követelmény az aktív munka!). A pártvezetéstől pedig azt igényelték, hogy hangsúlyozza az MSZT politikai jelentőségét.¹⁴¹

Az nem derül ki, hogy a jelentésnek volt-e valamilyen hatása a Társaság későbbi

138 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

139 *Baráth* 2014, 70.

140 Kelennel már a szovjet nagykövetség is elégedetlen volt. Az elnök továbbra is Erdei Ferenc maradt.

Baráth 2014, 71. (Rusznák után az új elnök Erdei Ferenc lett, a főtitkár pedig Kelen Béla volt leváltásáig).

141 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 5. doboz, 7. tétel

történetére. Változást a szovjet-magyar kapcsolatokban az SZKP XX. kongresszusa indítja el, ami végül az ismert októberi eseményekhez vezetnek. Ezekben a napokban az oroszellenesség az elnyomó nagyhatalom ellen irányult, ezt a Társaság is megszervezte, felfüggesztette munkáját és a megszüntetéséről döntöttek 1956. október 28-án. A határozatot nem hozták nyilvánosságra és a végrehajtása is csak részleges volt, maga a Társaság nem mondta ki felosztását és 1957 több helyi szervezet megkezdte munkáját. A Társaság végül 1957 júniusában indult újra Magyar-Szovjet Baráti Társaság (MSZBT) néven, de sokkal szerényebb lehetőségekkel. A forradalom és szabadságharc után az 1945 és 1956 közti erőfeszítések szinte semmivé váltak, és egyben a későbbi folyamatokat is befolyásolta.¹⁴²

142 *Baráth*, 2014.

VIII. A szovjet-magyar kultúrkapcsolatok: Barátság Hónapok és delegációk 1950 és 1954 között

A Barátság Hónapját 1949 óta szervezték meg és ez általában az év február-március időszakára esett (a csehszlovákoknál például ez novemberre), hosszú előkészületek előzték meg, már ősszel kezdték megszervezni a következő rendezvénysorozatot. A kulturális kapcsolatok általában rendezvénysorozatokra, évfordulókra összpontosított és ezek közül a Barátság Hónapja volt az egyik legfontosabb, ekkor jártak Magyarországon a szovjet (és egyben egyetemes) kultúra nagyjai, több magyar delegáció pedig lehetőséget kapott, hogy kiutazhasson a Szovjetunióba.

Az 1950-es Barátság Hónapjában a szovjet küldöttség tagjai voltak: Tyihonov, a Szovjet Írók Szövetségének főtitkárhelyettese, Alekszandr Ivanovics Zamuskin, a Moszkvai Állami Tretyakov Képtár Igazgatója, Ivan Fjodorovics Panyin, Natalja Iljicsna Dubjaga és Alekszej Petrovics Zsuravljev sztahanovisták. Február 12-én nézték meg a Bánk bán operát, aznap érkezett meg Ivan Pavlovics Bardin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának alelnöke, Natolij Novikov zeneszerző és Kurencov is. Későbbi napokban bemutatták a Sztálingrádi csata filmet és a Ludas Matyit is: „A film nagyon tetszett az elvtársaknak, elmondták a véleményüket, igen részletesen foglalkoztak a film különböző művészeinek munkájával, – a zene kivételével mindent megdicsérték”. Február 16-án díszelőadást tartottak az Operában, amin részt vett Rákosi, Szakasits, Drahos Lajos, Bardin, Dobi István, Szimonov Révai József, Marosán György, Losonczy Géza, Apró Antal, Rusznyák István, Muszka Imre, Váci Miklósné, az Elnöki Tanács, a kormány, a Párt Politikai Bizottságának és Központi Vezetőségének számos tagja, a népi demokráciák diplomáciai képviselői, Magyarországon tartózkodó csehszlovák miniszterek, stb. Vojnonen, a Moszkvai Nagyszínház balettmesterének rendezésében bemutatták Csajkovszkij Diótörőjét is. A zeneszerzők között később vita is kialakult, Novikov és Zaharov kritizálták Szabó Ferenc egyik művét, „sok formalista, hamis, néptől idegen elemet találtak az új magyar zenében”, de például Szervanszkijt is bírálták: „Általában valamennyien igen rosszul viszonyultak a kapott bírálathoz, egyszerűen eltűntek a két szovjet zeneszerző közeléből és a Barátsági Hónap során nem is igen találkoztak többet vele. Hasonló volt Szabó elvtárs magatartása is”. A Barátság Hónapja alkalmából ideutazott a Pjatnyickij Népi Együttes is (80 tagú vegyeskar, 40 tagú népi zenekar és 25 tagú népi táncegyüttes), ők március 20-ig tartózkodtak Magyarországon. Obrazcov „Moszkvában tartózkodó külföldi újságírók előtt is elismerően nyilatkozott

magyarországi útja eredményéről”.¹⁴³

Emellett 1950-ben lefordították magyarra a következő írókat: Lavrenyev (Amerika hangja), Trenyev (Lubov Jarovaja), Irosnyikova (Valahol Szibériában), Nikolajev (A mi kertünk), Lavrenyev (Akik a tengert járják), Mihalkov (Ilja Golovin), Gorbatov (Apák ifjúsága), Romasov (Égő híd), Masz és Cservanszkij (Trombita), Muhtarov (Alan és családja), Kornyejcsuk (Bodzafaliget), Mihajlov (Haza akarok menni), Csehov (Sirály, Ványa bácsi), Jakobson (Két tábor), Vinyikov (Széles sztyeppe), Kremlev (Erőd a Volgán), Burjakovszkij (Prága az enyém marad), Gyjakonov (Házasság hozománnyal). Csak április hó folyamán 53 darab különböző brossurát, műsorfüzetet, verset, színdarabot fordított le a VOKSZ-tól kapott anyag alapján, pl.: Glebov (A két bajtárs), Szlobodszkij (A második front mögött), Spanov (Két tábor), Jacopson (Munkásbecsület), Kornejtsuk (Makar Dubrava (két felvonásos)), Nikolajev (A mi kertünk), Goncsarov (A létre nem jött interjú), Szlobodszkij (A bemutatóra szóló váltó), Molodoj Kolhoznyik (1949-es évfolyam), Rabotnyica (1949-es évfolyam), Szuhodolszkij (Sirokim Krokrom /Széles léptekkel/ egyfelvonásos színmű). A színházban „mutatkoztak még hibák”, gyakran került műsorra Rózsa Sándor, Betyár banda vagy „hasonló jelenet”. A Horizonttól többször vásároltak és a VOKSZ-tól többször kaptak kottákat és lemezeket. Kiadványok között szerepelt Csajkovszkij, Gnyeszina, Glinka. Emellett olyan darabok is megjelentek, mint Dunajevszkij: Holdfény keringő, Glier: Románc, Matvejev: A galambhoz, Leánybridág, Arutjunan: Bölcsődal, Stogerenko: Ukrajnám, Rónán útkanyarok, Arutjunan: Hazáról, Harmónikafüzet, Mokrouszov: Dal a hazai földről, Májboroda: Traktoros lányok. Csernyeckij (Budapest felszabadítása), Rakov (Tankos induló), Ljisztovszki (Dal a géppuskáról), Alekszandrov (A győzelem dala, 6 zongoradarab, Kálinka III. kiadás kórusmű, Dal az ifjúság városáról), Kabalevszkij (12 könnyű zongoradarab), Grecsanyinov (orosz népi táncok, zongoraszó), Tuljikov (Győzelmi köszöntő kórusmű), Novikov (Szmugjlanka II. kiadás kórusmű, Ó miért is láttalak meg, Bajkál, A lépést szaporázd), Mászlov (Kolhozdal Moszkváról kórusmű), Orosz népdal: Estharang II. kiadás kórusmű, Muzafarov: Ifjak-lányok II. kiadás kórusmű, Hacsaturján (Kardtánc, Toccata) Lezginka, Kabalevszkij: Prelüdök, Ljadov: Zenélő doboz, Muszorgszkij: Könnyecseppek. Konjusz: Gyakorlatok és etűdök, Mosztrasz: Hegedű-etűdök. Kórus- 9 mű. Tuljikov: Békefront, Szmirnov: Dal a szülőföldről II. kiadás, Palantáj: Arcod mintha csillag volna II. kiadás, Szabó Ferenc: Magyar-szovjet barátság dala, Szvesnyikov: Hold világa fénylik, Postakocsis), Mokrouszov: Dal a hazai földről, „Szabad szél” gyűjtemény I-II. füzet, Dunajevszkij: Kettesben veled, Keringő,

Tengerész-dal, Szabad szél, Duli-duli, Kubáni arató dal, Te büszke kozák, Virágzik a rózsá, Nincsen távol, Holdfény ker. II. k., Dalok a „Vidám Vásár” c. filmből, Komszomol dalok, gyűjtemény, Fradkin: Dal a Komszomol dicsőségéről, Mokrouszov: Komszomol, Pokrász: Komszomol bucsu, Karachan: Zója, Zacharov: Zöld messze tájak.¹⁴⁴

Sajtó alá rendezték: Muszorgszkij: Perzsa tánc, szalonzenekarra, Bakálov: Partizán szakáll, Alekszandrov: Matróz dal vezérkönyv III. k., Kompanyajec: 4 könnyű darab hegedű-zongora, Dunajevszkij: Induló a „Vidám fickó” c. filmből, Holdfény keringő, fúvós zenekarra darabokat.

Szöveges művek fordításánál a következő művek szerepeltek: Nyejmark (Csodahegedű), Szokolov (Menjünk lányok), Blanter (A munka vége, Szántanak a határban), Alekszandrov (Dal az ifjúság városáról), Mokrouszov (Komszomol dal), Zacharov (Zöld messze tájak), Vilenszkij (Dal Kovpak partizánról), Népdal (Szél zúg a Dnyeperen át), Novikov (Szaporázd a lépést), Erádkin (Dal a Komszomol dicsőségéről), Karachan (Zója).¹⁴⁵

1951-ben a küldöttek között volt Vaszilij Nyikitin, Vaszilij Amaszov olvasztár, Pavel Baranov akadémikus, Alekszandra Balasova történész, Makszim Tank költő. A díszelőadást szokásszerűen az Operaházban tartották. Kovács Nóra és Rab István, az Operaház tagjai adták elő Moszkovszkij keringőjét.¹⁴⁶

144 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

145 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

146 Magyar Filmhíradó 1951/11. 1951. március. A magyar-szovjet barátság hónapja.

<http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php?y=hir&id=716&eid=3604#go> Az utolsó elérés ideje:

2015. 03. 21. 14:35

„A Magyar-Szovjet barátsági hónapra szovjet küldöttség érkezett országunkba. A meleg barátsággal fogadott vendégek nagyjelentőségű segítséget hoztak magukkal gazdasági és kulturális életünk szocialista fejlődésének előmozdítására. A Magyar-Szovjet Társaság nevében Kakuk Józsefné üdvözölte a szovjet vendégeket. A küldöttséget Vaszilij Nyikityin akadémikus vezeti. Tagjai: Vaszilij Amaszov sztahanovista olvasztár, Pavel Baranov akadémikus, Alexandra Balasova történész és Maxim Tank Sztálin-díjas bjelorusz költő. A Magyar -Szovjet Társaság barátság hónapjának ünnepségei az operaházi díszelőadással kezdődtek meg. Az ünnepi est szónoka Erdei Ferenc földművelésügyi miniszter, a Magyar-Szovjet Társaság elnöke: „A Magyar-Szovjet Barátság hónapját elsősorban és mindenképpen annak az alkalomnak tekintjük, amikor a nagy Szovjetunió szeretetének és barátságának jegyében népünk minden erejét mozgósítjuk a béke megvédésére. Mi azon leszünk, hogy a Magyar-Szovjet Barátság hónapja kulturális eseményei a béke megvédésének toborzói legyenek, és népünk még elszántabb békeakarattal sorakozzék fel a béke zászlaja alatt, a nagy Sztálin zászlaja alatt.” Nyikityin akadémikus ünnepi beszédében hangsúlyozta, hogy a szovjet emberek a nagy Sztálin vezetésével szilárdan és győzelmesen harcolnak a békéért. Az ünnepi est kultúrműsorral zárult. Moszkovszkij keringőjét Kovács Nóra és Rab István, az Operaház tagjai adják elő.”

1952. február 18-án, a szovjet-magyar barátsági együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés aláírásának napján nyílt meg a következő Barátság Hónap az Operában. Itt járt Konsztantyin Ivanovics Szkrjabin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának rendes tagja, Legfelsőbb Szovjet küldötte, állatorvos-biológus, Georgij Mihajlovics Orlov, a Szovjetunió Építészeti Akadémiájának levelező tagja, Galina Jevgenyevna Nyikolajeva, az Aratás szerzője, Nyikolaj Konsztantyinovics Cserkaszov, a Szovjetunió népművésze, Legfelsőbb Szovjet küldötte, Nyikolaj Alekszejevics Vizzsilin, a VOKSZ vezetőségének alelnöke. Vaszilij Petrovics Kucser, a Csisztjakov antracit tröszt III/2. Bányájának Sztálin-díjas szénkombájnkezelője, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Legfelsőbb Szovjetjének küldötte, Fjodor Mihajlovics Kuznyecov, a moszkvai Kozsizgyelija bőrkészítmények gyára Sztálin-díjas műhelyvezetője, Marija Vlagyimirovna Volkonszkaja, a SZU Legfelsőbb Szovjetjének küldötte, a kalinini Vorosilov textilgyár szövőnöje, Mihail Afanaszevics Bukin, kurszki terület velikosumszki gépállomásának igazgatója, a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjének küldötte. Vizzsilin a „Társaság munkáját igen pozitívan értékelte és döntő fontosságú feladatként jelölte meg az értelmiség bevonását a munkában, nem csak formailag, hanem aktívan”. A szólisták között itt volt: Szlobodkin, Guszeva, Igor Osztrah, Saposnyikov, Szilvesztrova, Mojszejeva és Uhov és a két kísérő, Makszimova és Vlagyimirova. Az Uráli Együttes itt tartózkodása alatt 26 előadást tartott kb. 48. 500 néző előtt. A szokásos Vörös Hadsereg fennállásának ünneplése mellett ekkora esett a Gogol-ünnepség (halálának 100. évfordulója), illetve Rákosi Mátyás 60. születésnapja. A Gogol-ünnepség alkalmából március 4-én a Zeneakadémián tartottak rendezvényt. A megnyitót Benke Valéria, ünnepi beszédet Lukács György Kossuth-díjas akadémikus tartotta. Előadták Csajkovszkij: A cárnő cipője című operából Vakula dalát, Rimszki-Korzakov: Május éj című operából Levko dalát, énekelte Udvardy Tibor, az Állami Operaház tagja. Gogol: Holt lelkek című regényéből részletet adott elő Acher Oszkár előadóművész. Muszorgszkij: „Szorocsinci vásár” művéből részletet előadott Orosz Júlia, a Magyar Népköztársaság érdemes művésze. „A köpeny” című műből részletet (az 1951-ben megjelent 12-16 oldal) előadta Palotai Erzsébet előadóművésznő. A Tarasz Bulba operából részletet előadott Kovács Nóra és Rab István, az Állami Operaház tagja, zongorán kísérte: Hajdú István, az Állami Operaház tagja. Meghívásra javasolták a PB tagjai közül Révai Józsefet, Horváth Márton, Rónai Sándort, valamint Jánosi Ferencet, Erdei Ferencet, Andics Erzsébetet, Joboru Magdát, Erdei Sándort, valamint a külföldi diplomáciai testületek képviselőit. Meghívták még a Tudományos Akadémia nyelv és

Irodalomtörténeti tanszéket, Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjait, Tudományegyetem nyelv és irodalom szakos tanári karát és felsőéves hallgatóit, Írószövetség tagjait.¹⁴⁷

1953-ban az 5. Barátság Hónapja „tovább mélyítette a II. kongresszus eredményeit”, a kultúrdelegáció „szakmájuknak megfelelő program alapján dolgoztak”. A művészdelegáció 7 tagú volt, J. Sz. Miljutyin zeneszerző vezetésével érkezett Magyarországra Emil Gilelsz zongoraművész, Rosztropovics gordonkaművész, Anosov karmester, Kondratov és Sztrucskova balettművészek. Mravinszkij, Bezrodnij, Ojsztrah, Zak, Flier és Richter nem tudott eljönni. A meghívások Tverdohlebov szerint „nem voltak megfontoltak és ez így késleltette a kérés napirendre tűzését. Kifogásolta, hogy nem hívtak meg zongorakísérőt és politikai vezetőt. A balettpár meghívására vonatkozólag az volt a megjegyzése, hogy nemcsak a meghívott élvonalbeli művészek, de más ismert művésze sem hajlandó a balettpárral együtt fellépni, így azok fellépését vagy külön az Operaházban, valamelyik balettban, vagy többtagú, nem élvonalbeli szovjet vagy magyar művészekkel együtt kell megrendezni”. A számszerű összesítések szerint 6529 ünnepi előadást tartottak 869.710 résztvevővel (ez magában foglalta a megnyitót, filmünnepet és a Vörös Hadsereg 35. évfordulójának ünneplését is. A rendezvények többsége nem különálló volt, hanem össze volt kapcsolva a megnyitókkal). Műsoros est és „egyéb rendezvény” 2256 db volt, képkiallítás 2621 helyen, filmvetítés 3361 helyen, orosz nyelvtanfolyam 399 helyen.¹⁴⁸ A költségeket a magyar állam állta, kivéve a

147 Magyar Filmhíradó 1952/9. 1952. február. A magyar-szovjet barátsági hónap megnyitása.

<http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php?y=hir&id=996&eid=5756#go> Az utolsó elérés ideje:

2015. 03. 13. 19:23

„A Magyar-szovjet barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírásának negyedik évfordulóján operaházi díszünnepséggel megnyílt a két nép közti barátsági hónap. Az ünnepi beszédet Darvas József közoktatásügyi miniszter mondta: „Kedves Elvtársak! A Szovjet-magyar barátsági együttműködés és kölcsönös segélynyújtási egyezményt a szovjet hősök vére pecsételte meg, akik eljöttek ide hozzánk Moszkvából, Ukrajnából, a grúz hegyek közül, hogy elhozzák nekünk a szabadságot. Megpecsételte ezt az egyezményt népünk örök és elmúlhatatlan hálája, soha nem leszünk hozzá hűtlenek. A szovjet küldöttség vezetője Szkrjabin, Sztálin-díjas akadémikus többek között ezeket mondta: A szovjet társadalom újabb sikereket kíván magyar barátainak a szocializmus felépítéséhez és a világ békéjéért vívott harcukhoz. A díszelőadást a hazánkba érkezett Állani Uráli Orosz Népi Együttes műsora zárta be. Részlet a "toptusa" táncból”.

148 Az összesítés dátuma 1953. április 16. MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

Magyar Filmhíradó 1953/9. 1953. február. Az MSZT II. kongresszusa.

<http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php?y=hir&id=1252&eid=7672#go> Az utolsó elérés ideje:

2015. 03. 12. 13:34

„750 küldött hozta el népünk testvéri üdvözlését a hűség, a hála és a szeretet ünnepére, az MSZT II.

Kongresszusára. Eljöttek ifjúságunk, a bányák, az üzemek, a mezőgazdaság, a tudományos élet legkiválóbb munkásai, hogy hitet tegyenek a szovjet, és magyar nép örök barátsága mellett. Valerij Pavlovics Druzin, Marija Dimitrijevna Avszjanyikova és Szergej Fjodorovics Bondarcsuk, a szovjet nép küldöttei. A Kínai Népköztársaságot Vej Csüe népművelési miniszterhelyettes, a békeszerető franciákat Jean Petit tábornok képviselte. Erdei Ferenc az MSZT elnökének megnyitója után Kelen Béla az MSZT főtítkára tartotta meg beszámolóját: „Minden magyar dolgozónak - hangsúlyozta - világosan kell látnia, hogy felszabadítónk, nagy szövetségesünk erős védő karja nélkül nem volna szabadsága, függetlensége népünknek. A Szovjetuniót szeretni és a magyar nép szabadságát szeretni egyet jelent.” A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége és a Magyar Népköztársaság kormánya nevében Révai József elvtárs népművelési miniszter üdvözölte a Kongresszust, majd így folytatta: „Az imperialista háborús uszítók azt kiabálják úton-útfélen, hogy a szocializmus építése nem magyar ügy, hanem orosz ügy. Hogy az iparosítás nem olyan cél, amit mi tűztünk ki és mi valósítunk meg a magunk érdekében, hanem a Szovjetunió erőszakolta ránk, hogy az öt éves terv nem magyar érdek, hanem szovjet érdek. Ha a Sztalinvárosi Vasmű, ha a Budapesti Földalatti, ha Tiszalök és Inota, ha a veszprémi és a miskolci Műegyetem, ha a négyszer több egyetemi hallgató és az ötször több középiskolás Magyarországon: szovjet érdek, ha az anyák védelme, a gyermekek támogatása: szovjet érdek, akkor ebből az következik, hogy szovjet érdek és magyar érdek egy és ugyanaz.” A szovjet nép köszöntését Druzin elvtárs tolmácsolta: A szovjet emberek szívből kívánják a magyar dolgozóknak, hogy továbbra is biztosan haladjanak a szocializmus békés építésének megkezdett útján. Ezután a kongresszus magyar küldöttei szólaltak fel. Kusz János kétszeres sztahanovista komlói vájár szovjet bányászok munkamódszereinek eredményeiről számolt be. Papp Jánosné drávasztárai dolgozó parasztasszony a délszláv népcsoport felszabadult életéért mond köszönetet a Szovjetuniónak. Bernát József a perkátai Alkotmány tsz elnöke a szovjet agrotechnika alkalmazásának sikeréről beszél. Trencsényi Waldapfel Imre tudományegyetemi rektor a szovjet pedagógusok segítségéről emlékezik meg. Elküldötték követeiket jövőnk reménysegei az úttörők is. Ruttkai Éva színművésznő a kongresszusnak Rákosi elvtárhoz intézett táviratát olvasta fel: Forró szeretettel köszöntjük Önt a szovjet és magyar nép közötti mély és megbonthatatlan barátság első harcosát. A kongresszus mindennél ékesszólóbban bizonyította, hogy népünk boldogságának, békés, szabad jövőjének egyetlen lehető útja a szovjet és magyar nép megbonthatatlan barátsága.

Magyar Filmhíradó 1953/9. 1953. február. Szovjet vendégek érkezése [magyar-szovjet barátság hónapja]
<http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php?y=hir&id=1252&eid=7670#go> Az utolsó elérés ideje:
2015. 03. 19. 17:45

„Budapestre érkezett a Magyar-Szovjet Barátság Hónapján résztvevő szovjet küldöttség vezetője Ivan Pavlovics Bargyin, kétszeres Sztálin-díjas akadémikus és Vlagyimir Gyikusin Sztálin-díjas főtervező. A Ferihegyi repülőtérre érkezett szovjet művészküldöttség tagjai: Karandasova zongoraművésznő, Sztrucsikova, a Moszkvai Nagyszínház szólótáncosa, Miljutyin zeneszerző, Gilelsz zongoraművész, Kondratov a moszkvai Nagy Színház magántáncosa, Rosztropovics gordonkaművész és Amosov karmester. A küldöttség magyarországi látogatása nagymértékben hozzájárul a magyar és szovjet nép barátsága és együttműködése megszilárdításához”.

Magyar Filmhíradó 1953/9. 1953. február. A Magyar-Szovjet Barátság Hónapja.
<http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php?y=hir&id=1252&eid=7673#go> Az utolsó elérés ideje:

Spartaknak, az MSZT 11.000 Ft-ot fizetett a tagoknak, (amit az Országos Testnevelési és Sportbizottság nem térített meg végül).¹⁴⁹

Augusztus első felében 12 tagú küldöttség ment ki a VOKSZ meghívására (Kelen Béla, Darabos István M.N.K. Elnöki Tanács titk., Gazda Géza, RM. Művek főmechanikus, Urbán Ernő író, Madai András, MSZT budapesti titkár, Domanovszky Endre festőművész, Horváth Zoltán, M.D.P. KV. Pol. Munk., Lehoczky Mihály, MSZT megyetitkár, Takács Lajos, MSZT megyetitkár, Iglódi Ferencné (Hotleczki Anna), MSZT városi titkár, Demeter Sándor MSZT Országos Központ szakosztályvezető, Sárközy Gyula Új Világ mezőgazdasági rovatvezető). Szeptember 22-én a Magyar Költészet Antológiája című könyv jelent meg a Szovjetunióban, illetve a Társaság egy pályázati felhívást is közzétett: „A Magyar-Szovjet Társaság elbeszélés-pályázatot hirdet a Magyar Írók Szövetsége és vidéki csoportjai, valamint a Fialat Írók Munkaközösségének tagjai részére. Az elbeszélések – legszélesebb értelemben – foglalkozzanak a magyar-szovjet barátsággal”. Különösen javasolt témák voltak a felszabadulás jelentősége és következményei, Szovjetunióban járt magyarok élményei, a szovjet segítség és hatása, stb. A díj 5.000, 3.000, illetve 2.000 Ft volt a helyezéstől függően.

1954-ben már ez év elején, január 23-án a VOKSZ-tól, Kultúrügyi Minisztériumtól, művészeti szövetségektől, tudományos intézetektől megfogalmazódott az a panasz, hogy kevés az információ a magyar kulturális és tudományos életről. Egy átgondolt tervet szerettek volna, ami a magyar kultúra propagálást megszervezi a Szovjetunióban. Ebben az MSZT feladata az lenne, hogy javítson a delegációk „viselkedésén”, kapcsolódjon be az összeállításukba, a kulturális megnyilvánulások ne csak a barátság hónapjában nyilvánuljanak meg. Viszont felmerült a kérdés, hogy ki foglalkozzon ezzel, mert míg a többi szocialista országgal volt kultúrscere egyezménye Magyarországnak, addig a Szovjetunióval nem – így ennek hiányában a művészek kiküldése vagylagos kérdés. Február 3-án a Népművelési

2015. 03. 19. 17:50

„A Magyar-Szovjet Barátság Hónapja operaházi megnyitó ünnepségének résztvevői lelkesen ünnepelték a megjelent szovjet vendégeket, s pártunk szeretett vezérét Rákosi Mátyás elvtársat. A díszünnepséget Erdei Ferenc miniszter nyitotta meg, majd Hidas István miniszterelnök-helyettes ünnepi beszédében a következőket mondotta: „A Szovjetunió és Magyarország szövetsége a boldogság, a felemelkedés a biztonság országává teszi hazánkat. Tudjuk, hogy a szovjet küldöttség látogatása ezúttal is felbecsülhetetlen értékű segítséget fog adni országunk dolgozóinak. Éljenek drága szovjet vendégeink és barátaink! Éljen az örök, a megbonthatatlan szovjet-magyar barátság!” A megnyitó ünnepséget követő hangversenyen felléptek a szovjet művészküldöttség tagjai is. Részlet Liszt Campanellájából, előadja Emil Gilelsz Sztálin-díjas zongoraművész”.

149 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

Minisztériummal megegyezve az a döntés született, hogy az 1954-es Barátság Hónapban kisebb létszámú művészcsoporthoz küldenek ki a Szovjetunióba, ennek anyagi okai voltak. De ugyanebből a hónapból, január 29-i keltezéssel a magyar-szovjet kapcsolatok egyik érdekes pillanata például L. Fejgin levele Kodály Zoltánhoz.¹⁵⁰

1954. március 8-án Sevcsenko születésének 140. évfordulója alkalmából az MSZT és a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat irodalmi szakosztálya emlékünnepeket rendezett az Eötvös Lóránd Tudományegyetem aulájában. Viszont összesen csak 50 ember jelent meg: „Kellemtelen érzés volt látni A. G. Kazakevics Sztálin-díjas írókat az

150 „Mélyen tisztelt Kodály Úr!

Hegedűművész és zeneszerző vagyok. 1947-ben végeztem a Moszkvai Állami Konzervatóriumot. Egyik legkiválóbb hegedűművésznőnk, David Ojsztrah volt a mesterem. Zeneszerzést N. Mjaszkovszkijnál és V. Sebalinnál tanultam. Most 30 éves vagyok. Egy-egy hegedű- és gordonkaversenyt, egy vonónégyest és számos zenekari művet, valamint hegedűszólót szereztem.

Nagyon szeretem a magyar zenét és nagy gyönyörűséggel játszom a magyar zeneszerzők műveit. Elragadtatással hallgatom mindig az Ön csodálatos szép szerzeményeit. Mélyen hatott rám a „Kállai kettős”. Mikor először ismerkedtem meg vele, ellenállhatatlan vágy fogott el, hogy hegedűre és zongorára írjam át. Az énekkari és a hegedűműfaj különbözősége folytán kénytelen voltam némileg eltérni az Ön eredetijétől. Ugyanakkor igyekeztem híven megőrizni az Ön gyönyörű művének alapvető sajátosságait. Nehéz eldönteni, mennyire sikerült megvalósítani ezt a bonyolult feladatot. Átdolgozásom a szovjet zeneművészek között megértő visszhangra talált, nemrég David Ojsztrah is játszotta egyik hangversenyén. Bátorkodom elküldeni szerény művemem a legszigorúbb bíráló elé és izgatottan várom az Ön véleményét munkámról. Ha művem kívánja az Ön elismerését, ez lesz számomra a legnagyobb kitüntetés, akkor úgy tekinthetem, hogy nekem is van egy részem a szovjet és magyar zeneművészek közötti baráti kapcsolatok fejlesztésében.

Nagyon boldog lennék, ha egy fényképet kaphatnék Öntől emlékül.

Jó egészséget kívánok Önnek, őszinte tisztelettel:

L. Fejgin”.

MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

Magyar Filmhíradó 1954/8. 1954. február. A magyar barátsági hónapra érkezett vendégek.

<http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php?y=hir&id=1359&eid=8365#go> Az utolsó elérés ideje: 2015. 03. 22. 12:22

Budapestre érkezett a magyar-szovjet barátsági hónapon részt vevő szovjet küldöttség számos tagja. Fogadásukra a Ferihegyi repülőtéren megjelentek politikai és kulturális életünk képviselői. A vendégeket Erdei Ferenc igazságügy-miniszter, a Magyar-Szovjet Társaság elnöke üdvözölte. A küldöttség nevében Gluscsenko kétszeres Sztálin-díjas tudós válaszolt. A vendégek között vannak Kazakevics kétszeres Sztálin-díjas író, Nyepincev Sztálin-díjas képzőművész, Leszjuk, a kulturális ügyek minisztériumának munkatársa, Guzanov kolhoz elnök, Oszipova pedagógus, és a Csajkovszkij vonósnégyes tagjai.

elnökségben, ahogyan végignézett az üresen maradt széksorok felett (...). Tűrhetetlen, hogy a MSZT a Magyar-szovjet barátsági hónap keretében egy ilyen komoly ünnepséget úgy készítsen elő, hogy nem gondoskodik időben megfelelő számú közönségről. A jövőt illetően az emlékest rendezőinek a tanulságot le kell vonniok a kudarccal végződött emlékestből és ezért a felelősséget vállalniok kell”.¹⁵¹

Március 1-jén a Szakszervezetek Központi tanácsa, a VOKSZ, a Kulturális Minisztérium, a Szovjet Tudományos Akadémia és a Szovjet Békebizottság közösen magyar baráti estet rendeztek a Szakszervezetek Háza oszloptermeiben. L. N. Szolovjov, a Szakszervezetek Központi Tanácsának titkára elnökölt. Beszédet mondott Denyiszov professzor, a VOKSZ elnöke. Fellépett a Moszkvai Filmharmónia Szimfonikus Zenekara Anoszov karmester vezényletével, Davidova, A. Ivanov népművészek, Nejgauz, Szobolevszkij, valamint két balettpár (Csorohova-Kondratov, Kapusztjina-Boriszov) és Akszjonov szavalóművész. Elnökségben még Bargyin és Dubinyin akadémikusok, Kairov miniszter, Kaftanov miniszterhelyettes, Gyenyiszov a VOKSZ elnöke, Nyikolaj metropolita, Hidas Antal író „és a szovjet társadalmi és kulturális élet számos más ismert képviselője” volt. A feljegyzés szerint „hasonló jelentőségű ünnepi este az előző években nem került sor”.¹⁵²

De voltak más események is, például a Külföldi Irodalom Könyvtára magyar könyvkiállítást rendezett Moszkvában. Magyar barátsági estet rendeztek több köztársasági fővárosban is, így például Alma-Atában és Tbiliszbén. Vagy a Politechnikai Múzeum nagytermében a Politikai és Tudományos Ismereteket Terjesztő Társaság, a VOKSZ és a Szovjet Írók Szövetsége újabb magyar estet tartottak. Goncsarov, Gulia és Osanyin szólaltak fel. A televízió pedig a Barátság Hónap alatt 2 magyar műsort sugárzott, március 16-án a Moszkvában vendégszereplő magyar művészek hangversenyét is közvetítette, április 3-án pedig Oszipova és Kazakievics magyarországi emlékeiről számolt be a televízió ünnepi adásában, majd a Viharsarok és az Őszi Budapest c. magyar filmekből mutattak be részleteket”. A szovjet sajtó se feledkezett meg a magyar-szovjet kulturális kapcsolatokról. Április 3-4-én cikkek jelentek meg Magyarországról, ill. Magyarországon vendégszereplő szovjet művészek hangversenyeiről és a Szovjetunióban vendégszereplő magyar művészekről. Az elmondások alapján elégedett voltak magukkal, „összefoglalóul megállapíthatjuk, hogy az 1954. évi barátsági hónap ideje alatt a Szovjetunióban az eddigi évek rendezvényeit méreteiben és jelentőségében lényegesen meghaladó rendezvényeken emlékeztek meg

151 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

152 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

Magyarországról, a magyar-szovjet barátságról”.¹⁵³

Több köztársaság is megemlékezett ez évben a magyar kapcsolatokról. A grúz SZSZK Kulturális ügyeinek Minisztériuma és a Grúz Írók Szövetsége Tbilisziben estet rendezett a magyar-szovjet barátságra, a Rusztaveli Drámai Színházban pedig előadást tartottak. A kazah SZSZK-ban a Politikai és Tudományos Ismereteket Terjesztő Kazah Társaság számos előadást és beszámolót tartott, a Puskin Könyvtárban pl. Magyarországgal kapcsolatos orosz és kazah nyelvű irodalmi műveket állítottak ki, például Balassa Bálintot és Karinthy Frigyeset. „Képek a Magyar Népköztársaságból” címmel kiállítást, március 12-én pedig szovjet-magyar baráti estet is tartottak Dzsambulról elnevezett teremben a Kazah SZSZK Kulturális ügyek Minisztériuma, a Tudományos Akadémia, a Szakszervezetek Tanácsa, a Kazoksz és a Békebizottság részvételével. Megnyitó beszédét N.U. Bazanova, a biológiai tudományok doktora, a Békebizottság elnöke tartotta, majd Iszmagulov, a Kazoksz elnöke. Az Ukrán SZSZK március 18-án tartotta meg a barátság estjét, az UOKSZ, az Ukrán SZSZK Tudományos Akadémiája, és az Ukrán Köztársaság Szakszervezeteinek Tanácsa rendezésében. Elnökségben Pallagyin akadémikus, L.I. Kuharenkó professzor, az Ukrán SZSZK Politikai és Tudományos Ismereteket Terjesztő Társaság elnöke is részt vett. A Sevcsenko Opera és Balettszínház művészei bemutatták magyar költők verseit, magyar zeneszerzők műveit, az est az Uri muri magyar filmmel zárult. Itt is volt „Képek a Magyar Népköztársaságból” kiállítás is, illetve előadás a szovjet és a magyar nép barátságáról és együttműködéséről. Az Üzbég SZSZK számos fénykéпкиállítás rendezett, Taskenti Aliser Navoj Könyvtárban diagramokkal ellátott könyvkiállítás tartottak, március 12-én a Közép-ázsiai Állami Egyetem magyar irodalmi estet rendezett. Március 16-án a taskenti Szverdlov hangversenyteremben megrendezték a szovjet-magyar barátság ünnepi estjét (Kulturális ügyek Minisztériuma, ÜZOKSZ, Szakszervezetek Központi Tanácsa, Békebizottság és a Politikai és Tudományos Ismereteket Terjesztő Köztársasági Társaság részvételével). Az Örmény SZSZK is megemlékezett a Magyar-szovjet barátságról (ÖOKSZ, Szakszervezetek Központi Tanácsa és Békebizottság rendezte). Petroszján, a jereváni Állami Egyetem rektora a 'Magyar Népköztársaság' címmel tartott előadást.¹⁵⁴

Annak ellenére, hogy a 'Művelődési' jelző kikerült a Társaság nevéből és tömegszervezetté válás volt a célja, a kulturális feladatok egyáltalán nem apadtak el. A rendszerből adódóan a kevésbé értékes művek is érkeztek az országba, de az is vitathatatlan, hogy az orosz és szovjet kultúra nagyjai is eljutottak hozzánk. Egy egyszerű

153 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

154 MNL OL P 2148 f. XXVIII-J-3. 2. doboz

„propagandagyárnak”, a kommunista párt kiszolgálójának feltüntetni a Társaságot nagy hiba, a lehetőségeit kihasználta, ahogy tudta. Sokszor túlzó elvárásokkal nézett szembe (vagy lehetetlen feladatokkal), illetve az erőltetett szovjetimádat miatt ellenszélben dolgozott a társadalommal szemben, sokszor a kádermunka is akadályozta a munkát, de mindezek ellenére mégis alkalmas volt a Társaság arra, hogy igazi értéket közvetítsen az ország felé.

IX. Nemzetközi kultúrkapcsolatok 1945 és 1954 között

A Társaság történetét – és ezáltal értékelését – érdemes nemzetközi viszonyokban is vizsgálni (itt elsősorban értelemszerűen a keleti blokk országait értjük), illetve érdemes összehasonlítani a többi kulturális társaság munkájával is. Persze az eredmények pontosabbak lennének, ha mindegyik társaság története fel lenne dolgozva, így csak pillanatképeket lehet felmutatni és teljes értékű értékelést nem lehet felmutatni.

Az MSZT-nek kapcsolata volt a Szovjetunió Baráti Romániai Egyesületével, az ARLUS-szal, ennek volt a bukaresti könyvkiadója a CARTEA RUSA, ami szovjet írók műveit és szovjet témájú irodalmat adott ki. 1945 áprilisában szerveződött meg Kolozsváron a fenti kiadó cég magyar osztálya, Az Orosz Könyv. A kiadásra tervbe vett könyvek között szerepelt például Alekszej Tolsztoj: 25 év szovjet irodalom; Kálvária, Ilja Ehrenburg: Párizs bukása; Ez történt; Nem feledhetünk (háborús cikkek), Sadoveanu Mihail: Keletről árad a fény, Constantinescu M: A szovjet földrész, Ostrovsky: Így edződött az acél, Mark B: A varsói gettó lázadása, Wasilewska: Szivárvány, Fersmann: Negyedszázados szovjet természettudomány, Plisetzky: Az ember származása, Oparin: Az élet kezdetei a földön, Simonov: Éj és nap, Gladkov: Új föld, Bredel: Der sonderführer, Patrascanu: Kivonat műveiből, Mihailov: Forta Rusiei, Derjavin: Originea poporului rus. A kiadott művek kölcsönös cseréjét is megemlíti.¹⁵⁵

1949. november 30-án Lontay László, a sajtó -és kultúrpolitikai osztály helyettes vezetője küldött levelet a Társaságnak („Bernáth György főtitkár elvtárs kezeihez”). A berlini kirendeltség jelentései alapján a Német- Szovjet Társaság (Gesellschaft für Deutsch-Sowjetische Freundschaft) kapcsolatot kívánt felvenni az MSZT-vel, de azok válasz nélkül maradtak. Lontay ezért arra kérte a Társaságot, hogy a „kérdés fontosságát és kiépítendő kapcsolatok jelentőségét tekintve véve” a kapcsolatokat minél hamarabb vegyék fel és a kiadványcsere is kezdődjön meg („a minisztérium szívesen segít a kapcsolatok technikai lebonyolításában”). A Német- Szovjet Barátság Társaságának 1949 júliusában volt egy kongresszusa, de azon a magyar fél nem tudott részt venni, „éppen arra az időre esett Társaságunk vezetőségében beállott fontos változás”.¹⁵⁶

A Csehszlovák- Szovjet Társasággal való kapcsolat 1949-ben már intenzívebb volt. Egy augusztus 17-én kelt levél szerint az MSZT elküldte anyagát a Magyar-Szovjet Barátság hónapjára vonatkozóan (a csehszlovák-szovjet barátság hónapja novemberben volt). „Ez idő

155 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

156 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

alatt kulturális és propaganda jellegű rendezvények lesznek, melynek célja, hogy népünk és a Szovjetunió népei között barátságot kimélyítse. (...) A 'Csehszlovák-Szovjet Barátság Napjait' a 'Magyar-Szovjet Barátság Hónapjának' példája szerint rendezzük meg. Ezért nagyon kérjük Önöket, hogy legyenek szívesek és küldjék meg a 'Kultúrhónap' megszervezésére vonatkozó anyagokat. Kérjük, hogy adják át nekünk tapasztalataikat az egyes rendezvények megszervezésére vonatkozólag”.¹⁵⁷

Ezek mellett levélváltás történt még a Kínai-Szovjet Társasággal, a Hindu-Szovjet Társasággal, a németek 1951-ben megköszönték a magyar társaság segítségét (a forradalom 33. évfordulója alkalmából fényképalbumokat küldtek), a bolgárok 1951-től kezdve havonta küldtek információkat és táviratot küldött a Koreai-Szovjet Kulturális Kapcsolatok Társasága.¹⁵⁸ 1954-ben pedig a Francia-Szovjet Társaság ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját, erre az alkalomra meghívták az MSZT egy Országos Vezetőségi tagját vendégül, aki részt vehetett a VII. Országos Kongresszuson (Javasolt személy: Lissák Kálmán, Kossuth-díjas biológus, az Akadémia levelező tagja, Pécsi Egyetem Élettani Intézet vezetője, MSZT Országos Vezetőségének tagja. Rusznyák ezzel egyetértett. Az országban tartózkodott nemrég Jean Petit tábornok, aki személyesen kérte, hogy a meghívásnak a Társaság tegyen elégtételt).

Látszik, hogy a kulturális társaságok nem egy elkülönült egységet alkottak országonként és nem csak a Szovjetunióval tartották a kapcsolatot, hanem egymással is. Ez a

157 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

A levél folytatása: „Bennünket különösen a következő kérdések érdekelnek: 1. Hogy voltak megszervezve az egyes rendezvények különböző helyeken? 2. Ki volt a Társaság segítségére ezeknek a különböző helyeken megtartott rendezvények előkészítésében? 3. Hogy voltak megszervezve a különböző rendezvények a gyárakban és üzemekben? 4. Mennyiben vették ki részüket a szakszervezetek ezeknek a gyárakban és üzemekben megrendezett előadásoknak a megszervezésében? 5. Milyen része volt a Pártnak a Magyar-Szovjet Barátság Hónapjának megszervezésében?” (Ju. Szladek főtitkár).

(A kultúrhónap megrendezése előtt az üzemekben bizottságokat hozott létre, aminek az volt a feladata, hogy előkészítse a szovjet műsorokat politikailag és propaganda terén. Az MSZT 18-20 tagú központi bizottságon belül egy üzemi-albizottságot is működtetett, ez irányította és ellenőrizte az üzemi fellépéseket. A szovjet tudósok és művészek üzemi látogatásai inkább politikai jellegűek voltak. A műsorokat a központi rendezőbizottság fogta össze, a jegyek eladásánál azt tartották előrébb, hogy a munkástömeg vegyen részt az előadásokon. A Párt nem vett részt a rendezésben, de végső soron a programot ő hagyta jóvá.

MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

158 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

A kínai társaság bocsánatot kért, hogy egy kért anyagot nem tudtak időben elküldeni, de cserébe kaptak egy fényképkiallítást a kínai társaság munkásságáról, főtitkára: Czjan Czjun Zsuj. Kelen Béla volt a címzett, de a borítékon az állt, hogy „Gerő elvtársnak”.

kapcsolatháló akár szélesebb és intenzívebb is lehetett volna, főleg alkalmi eseményekre korlátozódott, de ezek szerint az MSZT „betegségei” nem egyediek voltak, hanem a rendszerben mindenkire kiterjedt. Az is egyértelmű, hogy Magyarország nem a legfontosabb partner volt a Szovjetunióknak. Egy 1953-as jelentés felvázolja a Szovjetunió kulturális kapcsolatait a szovjet sajtó tükrében. A keleti tömbből legtöbbször Lengyelország, az NDK és Románia nevei bukkannak elő. A Barátság Hónapja egy közös pont volt az összes társaság életében, ezek főleg előadássorozatok, filmfesztiválok, könyv – és fényképkiallítások voltak, ezeken keresztül próbálták bemutatni a Szovjetunió életét. Csehszlovákiában megfordult Szkrjabin akadémikus, a női válogatott kosárlabda csapat, NDK-ban Bargyin akadémikus, Szvesnyikov-kórus, Lengyelországban a Vahtangov-színház, Romániában az Uráli Állami Együttes és a Moszszovjet Színház kollektívája. Moszkvában is voltak rendezvények, például a Magyar Nép – és Iparművészeti Kiállítás, ezzel párhuzamosan pedig Budapesten az Orosz Nép – és Iparművészeti Kiállítás.¹⁵⁹

Az adatok szerinte a Szovjetunió 1953-ban 32 delegációt küldött ki a keleti tömb országaiba, azok pedig 52-t a Szovjetunióba. A kulturális kapcsolatok kivehetőek különböző rendezvényekben, például a Mazowsze lengyel együttes vendégszereplése, irodalmi estek (Tolsztoj-évforduló alkalmából Romániában Turgenyev, Hamburgban Csajkovszkij emlékünnepe), Varsóban Jan Matejko emlékére rendeztek tudományos értekezletet, ezen részt vett F. Davidov szovjet művészettörténész. Albániában Jutkevics szovjet rendező elkészítette a Szkander bég című albán filmet, Bulgáriában pedig A Sipka hőse című szovjet-bolgár film került bemutatásra. Csehszlovákiában a Nemzeti Színház új rendezésben mutatta be a Jevgenyij Anyegint, a Magyar Állami Operaház pedig műsorára tűzte Mejtusz: Az Ifjú Gárda operát.¹⁶⁰

A Szovjetunió 58 delegációt küldött ki a nyugati országokba, főleg Anglia, Franciaország, Svájc és Finnország felé irányultak. Például Finnországban a Finn-Szovjet Barátsági Szerződés 9. évfordulójának alkalmából Helsinkiben ünnepséget is tartottak, azon megjelent a köztársasági elnök, Kekkonen miniszterelnök, a finn futballcsapat, a barátsági hónapban 1500 esemény zajlott le különböző tudós -és orvosküldöttségek látogatásaival. Moszkvában pedig egy finn képzőművészeti kiállítás nyílt meg, amit Arvo Salminen népművelési miniszter nyitott meg. Londonban szovjet gyermekkönyv kiállítást tartottak, a barátság hónapban az Angol-Szovjet Társaság szerint 100.000 ember vett részt és

159 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

160 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

Alekszandrov rendező vezetésével egy művészdelegáció vett részt Angliában. A dokumentum azt is kiemeli, hogy a két ország közötti kapcsolat inkább köszönhető az „angol népnek, az angol kulturális élet haladó személyeinek”, akiknek „rokonszenve és érdeklődése a Szovjetunió iránt a kapcsolatok fokozása érdekében” egyre növekszik, mintsem „Anglia vezetőkörének érdeme” lenne a kulturális kapcsolatok ápolása. Franciaországgal kapcsolatban főleg a zenét emeli ki, például Jaques Thiband zongora -és hegedűversenyén részt vettek szovjet művészek, Skolnyikova és Szobolovszkij első és második helyezettek.¹⁶¹

Latin-Amerikával a kapcsolatok a különböző delegációkban mutatkozott meg. A dokumentum még ezeket az országokat említi meg: Svédország, Norvégia, Dánia, Belgium, Hollandia, Izland, Ausztria és Olaszország (itt is voltak barátság hónapok). A Szovjetunióban 30 országból több, mint 100 író tett látogatást 1953-ban (Franciaország, Anglia, Japán, Norvégia, Finnország, India, Ausztrália, Izland, Bolívia, Kanada, Kuba, Kolumbia, Uruguay, Argentína, Venezuela, de például a Szovjet Tudományos Akadémia 18 tudományos delegációja közül járt delegáció Hollandiában, Franciaországban, Kanadában, Svédországban, Olaszországban, Dániában, illetve újra felvették a kapcsolatot Görögországgal. Nem volt kapcsolat Törökországgal, Jugoszláviával, Nyugat-Németországgal, gyér kapcsolat Japánnal és Amerikával. Ugyanebben az évben a Szovjetunióban járt Irina Gandhi, Nehru miniszterelnök lánya, Kaur indiai egészségügyi miniszter, Moszkvában megrendezték az Indiai Képzőművészeti Kiállítást és Kalkuttában megalakult az Indiai-Szovjet Társaság is.¹⁶²

Az MSZT és a Szovjetunió kapcsolatai után van még egy pont, amit érdemes lenne megvizsgálni, ez pedig a Társaságok munkája. Itt is sajnos csak néhány kiragadott pillanatra tudunk támaszkodni, ami nem elegendő egy teljes értékű következtetéshez. Itt például kiderül, hogy a Német-Szovjet Baráti Társaság „célja, hogy a német és szovjet népek között a barátságot ápolja és kimélyítse. E célból minden erővel arra törekszik, hogy a Szovjetunió kulturális alapjait és intézményeit minél alaposabban megismertesse. Ennek elérése érdekében előadásokat, kiállításokat rendez, könyvtárakat létesít, vitaestéket, színelőadásokat, hangversenyeket, filmelőadásokat rendez, könyveket ad ki, tanulóköröket szervez és orosz nyelvtanfolyamokat tart fenn”. A dokumentumok szerint 1947-ben a szlavisztikával foglalkozó tudósok öntevékenyen alakítottak köröket a felszabadítás után, megkezdődött az „Egyesület a Szovjetunió kultúrájának tanulmányozására” mozgalom. Központi vezetőség

161 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

162 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

nem volt, főleg klasszikus orosz irodalommal foglalkoztak, „Gorkijig el se jutva”. 1948-ban alakult egy központi szerv, aminek össze kellett volna fognia a tartományi szerveket, de ez csak papíron létezett. Végül a párt vette kezébe az irányítást és 1949. július 1-4. között tartotta meg I. kongresszusát. Szovjet részről jelen volt például Szimonov és Fagyjev, „itt határozták el, hogy a társaság a mai nevét kapja meg és, hogy tömegszervezetté építik ki” (Gesellschaft für Deutsch-Sowjetische Freundschaft Zentraleitung). A következő évi értekezleten már kritikák érték a társaságot: „ideológiai- politikai munka elhanyagolva”, „értékes anyag csak részben felhasználva”, „irodalomterjesztés rendszertelen, képtelen eredményes munkára, politikai lehetőségeit egyetlen vonalon sem használja ki”.¹⁶³

A Román-Szovjet Társaság barátság hónapja októberre esett, 1954-ben irodalmi esteket tartottak, az ARLUS 10 éves fennállása alkalmából kitüntetések is kaptak. A szovjet ének és tánc „tíz napja ciklust” (október 16-26.) Glier képviselte, az Operaház orosz és szovjet előadásokat tartott, például Glier Bronzlovas balettjét. Kolozsváron a Magyar Állami Operaház Rimszkij Korsakov Aranykakas című operáját mutatta be. Itt is ugyanúgy tartottak szovjet filmfesztivált, színház hetet, bemutatásra került a Nemzeti Színházban Csehovtól a Három nővér felújított változatban, Osztrovszkijtől A hozományok nélküli leány, Trenyovtól a Gimnazisták, a fővárosi színházban színpadra került Trenyovtól Ljubov Jarovája, Jaroszláv Galantól Hajnali szerelem, Gorkijtől Vássa Zselesznova. Az Állami Székely Színházban bemutatták Gorkijtől a Kispolgárokat, Gogoltól a Revizort, Lavrenyovtól a Leszámolást. Az 'Orosz Könyv' egyedül 30 kötet szovjet művet adott ki, köztük Puskin, Csehov, Gorkij, Tolsztoj, Janka Kupala válogatott műveit, Szimonov: Fegyvertársak c. regényét, Szovjet elbeszélők kötetet, Szolohov: Új barátját szánt az eke és több új szovjet regényt. A feljegyzés szerint az utolsó héten kicsit elhalt a figyelem, illetve „megfigyelhető volt az is, hogy az idén a Barátsági Hónap rendezvényeinél – szemben a tavalyival – nem látványos szerepeltetésekre helyezték a főhangsúlyt, hanem inkább a szovjet tudományos életről, irodalomról, zenéről ismertető előadásokra, valamint a szovjet munkamódszerek ismertetésére, stb.”¹⁶⁴

A Bolgár-Szovjet Társaságról 1951-ből egy mintaértékű társaság képe rajzolódik ki: „Összefoglalóan meg lehet állapítani, hogy a Bolgár-Szovjet Társaság a tömegek előtt tekintéllyel bír, megalapozott szervezetekkel, tapasztalat s legtöbb helyen tekintélyes vezetőkkel rendelkező társaság. (...) Igen nagyra kell értékelni azt a tényt, hogy aránylag kis apparátussal és korlátozott gazdasági lehetőségekkel ilyen jó eredményeket tudnak elérni.

163 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

164 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

Munkájukat elősegítette az is, hogy a Társaság vezetőinek és funkcionáriusainak kétszer 10 tagú küldöttsége látogathatott el a Szovjetunióba személyes tapasztalatszerzés céljából a VOKSZ meghívására. (...) A bolgár népet évszázados barátság fűzi az orosz néphez. A török elnyomatás alóli felszabadulását is neki köszönheti. Másodszeri felszabadulásuk a szovjet hadsereg győzelme révén mély olthatatlan barátságot oltott a bolgár népbe. Mindezen körülményekhez még hozzájárul a közös származás és a hasonló nyelv”. Amúgy főleg propagandamunkáról számol be, a munkája tevékenyen támogatja a párt akcióit („A propagandarészleg feladata kidolgozni a megfelelő módszereket és anyagokat a szovjet tapasztalatok terjesztésére az iparban és mezőgazdaságban. (...) Az egyik ilyen agit-tablón pld. egy mérleg volt rajzolva. A mérleg egyik serpenyőjére gombostűvel rátűzve egy szovjet búzakalász, a másikon egy Bulgáriában ez ideig termelt búzakalász. A szovjet búzakalász kb. háromszor akkora volt, mint a bolgár fajta”). A Társaság központilag volt ellátva filmekkel és igen kiterjedt volt, a nyelvtanfolyamokat széleskörű propaganda támasztotta alá, újságjuk kéthetente jelent meg 80.000 példányban, a folyóiratuk havonta 15.000 példányban. Az értelmiségi kérdés itt is megjelent: Olyan szerve a Társaságnak, amely speciálisan foglalkozna az értelmiségi munkával, nincsen, de az értelmiség foglalkoztatása a Társaság munkájában igen nagyfokú. Ahol jártam, mindenütt azt tapasztaltam, hogy értelmiségiek nemcsak bent vannak a vezetőségben, de vezetőszerpet is visznek. A központ értelmiségieket érdeklő anyagokat juttat el, nagy városokban speciális előadásokat tartanak értelmiség részére. Előadások tartására általában értelmiségieket használnak fel”.¹⁶⁵

Sajnos csak néhány pillanatkép jelenik meg, ráadásul különböző évekből. Ennek ellenére látható, hogy a Magyar-Szovjet Társaságnak nincs miért „szégyenkeznie”, a hiányosságok, kritikák közösek a társaságok életében. A kulturális életben is igen tevékeny volt, és fontos szerepet is játszott az országban is. Sokan fordultak a Társasághoz segítségért a legkülönbözőbb problémákkal: nyugdíj elintézés ügyében, II. világháborúban eltűnt katona hollétéről érdeklődtek, fegyvervásárláshoz szükséges dokumentumok miatt is írtak, de volt, hogy a magas színházi árak nem tetszettek egy levélírónak. Ebből is látszik, hogy a Társaság ismert volt a társadalom körében, de egyben az is, hogy sokan nem tudták, hogy mi is az igazi funkciója neki. Történelmi helyzetben (és emiatt is) alakult meg és ebből adódóan korlátozottak voltak lehetőségei is. A keretek között azonban mégis sikeresen szolgálta s építette a magyar-szovjet kultúrkapcsolatokat. Ha a bizonyos mérlegre helyeznénk a Társaságot és immáron 70 éves történelmét, hogy eldöntsük mégis milyen szerepet töltött be a kulturális életben, akkor a mérleg nyelve minden bizonnyal a pozitív irányba billenne.

165 MNL OL P2148 f. XXVIII-J-3. 4. doboz, 5. tétel

X. Összegzés

Az 1945-ös történelmi fordulat Magyarországon hamar kedvezőtlen irányt váltott. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság értelmiségi kezdeményezésre jött létre, ám működésében igen hamar súlyos problémák merültek fel, annak ellenére is, hogy a történelem és geopolitika termékeként értékteremtésre irányult és a magyar-orosz kulturális kapcsolatokat volt hivatott építeni.

A formailag koalíciós alapon felépített szervezetről már indulásakor olyan jelentések érkeztek, hogy a párt szolgálatába akarták állítani.¹⁶⁶ Az első korszakban jellemző a Társaságra, hogy megpróbálják fenntartani a látszatot az együttműködésre más pártokkal is, a propaganda terjesztése mellett belpolitikai célok elérése is törekszenek, a Társaság és a kommunista párt szorosabb kapcsolatát építik, majd a párt akaratának a kiszolgálására szegődnek.

Az M. Sz. M. T. feladata a szovjet kultúra széleskörű népszerűsítése lett volna a magyar lakosság körében, de ez mindig keveredett valamilyen szinten a propagandaanyaggal. A Társaság munkája nem volt sikeres, még 1946 márciusában is oroszellenes hangulatról számoltak be.¹⁶⁷ Az oroszellenes hangulat nem újdonság volt az országban, a Horthy-korszakban a Szovjetunió volt az első számú közellenség, ezt az 1945 utáni politikai események pedig erősítették, emiatt elfordultak az emberek -az amúgy sem olyan mélyrehatóan ismert- orosz kultúrától.¹⁶⁸ Drucker Tibor elmondása alapján a feladatuk legjava az volt, hogy a Szovjetunió népeinek kultúráját eljuttassák a magyar néphez és fordítva is. Ez volt amire mindig is törekedtek, érték is el eredményeket, de ahogy ő is megállapította, társadalmi változás szempontjából ez felszínes volt, a magyar nép gondolkodása nem sokat változott ezzel kapcsolatban.¹⁶⁹

A működéssel a szovjet vezetés sem volt megelégedve, viszont azt is meg kell jegyezni, hogy az országba a kérések ellenére sem az igazi, magaskultúrát képviselő darabok jutottak el, és a nyugati propagandával foglalkozó szervezetekkel sem sikerült a versenyt

166 Szvák Gyula: Kis magyar ruszisztika. Budapest, 2011. 42. (A továbbiakban: Szvák, 2011).

167 PIL 274. f. 17/6. ö. e.

168 Persze az ideológiai ellentétet a gazdasági és politikai érdekek felülírták. Már az 1920-as évek elején elindult a diplomáciai kapcsolatok keresése, mindkét ország nemzetközileg elszigetelt volt. A szovjet kultúrának azért akadt képviselője ekkor is, 1934-ben Illyés Gyula és Nagy Lajos részt vett a szovjet írókongresszuson. Szvák, 2011. 40-41.

169 Drucker-interjú, 2014.

felvenni. Viszont az is igaz, hogy szoros kivételként az országba a kultúra olyan képviselői látogattak el, mint Galina Ulanova, Emil Gilelsz, Szvjatoszlav Richter, David és Igor Ojsztrah. Persze nem szabad elfeledkezni a magyar félről sem, akik önként csatlakoztak a Társasághoz: Szent-Györgyi Albert, Bajor Gizi, Heltai Jenő, Kodály Zoltán, Illyés Gyula, Déry Tibor.¹⁷⁰

1947-ben a világpolitikai fordulatnak köszönhetően a magyar belpolitikai események is felgyorsultak és ezek hatással voltak a Társaságra is. Egyre több panasz érkezett a vezetés részéről, hogy a párt és a szervezet nem tesz semmit a Szovjetunió népszerűsítésének érdekében. Ez persze nem volt igaz, de a háború után ténylegesen hiányoztak az anyagi források és a megfelelő káderek is. Emellett sokszor irreális kéréseket kellett teljesíteni, megjelentek a Társaság társadalmi szervezetté válásának ötletei.

Ezt az előtörténetét tekintve nem meglepő, hogy 1949-ben a „Művelődési” jelző ki is került a nevéből és politikai tömegszervezetté nyilvánította magát.¹⁷¹ Az, hogy ilyen utat járt be, az a magyar-szovjet viszony alakulásának volt köszönhető, ahogy létrejött szintén az 1945-ben bekövetkező változásoknak. Az adott politikai keretek között végül is nem tölthette be eredeti szerepét. Erre a lehetőség csak a politika mentesség alapján és a valóban egyenlő partneri viszonyok elvét követve nyílhat. Ennek feltételei a rendszerváltás utáni Magyarországon és Oroszországban lettek elviekben adottak.

170 *Szvák*, 2011. 42.

171 *Szvák*, 2011. 43.